DEVLET VE GÜVENLİK KAVRAMI: İNGİLTERE VE RUSYA'NIN REALİZM VE KOPENHAG OKULU AÇISINDAN ANALİZİ

Uğur ÇAKIR
191145204

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans

Danışman: Dr.Öğr. Üyesi Yüksel KAMACI ERKAN

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Şubat, 2023

DEVLET VE GÜVENLİK KAVRAMI: İNGİLTERE VE RUSYA'NIN REALİZM VE KOPENHAG OKULU AÇISINDAN ANALİZİ

Uğur ÇAKIR
191145204
ORCID: 0000-0001-6854-0765

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans

Danışman: Dr.Öğr. Üyesi Yüksel KAMACI ERKAN

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Şubat, 2023

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge" ile bildirilen 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge" ile bildirilen 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın ortaya çıkmasına kadar geçen süreçte eğitimimizde özgür düşünce ve ifade ikliminin tesis edilmesini sağlayan ve fikirleriyle yoluma ışık tutan, başta danışmanım sayın Dr. Yüksel Kamacı Erkan olmak üzere, Dr. İnayet Burcu Akyürek hocalarıma teşekkürü borç bilirim. Savunma aşamasında vermis olduğu geribildirimler ve değerli katkılarıyla gelişmemi sağlayan sayın Dr.Ayşen Müderrisoğlu hocama saygılarımı sunuyorum.

Ufuk açıcı fikirleri ve bir ömüre bedel mesleki tecrübesiyle bizleri aydınlatan sayın Prof.Dr. Hasan Ünal'ın öğrencisi olabilmekten hep gurur duyacağım.

Çalışmalarımızda yaptığımız sohbetlerden ve beraber eğitim almış olmaktan mutluluk duyduğum sınıf arkadaşım ve hocam sayın Alpaslan Gül'e teşekkür ederim.

Bu sürece inançlarıyla başlamamı sağlayan ve desteklerini her zaman hissettiğim kardeşlerim Seyfullah & Zeynep Kaçmaz'a, dostum Emre Şişman'a, tuz ve kahvenin metaforunu bilen Orhan Kervan'a, sefer ortağım Hayri Onur Bayrak'a ve bu vatan için gecesini gündüzüne katan kardeşim Ömer Faruk Canpolat'a müteşekkirim.

Yaratıcının bana verdiklerinin aldıklarına oranla hep daha fazla olduğunun, mefkurelerimize olan inancımızın dostluklarımızın şekillenmesini sağladığı inancındayım. Sabahın ilk ışıklarına kadar yapmış olduğumuz ufuk açan fikir teatilerinde entellektüel birikimi ile her daim saygı uyandıran dostum sayın Hakkı BüyükBayrak'a vermiş olduğu manevi destekten ötürü minnettarım, varolsun.

Son olarak, hayattaki karşılaştığım tüm zorluklarla mücadele etmenin ahlâkını bana öğreten ilk öğretmenim, sevgili halam Prof.Dr. Müjgan Çakır'a ve dualarıyla daima güç veren babaannem Maşide Mesture Çakır'a, emeklerini bu hayatta ödeyemeyeceğimin farkındalığıyla, teşekkürü borç bilirim. Bugünlere gelmemde çok büyük emekler sarfeden, kendilerinden veren, hayata karşı duruşumun ana mimarı olan anne ve babamın haklarını hiçbir zaman ödeyemeyeceğimin bilincindeyim. Allah eksikliklerini vermesin, sağolsunlar.

Belirtmek isterim ki bu çalışmadaki eksiklikler tarafıma, doğrular ise beni bugüne ulaştıran hocalarıma aittir. Tüm eğitim hayatım boyunca ve bugün de devlet denildiğinde bende tek bir anlayış hâkim oldu. “Devletin varlığı mahiyetinden evvel gelir!”

Bu çalışma yüce Türk Milleti’nin huzur ve selameti için, giderken dönmeyi düşünmeyenlere, istikamet nereye diye sorulduğunda Kızılelma diyenlere, Türk devletinin varlığı için kendininkinden vazgeçenlere, Hilâl uğruna toprağın karabağrında sıra dağlar gibi duranlara ithaf edilmiş ve arz olunmuştur.

Uğur ÇAKIR

Şubat, 2023

ÖZET

DEVLET VE GÜVENLİK KAVRAMI: İNGİLTERE VE RUSYA'NIN REALİZM VE KOPENHAG OKULU AÇISINDAN ANALİZİ

Uğur Çakır
Yüksek Lisans Tezi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans
Danışman: Dr.Öğr. Üyesi Yüksel Kamacı Erkan
Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2023

Bu çalışma devlet ve güvenlik kavramlarını inceleyerek, zaman içerisinde geçtikleri safhaları incelemeye gayret göstermiştir. Devlet ve güvenlik mefhumunun tarihin ilk devirlerinden itibaren insanoğlunun barınma, korunma gibi temel ihtiyaçları için geliştirilmiş olan araçlar olması sebebiyle iki kavramın ana odak noktası insan olarak saptanmıştır. İnsanların bilinçli bir topluluk hâline gelerek meydana getirmiş oldukları ulus ve onun güvenliğini ifade eden ulusal güvenliğin tesis edilmesinde ana aktör saydığımız devlet kurumunun yeri ve önemine değinilmiştir. Devlet ve güvenliğin yani iki kavramın birbiri ile iç içe geçmiş olan bir döngüde gelişip varlığını sürdürdükleri düşüncesi ile hareket edilmiştir. Devlet güvenliği sağlar, devletin güvenliğinin sağlanması da güvenliğin sürekliliğini tesis eder bakış açısı benimsenmiştir. Devletlerin güvenliğe yaklaşımının analiz edilip anlamlandırılabilmesi adına uluslararası ilişkiler teorilerinden faydanılmaya çalışılmış olup, teoriler arasında da konumuza en uygun yol gösterici özelliklere sahip olduğumuz devlet odaklı Realizm kuramı ile özellikle güvenlik kavramıyla ilgili konuların derinlemesine analizinde önemli rol oynadığına inandığımız Kopenhag Okulu ekolü özümsenmeye çalışılmıştır. Bu iki yaklaşımın pratik örneklerini iki köklü devlet geleneğine sahip İngiltere ve Rusya açısından müşahade etmeye gayret gösterilerek, Kopenhag Okulu ekolünün güvenliğe yaklaşımımız açısından daha elverişli olduğu kanaatine varılmıştır. Son olarak devletin güvenliğinin nasıl tesis edilebileceği konusundaki sorulara cevap aranmıştır.

Anahtar Sözcükler: Devlet, Güvenlik, Kopenhag Okulu, Realizm, Rusya, İngiltere

ABSTRACT

THE CONCEPT OF STATE AND SECURITY: ANALYSIS OF ENGLAND AND RUSSIA IN TERMS OF REALISM AND THE COPENHAGEN SCHOOL

Uğur Çakır
Master Thesis
Department of Political Science and International Relations
Political Science and International Relations Master's with Thesis
Thesis Advisor: Dr.Öğr. Üyesi Yüksel Kamacı Erkan
Maltepe University Graduate School, 2023

By examining the concepts of state and security, this study endeavored to examine the phases they passed through over time. Since the concept of state and security has been developed for the basic needs of human beings such as shelter and protection since the first periods of history, the main focus of the two concepts has been determined as human. The place and importance of the state institution, which we consider the main actor, in the establishment of national security, which expresses the nation and its security, which people have formed by becoming a conscious community, has been mentioned. It has been acted on with the idea that state and security, that is, two concepts, develop and continue their existence in a cycle that is intertwined with each other. The point of view is that the state provides security, and the security of the state establishes the continuity of security. In order to analyze and interpret the approach of states to security, international relations theories have been tried to be used, and among the theories, the state-oriented Realism theory, which we have the most suitable guiding features for our subject, and the Copenhagen School school, which we believe play an important role in the in-depth analysis of the issues related to the concept of security, have been tried to be assimilated. By making an effort to observe the practical examples of these two approaches in terms of England and Russia, which have two deep-rooted state traditions, it has been concluded that the Copenhagen School school is more suitable for our approach to security. Finally, answers were sought to questions about how the state's security could be established.

Keywords: State, Security, Copenhagen School, Realism, Russia, England

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI iii
TEŞEKKÜR iv
ÖZET vi
ABSTRACT vii
İÇİNDEKİLER viii
TABLOLAR LİSTESİ xi
ŞEKİLLER LİSTESİ xii
KISALTMALAR xiii
1. GİRİŞ 1
1.1 Problem 1
1.2 Amaç 1
1.3 Önem 1
1.4 Varsayım 2
1.5 Sınırlılıklar 2
1.6 Tanımlar 2
2. DEVLET VE GÜVENLİK KAVRAMLARININ TANIMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ 4
2.1 Devlet Nedir, Nasıl Ortaya Çıkmıştır? 6
2.1.1 Devlet'ten önceki dönem 6
2.1.2 Devlet nedir? 15
2.1.2.1 Devleti meydana getiren unsurlar 19
2.1.2.1.1 Devletin insan unsuru 20

2.1.2.1.2 Devletin ülke unsuru 28
2.1.2.1.3 Devletin siyasi unsuru 31
2.2 Güvenlik Nedir? Güvenlik Kavramı Nasıl Ortaya Çıkmıştır? 33
2.2.1 Ulusal güvenlik kavramı 37
2.2.2 Sübjektif ve objektif güvenlik kavramları 40
2.2.3 Temel güvenlik aktörleri 42
3. ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ AÇISINDAN DEVLET VE GÜVENLİK KAVRAMLARINA YAKLAŞIM 45
3.1 Teorilerin Düşünsel Temelleri 45
3.2 Realizm Kuramı 51
3.2.1 Realist kuram temsilcileri 51
3.2.1.1 Thomas Hobbes 52
3.2.1.2 Edward Hallet Carr 53
3.2.1.3 Hans Morgenthau 55
3.2.1.4 Kenneth Waltz 56
3.2.2 Realizm kuramının temel özellikleri 58
3.3 Kopenhag Okulu 62
3.3.1 Kopenhag okulu temsilcileri 63
3.3.1.1 Ole Weaver 63
3.3.1.2 Barry Buzan 63
3.3.2 Kopenhag okulunun temel kavramları 63
3.3.2.1 Sektörel güvenlik yaklaşımı 65
3.3.2.2 Güvenlikleştirme 66
3.3.2.3 Bölgesel güvenlik kompleksi 69
4. İNGİLTERE VE RUSYA'NIN DEVLET VE GÜVENLİĞE BAKIŞININ REALİZM VE KOPENHAG OKULU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ 71
4.1 İngiltere'nin Siyasi Yapısı 72

4.1.1 İngiliz güvenlik yaklaşımının realizm ve kopenhag okulu kuramları çerçevesinde değerlendirilmesi 75
4.2 Rusya'nın Siyasi Yapısı 83
4.2.1 Rusya'nın güvenlik yaklaşımının realizm ve kopenhag okulu kuramları çerçevesinde değerlendirmesi 86
5. SONUÇ ve ÖNERİLER 95
KAYNAKÇA 100
ÖZGEÇMİŞ 109

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Wolfers'in Güvenlik Tasnifi 41

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Çivi Yazısı Örnekleri..... 9
Şekil 2. Kadeş Antlaşması. 9
Şekil 3. Leviathan Adlı Eserin Kapak Resmi. 25
Şekil 4. Roma Dönemi Paraları Üzerinde Securitas İbareleri. 36
Şekil 5. Uluslararası ilişkilerde güvenlik algısının çeşitleri 40
Şekil 6. Milletler Cemiyeti 2. Toplantısı 1920 47
Şekil 7. Wallerstein'ın Dünya Sistemi Şeması. 49
Şekil 8. Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Güvenlik Yaklaşımları. 51
Şekil 9. Waltz'ın Uluslararası Sistem Analizi. 57
Şekil 10. Kopenhag Okulu Güvenlik Sektörleri 65
Şekil 11. Kopenhag Okulu Güvenlikleştirme Süreçleri 68
Şekil 12. Avam Kamarası (Westminster Hall) 73
Şekil 13. İngiliz Emperyalizmini Temsil Eden Bir Karikatür 77
Şekil 14. İngiltere'nin Mensubu Olduğu "Beş Göz" İstihbarat Paylaşım Grubu 79
Şekil 15. Rusya ve Avrupa Birliği Enerji İlişkisi 85

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

NGO : Non-Governmental Organizations

OPEC : The Organization of the Petroleum Exporting Countries

OECD : The Organisation for Economic Co-operation and Development

IMF : International Monetory Fund

NATO : The North Atlantic Treaty Organization

AB : Avrupa Birliği

SCO : The Shanghai Cooperation Organisation

PKK : Partiye Kerkeran Kurdistan

DEAŞ : Irak Şam İslam Devleti

AI : Amnesty International

HRVWCC : The Human Rights Violators and War Crimes Center

IATA : The International Air Transport Association

WFTU : World Federation of Trade Unions

UNHCR : The United Nations High Commissioner for Refugees

CFO : Chief Financial Officer

ETA : Euskadi Ta Askatasuna

IRA : Ireland Rebuplican Army

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

COPRI **:** Copenhagen Peace Research Institute

BM **:** Birleşmiş Milletler

UK **:** United Kingdom

YY **:** Yüzyıl

TACT **:** Terrorism Act

CONTEST **:** Counter Terrorism Strategy

DEFRA **:** Department for Environment Food and Rural Affairs

KGB **:** Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti

1. GİRİŞ

1.1 Problem

Çalışmamız boyunca, devletlerin güvenliği tesis etmeye çalışırken uluslararası ilişkiler teorilerinden Realizm ve Kopenhag Okulu ekolü arasında hangisinin katma değerinin daha verimli olduğu sorusuna cevap aranmıştır.

1.2 Amaç

Çalışmamızın amacı uluslararası sistemin en önemli ve eski aktörü olan devletin, güvenliği tesis ederken karşılaştığı problemleri çözme noktasında uyguladığı yöntem ve yaptığı hamlelerin, örnek olaylar ışığında Realizm ve Kopenhag Okulu ekolü bakış açılarıyla gözlemlenmesidir.

1.3 Önem

II. Dünya Savaşı sonrasında değişen dünya kutupluluğu, uluslararası barışın ve dolayısıyla devletlerin iç barışını sağlayacak olan güvenliklerini de etkilemektedir. Dünya düzeninin bahsi geçen savaşın ardından iki kutuplu olması, Soğuk Savaş sonrası tek kutuplu gibi görünen düzende meydana gelen ekonomik, sosyolojik ve teknolojik gelişmelerle devlet dışında yeni güç odaklarının oluşmaya başlaması, uluslararası sistemde güvenliğin tesis edilebilmesinin devlet dışında birden fazla aktöre bağlı olmasına yol açmıştır. Bu açıdan tek aktörlü sistem analizleri için geçerli olduğu düşünülen Realizm yaklaşımının yanısıra Kopenhag Okulu ekolünün güvenlik analizlerinde artı değer yarattığı bilinmektedir. Güvenliğin dünya barışı için birinci önemde olduğuna inancımız ve tüm insanlık için bu amaca ulaşılmasında hâlen başrol olma özelliğini taşıyan devlet mekanizması eliyle bu hedefe varılabilmesinin kuvvetle muhtemel olması konuya yaklaşımımızın en önemli sebebidir. Çalışmamızda meselelere, güvensizlik ortamını meydana getiren unsurların ıslahı, huzur ve barış ortamının inşa edilebilmesi, çok kutuplu dünya düzeninde potansiyel risklerle, değişken tehdit unsurlarının etkin analizi açısından en kapsamlı ve kullanışlı uluslararası ilişkiler kuramının Kopenhag Okulu olduğu hipotezi üzerinden yaklaşılmıştır.

1.4 Varsayım

Güvenlik insanlığın yeme-içme gibi yaşamsal fonksiyonlarının devamı için gerekli eylemler kadar önemli bir kavramdır. İnsanoğlu dünyaya gözlerini açtığından itibaren korunmaya muhtaçtır. Bundan dolayı nasıl ki dış etkenlerden izole olmak adına barınmak için kendisi sığınacak bir yere ihtiyaç duyuyor ve inşa ediyorsa, toplumlarda bütünlüklerini muhafaza edebilmek ve diğer tehditlerden emin olabilmek adına tarih boyunca formları değişik olmakla birlikte devletler inşa etmiştir. Devletler toplumların kendilerini ait hissetikleri topraklar üzerinde tesis ettikleri, dışarıdan gelebilecek tehditlerden korunmalarını sağlayan, içeride ise huzurun ve refahın gerçekleşmesini temin eden, kendisini kuran insanların can ve mal güvenliğini garanti altına alan kurumlar olarak kabul edilmektedir.

1.5 Sınırlılıklar

Uluslararası ilişkiler disiplininde birçok teori var olmakla birlikte, çalışmamızda konunun anlam bütünlüğünü sağlama amacından uzaklaşmamak ve odak noktamızı güvenlik esaslı tutabilmek adına değerlendirmeler Realizm ve Kopenhag Okulu çerçevesinde yapılmaya gayret gösterilmiştir. Konu ve yaklaşımlar tarihsel derinlik ve kavramsal zenginliğe sahip olduğundan, kapsamlı bir kaynak araştırması gerektirmiş, orijinal dildeki kaynak kitapların çevirilerinden, makalelerden ve çeşitli aktüel medya kaynaklarından faydanılmıştır.

1.6 Tanımlar

Çalışmamızın birinci bölümünde devlet ve güvenlik kavramlarının etimolojik kökenlerine değinilmiş, güncel tanımları yapılmaya ve tarihsel gelişimleri örneklerle irdelenmeye çalışılmıştır. Devlet ve güvenlik mefhumlarının insanlarda yarattığı güncel algı ve çağrışımlara ulaşıncaya kadarki süreçte toplumların davranışlarında ve dönüm noktalarında oynadıkları roller belirlenmeye çalışılmıştır. İkici bölümde ise uluslararası sistemin vaka ve problemlerini analiz etmek üzere geliştirilmiş olan teorilerin düşünsel temellerinin neler olduğuna değinilmiş, sonrasında çalışmamızın ana yaklaşımlarından olan Realizm ve Kopenhag Okulu ekolü hakkında teorik bilgiler paylaşılarak üretmiş oldukları kavramlara değinilmiştir. Üçüncü bölümde ise odaklanmış olduğumuz kuramlar Realizm ve Kopenhag Okulu ekolü açısından İngiltere ve Rusya devletleri örneğinde

değerlendirmeye çalışılmıştır. Bu analiz yapılmadan evvel sözkonusu devletlerin siyasi yapılanmaları ve güvenliğe yaklaşımları, benimsedikleri doktrinler kronolojik sıraya özen gösterilerek değerlendirmeye gayret edilmiştir.

Uluslararası ilişkilerde kavramların çoğunlukla fiilen meydana gelen olaylar sonucu ortaya çıkmasından ötürü, konulara teorik çerçeveden yaklaşılarak nitel bir araştırma yöntemi belirlenmiştir. Konuların anlaşılabilirliğine katkı adına, gerek duyulan noktalarda çalışma nicel verilerle desteklenmiştir. Konuların tarihi süreç içerisindeki takipleri yapılıp kronolojik sıramalaya riayet edilmesine özen gösterilmiştir. Çalışmanın genelinde olaylar arasında sebep sonuç ilişkisi kurulmaya ve kavramların ayrıntılı tanımlanmasına gayret edilmiştir. Bu hassasiyetlerden hareketle kavramların ve konuların tarihsel süreçte hangi amaçlarla geliştirilmeye çalışıldığının sebeplerine değinmeye çalışılmış, bu amaç ile hareket edilirken, önem arz eden değişim ve kırılım noktaları irdelenmeye özen gösterilmiştir. Uluslararası ilişkiler disiplini açısından kavram, konu ve olayların analizi yapılırken çevresel faktörlerin duruma etkisi, tarihi değerlendirmelerin ele alındığı dönemin şartları, sosyo-ekonomik fikir akımların popülerliği, olayların vuku bulduğu coğrafyaların fiziki özellikleri ile toplumların psikolojisi göz ardı edilmemesi gereken unsurlar olarak dikkate alınmaya gayret gösterilmiştir.Özellikle köklü geçmişe sahip iki imparatorluk bakiyesi olan İngiltere ve Rusya devletlerinin teoriler açısından değerlendirmesi yapılırken iç ve dış politikalarındaki hamlelerinin, tarihten gelen edinmiş oldukları tecrübeler ışığında ele alınmaya çalışılmış ve kendi geleneklerinden tevarüs eden tahmin edilebilir tepkileri incelenip söz konusu teoriler Realizm ve Kopenhag Okulu ekolü ile ilişkilendirilip analiz etmeye çaba sarf edilmiştir.

2. DEVLET VE GÜVENLİK KAVRAMLARININ TANIMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Dünyanın varoluşundan günümüze kadar geçirdiği ve zamanla evrilegeldiği tüm safhalarda yeryüzündeki yaşamın ana aktörü olan insanın, zaman döngüsü dahilinde geçirmiş olduğu tekâmül ile meydana getirmiş olduğu toplumun, ana gereksiniminin birincil olarak barınıp, korunma güdüsü olduğunu kutsal ve bilimsel metinlerde temel çıkış noktası olarak tespit edebilmekteyiz.

İlahi dinlerin ilk insan tarifindeki atıflarında, ortak referanslarının Hz. Âdem olduğu kabulünden hareketle, mevzubahis kutsal metinlerde anlatılan menkıbelerde insanlığın sosyolojik olarak yaşantısında dahil olduğu ampirik mücadeleler adeta bir filmin fragmanı misali örneklendirilmiştir. Bu retorik ışığında Hz. Âdem'in oğulları olan Hâbil ile Kâbil'in mücadelesinin betimlendiği meşhur menkıbeyi yaşanılan olay, hissettirdikleri ve gelecek nesillere miras bıraktığı algılamalar düzeyinde tetkik ettiğimizde bir takım genel geçer teşhislere ulaşmaktayız.

Sıralamak gerekirse, insanın hakkını aramasının, kendisini savunma mücadelesinin, adalet arayışının, toprak üzerinde faaliyet ve sahiplenme duygularının en temel unsurlar olduğu çıkarımlarında bulunabiliriz. Hz. Âdem'in oğulları arasındaki ilişkiden hareketle kutsal metinleri taradığımızda birçok menkıbe ve anlatımla karşılaşmakla birlikte, ortak noktanın inşa edilmeye çalışılan düzen içindeki karmaşanın varlığı sorunu olduğu kanaatine varmaktayız.

Bu minvalde, Tevrat'a göre (Tekvîn, 4/1-2) Kâbil Hz. Âdem ile Havva'nın ilk, Hâbil ise ikinci oğludur. Hâbil koyun çobanı, Kâbil ise çiftçi olmuş, bir müddet sonra Kâbil toprağın mahsulünden, Hâbil de sürünün ilk doğanlarından ve yağlarından Rabbe takdim etmiş, fakat Rab Hâbil'in takdimini kabul etmiş, Kâbil'inkine bakmamıştır. Buna çok öfkelenen Kâbil, Rabbin ikazına rağmen kardeşi Hâbil'i öldürmüştür. Bunun üzerine Rab Kâbil'in toprak tarafından lânetlendiğini, yeryüzünde kaçak ve serseri olarak yaşayacağını bildirmiş, ancak bu suç sebebiyle öldürülme ihtimaline karşılık kendisine güvence vermiştir. Bundan sonra Kâbil Aden'in doğusundaki Nod diyarında yaşamıştır

(Tekvîn, 4/1-24). Yahudi literatüründe Kâbil'in Hâbil'i öldürmesine toprak kavgasının sebep olduğu da ileri sürülmüştür (*EJd.*, V, 23) (Harman, 1996).

Görüldüğü üzere Tevrat'taki işleniş biçimiyle hadise içerisinde toprağın işlenmesi ile çiftçilikten doğan aidiyet ve mülkiyet bilinci, üretim mekanizmasının altyapısının oluşturulması, hediye takdimi ışığında insan ilişkilerinin, metayı sahiplenmenin ve alışveriş temelinde ekonomik ilişkiler müessesesinin başlaması, kardeş kavgası üzerinden yaşam hakkı ve güvenliğin, hüküm verilmesi açısından ise üst otorite algısının insanlık açısından her daim elzem ve gerçek olduğunu anlamaktayız. Değinmiş olduğumuz bu noktalar tarihsel süreç içerisinde devlet ve güvenlik terimlerinin ortaya çıkmasında rol oynayan ana esaslardandır diyebiliriz.

Günlük yaşantımızda kavramlara sözlük anlamlarının dışında birtakım anlamlar yüklemekten imtina etmeyiz. "Devlet" kelimesi de bu yaklaşımdan nasibini yeteri kadar almış olan bir unsurdur. Örneğin "devlet" denildiğinde kahir ekseriyet hükümet veya iktidara sahip olanlardan meydana gelen teşkilatlı yapıyı anlamaktadır. Hâlbuki devlet öznesi bu yaklaşım ve anlayışların üzerinde ve dahi fersah fersah uzağında, derinliği ve genişliği olan bir ideal, eskilerin deyimiyle mefkûredir diyebiliriz. Bu özelliğiyle devletin kişiliği ve karakteri olan bir kavram olduğuna inanmaktayız ve ilerleyen bölümlerde bu özelliğini derinlemesine irdelemeye gayret göstereceğiz.

Yukarıda sözü edilen tarihsel gerçeklik ve dinî dogmalar ön kabulü ile kavramın sahip olduğu derin manalar ışığında ana inceleme konumuzun iskeletini oluşturan devlet ve güvenlik kavramlarının etimolojik kökenlerinden bahsetmenin yadsınamaz gerekliliğinin farkındayız.

Devlet nedir ve nasıl meydana çıkmıştır sorusu çalışmamızın amacına ulaşması bağlamında ilk hareket noktamız olacaktır. Öncelikle devletin kelime yapısıyla ne anlamlara geldiğini sorgulayıp araştırmaya çalışacak, sonrasında günümüzdeki anlamlı formunu alıncaya kadar geçen süreç içerisinde uğramış olduğu değişimleri irdelemeye ve incelemeye gayret göstereceğiz. Bu sonuçlara ulaşmaya azmederken, ilk etapta devleti meydana getiren bileşenlerin ne açıdan, hangi amaçla yapıya katkıda bulunduğunu anlamaya çalışacak, sonrasında varlığını devam ettirebilmesi için ne gibi koşullara ihtiyaç duyduğunu veya duyabileceğini güvenlik sorunu ekseninde izah etmeye çalışacağız. Bu

soruların cevaplarına ulaşırken güvenlik kavramını da aynı sistematik üzerinden algılamaya çaba sarf edeceğiz. Bu yöntemle çalışıp anlamlı bir cevap bulduğumuzu idrak ettiğimiz noktada uluslararası ilişkiler teorileri açısından devlet ve devletin güvenliği kavramlarına değinip, güvenlikleri nasıl sağlanabilir sorularına, teorisyenlerin bakış açıları ile yanıt vermeye çalışacağız. Akabinde güçlü devlet geleneklerine sahip Rusya ve İngiltere devletleri özelinde, özümsemeye çalıştığımız uluslararası ilişkiler teorileri açısından karşılaştırmalı analiz yöntemiyle devlet ve devlet güvenliği kavramlarının gerçek hayatta nasıl algılandığı, gerekliliği ve önemine dikkat çekmeye gayret edeceğiz.

2.1 Devlet Nedir, Nasıl Ortaya Çıkmıştır?

2.1.1 Devlet'ten önceki dönem

İçerisinde yaşadığımız modern dünya belirli kurallar bütünü çerçevesinde, kabullenilmiş ve alışılagelen davranışların bir arada hayat bulduğu bir sistemdir. Davranışlarımız ve toplumsal bütünün hacmi içerisinde uyduğumuz düzen adeta otomatik bir saatin ihtiva ettiği zemberek yapısının akışındaki gibi işlemektedir. Bu akış, detaylandırmak gerekirse, kurmalı bir saatin mekanizmasının ilk defa kurulmasıyla verilen başlangıç enerjisinin yarattığı ivmelenme ve dönem dönem de sisteme müdahaleler rutini ile varlığını devam ettiregelmiştir.

Sisteme müdahalelerden kastımız enerji rezervi bitmeye yüz tuttuğunda akrebin ve yelkovanın duracak olmasına ramak kala mekanizmaya artı güç sağlayacak şekilde nasıl ki saatin tepe noktası vasıtasıyla kurularak işlerliği sağlanıyorsa, sosyal ve siyasal düzenin başat aktörü durumunda olan devlet sistemine de bir takım maddi manevi müdahalelerde bulunularak sürdürülebilirliği sağlanmaktadır. Bu müdahaleler kimi zaman anayasal düzendeki yenilemeler olabildiği gibi, kimi zaman da kendisini meydana getiren unsurların ihtiva ettiği hakların güncelleştirilmesiyle sağlanmaktadır.

Devlet yapısının işleyişini anlatmaya çalıştığımız bu örneklemde sistemin varoluşu ön kabulü ile hareket etmiş oluyoruz. Fakat devlet organının olmadığı bir sistemin de varlığını inkâr edemeyiz. Günümüzde dahi devletsiz bir ortamda yaşantısını sürdüren insan grupları olduğunu bilmekteyiz. Kabile hayatı şeklinde teknolojik nimetlerden faydalanmadan yaşantısını sürdüren bu toplulukların tarihte devletsiz dönemlerdeki toplumlarla benzer olduğunu kabul etmekteyiz.

Devletsiz toplumlarda yapıyı analiz etmek istediğimizde devlet tanımını yaparken faydalandığımız ögelerin varlığı olgusundan yola çıkabiliriz. Modern literatürde devleti meydana getiren unsurları bildiğiniz üzere insan, ülke ve iktidar sac ayağı üzerinde tanımlamaktayız. Bu bakış açısıyla hareket ettiğimizde devlet öncesi toplumda nelerin var olup olmadığı sorusunun cevabı söz konusu dönemin niteliklerini de ortaya çıkartmış olacaktır.

Devlet öncesi dönemde sosyal yapının ilkel toplum olarak nitelendirilmesi sosyal bilimler literatüründe kabul edilen bir ön tanımlamadır. Bu toplum yapısını analiz ettiğimizde devletsiz toplumun özellikleri de ortaya çıkmış olacaktır. Devletin bilinen yapısıyla henüz var olmadığı ilkel toplumlarda iktidar olgusunu incelersek, bu dönemde iktidar yoktur demek yanlış diyemeyiz. Bildiğimiz yapısıyla iktidar toplum tarafından üst yapı kabul edilmiş erkin hükümranlığını ifade eder. Bu manasıyla ilkel toplumlarda siyasal iktidarın tek bir kişi ya da zümreye ait olmadığı gerçeği Güney Amerika'ya giden İspanyol sömürgeci, merkantalist kaşiflerin anlatımlarında da karşılık bulmaktadır.

Sözü geçen coğrafya başta olmak üzere, kabile tipi yaşantının hâkim olduğu tüm toplumlarda, tek bir kişinin kural koyucu olduğu, karar veren, hüküm sahibi olan bir iktidarın bulunmadığı gerçeği, mevzubahis düzenin işlevsizleştiği ya da daha net bir söylemle anarşist bir düzenin hâkim olduğu söylenememektedir. Bu düzende mutlaka bir önderlik mekanizması mevcuttur fakat mutlak değildir. Bahse mevzu iktidar ögesi, siyasal erkin tek elde olmadığı, toplumun tamamına sirayet ederek yayıldığı, paylaşılarak yaşamını sürdüren ve adeta otonom bir sistem gibi kendini kontrol eden bir organizma olduğu anlaşılmaktadır. Bu toplumsal sistem detaylı olarak incelendiğinde ilk etapta göze çarpan özelliği yazılı olmayan kurallar bütünü dahilinde işleyen bir matematiğin mevcut olduğudur. Söz konusu matematiğin detaylarına baktığımızda örneğin kendisine uygun hareket etmeyen unsurların dışlandığı, cezai yaptırımlara tabi tutulduğu, hatta ve hatta öldürüldüğü bir ekolojidir de diyebiliriz. Bağımsız yaşayan bu ekosistem, siyasal iktidar anlamında düzen koyucu bir organın olmadığı anlamını kesinlikle taşımaz. Dile getirdiğimiz bu devletsiz toplumda tek sözü dinlenilen ve şartsız itaat edilen bir önderin yaratılmasına izin verilmemektedir. Bu kısıtlamanın esas nedeni eşitliğe dayalı bir yapı olan kabile düzeninin sürekliliğinin sağlanması gayesidir. Devlet öncesi toplumlarda bu durumu müşahede etmemizin ilgi çekici yanı mevcutta içine doğmuş olduğumuz modern

dünya sisteminin kanıksanmış düzeni dahilinde kabul gören "devlet mefhumu"nun toplumları işlevsel anlamda sınıflar olarak ayrıştırmasıdır diyebiliriz (Uygun, 2021).

Yazılı kuralların olmadığı bir toplumsal yapıdan bahsetmiş olduğumuz hâlde ilkel toplumların kendi iç dinamikleri olduğu bilinmektedir. Yazılı olmayan ama sosyal doku içerisinde daima varlığını sürdürmüş bu organik süreç, söz konusu toplumların yaşamsal amacı olmuştur da diyebiliriz.

Fransız insan bilimci Pierre Clastres'in "devlet"in toplumları yöneten ve yönetilenler olarak ikiye böldüğüne dair düşüncesini dile getirmek, mevcut durumu desteklemesi açısından faydalı olacaktır. Clastres'in ilkel kabileler üzerine yapmış olduğu araştırmalarda yukarıda değinmiş olduğumuz iktidar meselesinin denetlenebilir olması ve bunun sonucunda sınırlandırılabilmesi gerçeğine ulaştığı görülmektedir. Gözlemlemiş olduğu ilkel yapılarda şamanlık, şeflik gibi birtakım sosyal statülerin oluştuğu bilgisini aktarmaktadır. Fakat sayıca çok olmasalar da saymış olduğumuz bu figürlerin olmadığı sistemlerin varlığından da bahsetmektedir. Clastres bu toplumlar için devletsizlik tanımı yerine devlete karşı örgütlenmiş yapı tanımlamasını kullanmaktadır (Clastres, 2017, s. 9-27).

Modern toplumlarda siyasal iktidarın anayasal araçlarla, toplumu denetlediği ekosistem, bu toplumlarda tam tersi bir rol üstelenerek, toplum üzerindeki adı konulmamış veya maddi bir unsura bürünmesine izin verilmeyen, sınırları folklorik ögelerle çizilmiş iktidarın, iktidarsızlığının denetlendiği bir yapıdır. Söylemi netleştirmek gerekirse, esas düzen, iktidara sahip olup düzeni sağlayarak hükmettiğini zanneden yapının gücünün kısıtlı olduğu gerçeğini hissettirmek ve unutturmamak üzerine bina edilmiştir.

Özetlemek gerekirse, bu bilgiler ışığında devlet öncesi toplumlara dair yapılmış olan çalışmalarda ilk göze çarpan sistemsel özellikleri ana hatlarıyla şöyle sıralayabiliriz: Söz konusu toplumlarda eşitliğe verilen önem itibariyle iktidarın tek elde toplanmaması, özel mülkiyete rastlanılmaması, kadınlara verilen rolün barış ve savaş zamanlarında değişken olması, nüfus dengesinin gözetilmesi. Öne çıkan bu özelliklerin yanısıra yazılı kaynak anlamında da bu toplumların zayıf olduğu düşüncesi akıllarda soru işareti olarak yer alabilir. Adı geçen toplumları bu açıdan incelediğimizde şu çıkarımlara ulaşmanın yanlış olmadığını düşünmekteyiz. Yazının kültürlerin nesilden nesile aktarımında oynadığı rol

incelendiğinde bu işlevinin bilinen yazılı tarihe de dayanılarak son birkaç yüzyıldan günümüze kadar fonksiyonunu sürdürdüğü görülmektedir. Fakat devlet öncesi toplumlarda varlığı inkâr edilemez olan kültür ve folklorik ögelerin genç nesile aktarılmasında sözlü yöntemin esas olduğu anlaşılmaktadır. Kültürel akışın bu şekilde yol almasının ardında mülkiyet ve ihtiyaç fazlası üretim kavramıyla, tüketime dayalı yaşam tarzının olmaması görülebilir. Yazının icadı ve zaman içinde devletin ortaya çıkmasıyla birlikte toplumların üretmiş olduğu artı değerlerin kayıt altına alınması sorunsalının çözümünde yazılı kayıtın önemli olduğu bir gerçektir. Örneğin yazının ilk kullanılma amaçlarından bir tanesi Sümerlerde tarım faaliyetlerinin kayıt altına alınması ve ticaret için yapılan anlaşmaların çivi yazısıyla taşlar üzerine kazınmasıyla karşımıza çıkmaktadır (Jean, 2015) .

Şekil 1. Çivi Yazısı Örnekleri (www.unbound.com)

Şekil 2. Kadeş Antlaşması (www.worldhistory.org)

Buna karşın, bahsedildiği üzere artı değer üretiminin yaşam tarzı ve toplumsal ahlak anlayışına uygun olmadığı düşünülen devlet öncesi toplumların kültürlerinde böyle bir ihtiyaç doğal olarak söz konusu da değildir. Bu durumun yazının gelişememesinin veya kullanılmamasının sebebi olarak görülmemesi gerektiğini düşünmekteyiz. Bununla birlikte literatürde toplumsal ihtiyaçların, mevcut araçları doğurduğu döngüsünden hareketle söz konusu döngünün meydana geldiğine inanmaktayız. Yani süreçler sonuçları doğurmuştur.

Yazıya dair bakış açısıyla ilgili olarak, Amerikalı antropolog Robert Braidwood'a göre yazının icadı devletin var olmasıyla birlikte süreklilik arzeden üretimden kaynaklı artı değerlerin kayıt altına alınması ve kuralların kamuya deklare edilmesi amacıyla olmuştur düşüncesine de dikkat çekmek isteriz (Braidwood, 2008, s. 217-220). Devlet öncesi toplumların böyle bir gereksiniminin olmamasından dolayı yukarıda açıklamış olduğumuz noktalar bakımından yazılı gelenek bu toplumlarda çok gelişmemiş dolayısıyla da çok görülmemiştir. Modern toplumlar açısından kültürel faaliyetlerin yazılı ve görsel sanatlar ile gelişip gelecek nesillere aktarıldığı bir gerçektir. Hatta günümüzde bu aktarımlar sanal âlem olarak anılan siber dünya üzerinde gerçekleşmeye başlamakla birlikte dijital platformlar oluşturulmaya, bu platformlar üzerinde alışverişi sağlayan para birimleri kullanarak, mülkiyet hakları edinilmeye ve dahası sanal gerçeklik illüzyonları vasıtasıyla topluluk aktiviteleri yapılmaya başlandığı günümüzde yayılarak sıradanlaşan bir gerçekliktir.

Yazılı, görsel veya dijital anlamda kayıtlı aktiviteler gibi herhangi bir kaydın tutulmaya gerek görülmediği ilkel toplumlarda farklı formlarda olsa da düzenin işlerliğini sağlamak açısından örnekleri mevcuttur. Devlet öncesi toplumların kendi içerisinde meydana getirdikleri toplumsal araçlardan birisi olan potlaç geleneğini de bu minvalde değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Potlaç, özel mülkiyet konusunun ok, yay veya sepet gibi günlük ihtiyaçların temininindeki ana aparatlarla sınırlı olduğu söz konusu toplumlarda, ihtiyaç fazlası üretimin değiş tokuşunu sağlayan ya da elindekinden vazgeçebilmenin erdem olarak görülmesinden dolayı sahip olduklarını karşı tarafa verdikleri şölenler olarak tanımlanabilir (Harris, 1995, s. 107). Bu aktiviteler alışveriş temelinde vuku bulmalarının yanısıra kimi zaman topluluklar arasında sosyal ilişki ve

dayanışmayı sağlamış, bazı durumlarda da sahip olduklarından vazgeçebilmenin erdem olarak kabul gördüğü geleneklerin hayata geçmesini sağlayan bir araç olmuştur.

Özel mülkiyetin sınırlı olmasından kaynaklı olarak, komün bir yaşam anlayışı benimseyen bu toplumlarda tüketim de çoğu zaman ortak olmuştur. Örneğin av hayvanlarının tüketimi ortak olmak durumundadır. Topluluk kanunları olarak görebileceğimiz bu özellikler yaşam şartlarını ve demografik yapıyı da şekillendirmiştir diyebiliriz. Bu toplumlarda sebep sonuç ilişkisi birbirini besleyen bir döngü olarak da kabul edilebilir. Şöyle ki toplumun ihtiyaçlarının karşılanma ve tedarik biçimi nüfusun yapısını şekillendirirken bu yapının korunabilmesi için de demografik yapı kontrol edilmiştir ya da tam tersi de olmuştur diyebiliriz. Fakat sonuç olarak bu toplumdaki belirttiğimiz otokontrol sistemi ayakta kalmıştır.

Söz konusu kabile tipi yapılanmaların bu özelliklerinden hareketle ilkel toplumları modern devlet yapısına sahip toplumlardan ayıran bir diğer özellik de devleti meydana getiren belki de en önemli öge olan millet özelinde nüfus konusudur.

Devletsiz yapılarda nüfus büyüklüğü yaşanılan topluluğun kabile olmasına veya daha büyük sayılara sahip olan aşiret tarzında yapılanmaya göre değişim göstermekle birlikte, çok büyük nüfus yığınlarına ulaşmıyor oluşu gözlemlenmektedir. Bu durum iktidarın kontrol edilerek eşitlik vurgusunun bozulmaması ve diğer bir açıdan da kaynakların yeterliliği ve verimliliği bakımından değerlidir. İlkel olarak adlandırılan devletsiz toplumlarda nüfusun kontrolünün sağlanması göçler ya da kabileler arası mücadeleler ile doğal olarak dengelenmiştir. Fakat bu vakıa içerisinde mücadeleden kastetmiş olduğumuz kabileler arası savaşlar ana kontrol mekanizması olarak kabul edilip, genel geçer bir doğru olarak kabul edilemez. Çünkü bu durumu destekleyen yani barışçıl hareket ederek nüfusunu artırmayan kabilelerin varlığı da bilinmektedir. Örneğin Amerikalı antropolog Napoleon A. Chagnon'nun Amazonlarda Yanomami yerlileri üzerine yapmış olduğu araştırmalarda, akrabalık ilişkileri üzerinden gruplaşmaların meydana getirildiği, bu grupların birbirine rakipleşerek farklı köyler kurduğu ve böylece nüfusun dengelendiği sonucuna ulaştığı bilinmektedir. Bu durum barışçıl yönteme kanıt oluşturmakla birlikte coğrafi özelliklerin göçe izin verdiği ölçüde gerçekleştiğini de atlamamak gerekir. Bu

noktada kabile içi veya kabileler arası mücadeleler nüfusun dengelenmesine verdiği katkı açısından gözardı edilemez (Uygun, 2021, s. 32-33).

Amerikalı antropolog Marvin Harris'in bu konudaki analizi döngü içerisindeki sistemi izah etmesi açısından kıymetlidir. Harris'e göre gruplar arası savaşların nüfus hareketlerini kontrol altına alma kabiliyeti çatışmalar sonucu ortaya çıkan nüfus kayıplarından ziyade demografik yapı üzerinde meydana getirdiği oransal değişim açısından etkilidir. Şöyle ki savaş durumuna daima hazırlıklı yaşayan teyakkuz halindeki bu ilkel gruplar savaşçı erkeklerin yaşam hakkını kız çocuklarının önünde tutmuşlardır. Örneğin kız doğumların ölüme terk edilmesi ya da kız çocuklarının iyi beslenmemesi sonucu kadın nüfusu azaltılmış ve böylece toplumun üreme potansiyeli engellenmiştir. Çünkü bir erkek onlarca belki yüzlerce kadının hamile kalmasını sağlayarak nüfus artış hızını muhafaza edebilirken, bir kadının ömrü boyunca tek başına doğurabileceği çocuk sayısı sınırlıdır (Harris, 1995, s. 68-73).

Antropologların incelemeleri sonucunda görmekteyiz ki ilkel toplum olarak ifade ettiğimiz devletsiz yapılar ile modern dünyada bizim bulunduğumuz noktadan olaylara bakış açımız, içerisinde bulunmuş olduğumuz şartlar hasebiyle farklılık arzetmektedir. Fakat bugün dahi modern toplumlarda pozitif ayrımcılık tanımıyla toplum içerisinde pozisyonunu revize ederek iyileştirmeye çalıştığımız kadınların tüm toplum tiplerinde tarihten günümüze kadar cinsiyetten kaynaklı dezavantaj olarak gibi görünen fizikî özellikleri açısından farklı değerlendirmelere maruz kaldıkları yadsınamaz bir gerçektir. Modern devlet yapılanması içerisindeki millet ögesi de bu noktada yine eksiklikler barındırsa da bu zayıflıkların giderek bertaraf edilmesi için çağdaş toplumlarda ciddi bir gayret gösterilmektedir.

İlkel yapılanmalardan devlet olgusunun varolduğu topluma geçişin, yukarıda ana hatlarıyla kimlik detaylarını saymış olduğumuz yapının eşitlik kavramına vermiş olduğu önemin dengesinin kaymasıyla ivmelendiği söylenebilir. Eşitsizlikler bu toplumlarda zamanla yaygınlaşıp evrim geçirecek ve özellikle siyasal eşitsizliğin oranı yapı içerisinde kuvvetlendikçe zaman içerisinde devlet de meydana çıkmaya başlayacaktır. Antropologlara göre ilk devletler M.Ö 3300'lerde Mezopotamya'da ortaya çıkmış olup,

bugünkü Irak topraklarında nüfusu 40.000 civarında olduğu tahmin edilen kent devletleri kurulmuştur (Uygun, 2021, s. 40).

Kent devletleri zaman içerisinde feodal devlet yapılanmasına sonrasında da ulus devlet yapılanmasına evrilecektir. Ulus devlet yapılanması özelinde güvenliğini irdelemeye çalıştığımız devlet mefhumunun ilk çıkış noktasından günümüze kadar geçirdiği safhaları ve kendisini meydana getiren etmenlerin zaman içerisinde katmanlar hâlinde üst üste birikerek son formuna eriştiği vakıadır.

Kent devletlerinin ilk örneklerini gördüğümüz Sümer, Yunan ve sonrasında Roma yapılanmaları tarihin seyri içerisinde farklılaşıp ilerlemiş, sonrasında imparatorluk hâline gelen Roma medeniyetinin milattan sonra 395 yılında Doğu ve Batı olarak ikiye bölünmesiyle farklı bir dönüm noktasına ulaşmıştır. Bu noktaya gelininceye kadar tarihî kaynaklarda geniş anlatımlarına şahit olduğumuz kent devletlerinin demokrasi olarak adlandırılan ilk örneğini Yunan uygarlığında görmekle birlikte mevcut yapıların devlet örgütlenmeleri ve dolayısıyla güvenliğe bakış açısı farklılıklar göstermiştir. Örneğin Atina demokrasisi olarak bildiğimiz Yunan kent devletlerinin ana yönetimsel organizasyonunda dinî ve siyasi erkin yani iktidarı elinde bulunduran makamın birbirlerinden ayrı olmadığı görülmektedir. Fakat söz konusu erkin yapısı sorgulanamaz, dogmatik yapıda değil memurluk statüsünde ve değişkenlik gösteren bir organizasyondur. Atina'da yurttaşların güvenliğe bakış açıları site sınırlarında oldukları sürece tamamıyla güvende hissettikleri yönündedir. Şöyle ki bir Atinalının site devletine bağlılığı ile mevcut kaide ve kurallara karşı sorumluluklarını yerine getirme bilincinin yüksek olduğu saptanmaktadır. Çünkü site kültürü yurttaş bağımsızlığının korunduğu, site sınırları içerisinde siyasal yaşam alanının garanti edildiği özerk bölgelerdi. Bu durum da doğrudan demokrasinin sağlamış olduğu temsiliyetten kaçınılan bir yönetim biçimini beraberinde getirmekteydi. Bu noktada özgür bireyler ve kölelik kavramının varlığını yadsımamakla birlikte özgür birey olan yurttaş için sitenin çıkarları kişisel çıkarların önünde tutularak yapının devamı doğal olarak sağlanmaktaydı (Uygun, 2021, s. 103-106).

Kavimler göçünün yıkıcı etkisiyle milattan sonra 476 yılında halihazırda Doğu ve Batı olarak bölünmüş vaziyette olan Roma uygarlığının Batı kanadı tarih sahnesinden çekilmiştir. Bu durum Avrupa'da merkezî otoritenin ortadan kalkmasına sebep olmuş ve

göçlerden kaynaklı kargaşa ortamının meydana gelmesiyle kendini güvende hissedebileceği şatolar etrafında kümelenen insan toplulukları feodal olarak tanımlayacağımız devletlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Feodal devlet, Avrupa Orta Çağ'ında, Roma İmparatorluğu'nun kontrolü altına aldığı krallıkların zayıflaması veya tümüyle dağılmasıyla ortaya çıkmış ve bir süre sonra krallıkların yeniden güçlenmesiyle sona ermiştir (Uygun, 2021, s. 161).

Devletin ortaya çıkışının tarihsel yolculuğunu bu şekilde sıralarken, sosyal anlamda iç ve dış faktörler açısından şu şekilde özetleyici bir sıralama yapmak mümkündür. Avcı toplayıcı dönemden yerleşik tarıma geçilmesiyle birlikte çalışan insan nüfusuna ihtiyaç duyulması ilk etkenlerdendir diyebiliriz. Bu ihtiyaç organize ve kuralcı bir yapılanmayı gerektirmektedir. Bu yapılanma organizasyonel tarımsal faaliyetlerin yapılabilmesi için gerekli altyapı aparatlarının yapılandırılıp, işler hâle getirilmesiyle ilgilidir. Dolayısıyla tarım toplumuna geçiş yapılması organize bir işgücüne yani insan gücüne gereksinim duymaktadır (Mann, 2012, s. 61). Bu etkenlerin sonucunda yukarıda sıralamış olduğumuz nüfus işgücü ilişkisi, demografik yapının nüfusun sınırlandırılması amacıyla kontrol edilmesi temelinde, değişen toplumsal gereksinimler ve toplulukların hareket psikolojisinde meydana gelen karakter değişimiyle ilgilidir. Çünkü nüfusu dengelemek için kendi içerisinde mücadele eden bu toplumlar zaman içerisinde, beslenebilmek adına daha rasyonel organizasyonlar kurarak tarımsal faaliyetlerde iş bölümüne gitmiş ve böylece çalışacak insan gereksinimi elzem olduğundan, mevcut toplumlar daha barışçıl hareket etmek zorunda kalmıştır. Bu durum da genel nüfus artışı ile sonuçlanmıştır. Nüfusun artması düzenin sağlanabilmesi açısından hiyerarşik bir yapılanmayı beraberinde getirerek yönetici sınıfın meydana gelmesini sağlamış, dolayısıyla da devlete giden yolda büyük bir adım atılmıştır.

Kent devletine ulaşan bu toplum, sonrasında ticari hayatın belirginleşmeye başlaması ve güvenlik ihtiyaçlarının zaman içerisinde etkin hale gelmesiyle feodaliteye erişmiştir. Feodalitenin ekonomik davranışları zamanla burjuvaziyi oluşturmuş, burjuvanın Papalık makamına karşı Avrupa kıtası genelinde, yönetimde söz hakkına sahip olabilmek adına desteklemiş olduğu kraliyet orduları zamanla iktidarlarını sağlamlaştırıp kimliklerini kabul ettirerek ulus devletlerin temelini atmışlardır. Bizim çalışmamıza esas konu olan

güvenlik yaklaşımı da teknik olarak ulus devlet tipindeki güvenlik yaklaşımıdır. Bu noktada konuyu anlayıp irdeleyebilmek adına modern devlet kavramını ortaya çıkartan ulus devlet yapısının tüm hatlarıyla meydana gelebilmesi için gereksinim duyduğu maddi ve manevi unsurları tanımlamanın önemine vurgu yapmak istemekteyiz. Buradan hareketle modern çağda anladığımız devlet mefhumunu meydana getiren yaşamsal noktaları açıklamaya gayret göstereceğiz.

2.1.2 Devlet nedir?

Çağlar boyu insanların bir arada yaşarken bir düzen içerisinde hareket ettiği gerçeğini yukarıda zamanla tekâmül eden yapısıyla açıklamaya gayret gösterdik. Kimi zaman düzensizliğin bir düzen kabul edilmesi, kimi zaman ise düzeni meydana getirirken birtakım yaşamsal unsurlar üzerindeki değişim ve dönüşümlerin organize edilmesi hep bir ihtiyaç ve onun gerçekleştiği olay akışı içerisinde izah edilmeye çalışıldı. Bilindiği üzere özellikle 16. ve 17.yy. Avrupasında meydana gelen köklü siyasi yapı değişiklikleri günümüzde kullandığımız ismiyle modern devlet ya da terminolojide yaygın kullanım olan ulus devlet yapılanmasını meydana getirmiştir.

Günümüz uluslararası ilişkileri açısından belki de en önemli kavram olan devlet mefhumunu dile getirirken ya da ona dair analizler yaparken kastedilen yapı ulus devlet olarak adlandırdığımız devlet şeklidir. Bu manada bu devlet yapısının neleri ihtiva ettiğinin bilinmesi konunun anlaşılması ve çalışmanın insicamını desteklemesi açısından önemlidir.

Devlet sözcüğünü kavramsal olarak temel anlamda ilk olarak neyi ifade ettiği açısından incelemek istersek Türk Dil Kurumu sözlüğünde *Toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlık* olarak tanımlandığını görmekteyiz (Eren, Gözaydın, Parlatır, Tekin, ve Zülfikar, 1988,s.366). Görüleceği üzere bu tanımda devleti oluşturan temel kavramlar arasında saydığımız toprak, insan varlığı ve iktidar olguları üzerinde inşa edilmiş olan klasik bir yaklaşım söz konusudur.

Genel hatlarıyla sayılan toprak, insan ve iktidar gibi bu üç temel unsura dayanan devlet mefhumunun varlığına dair ilk akla gelen sorulardan birisi devletin kökeni ve ortaya çıkış sorunudur. Mefhumların anlaşılmasına ilişkin en önemli olgu olan tanımlama gayreti

kavramların anlaşılabilirliği ve özümsenmesi açısından en faydalı noktadır. Bu minvalde birincil olarak devletin akademik literatürde hangi özne ve sıfatlarla, kimler tarafından nasıl algılanıp aktarıldığını incelemek ve konuya dair örnekler yardımıyla özümseyebilmek adına çeşitli tanımları incelemenin faydalı olacağını düşünüyoruz. Buna gayret gösterirken literatürdeki bazı çalışmalara göre tam yüz kırk beş farklı devlet tanımı olduğu iddiasının da farkında olarak konunun yoruma ve algılama çeşitliliğiyle birlikte yaklaşımlara göre form değiştirdiğini göz önünde bulundurmak gerektiğini düşünmekteyiz (Kapani, 2003).

Dilimizde kullanıldığı yapısıyla "devlet" kelimesinin etimolojik olarak Arapça "devle" kökünden türetildiği bilinmektedir. Arapçada Baht, talih, saadet, nimet, servet anlamlarına gelmekte olup ayrıca müstakilen idare olunan memleket olarak karşılık bulmaktadır (Kestelli, 2004).

Alman şarkiyatçı ve sözlük yazarı Hans Wehr tarafından kaleme alınan *Dictionary of Modern Written Arabic* isimli eserde mastar formu haliyle döndürmek, ard arda getirmek ile zaman, talih gibi soyut ifadelerin yönünün değişimi, dönüşü gibi anlamlara geldiği belirtilmiştir. Kelime anlamı olarak analiz edildiğinde tedavül eden, elden ele geçen şey manasına da gelen terim bu yönüyle hukukçu Prof. Dr. Bülent Nuri Esen'in dikkat çektiği üzere "iktidarın el değiştirmesine vurgu yapmaktadır (Gözler, 2017).

İktidar ve iktidarın el değiştirmesi anlamına vurgu yapan bir başka yazar da Ordinaryüs Prof. Ali Fuat Başgil'dir. Yazar, *Esas Teşkilat Hukuku* isimli eserinde kavramı izah ederken Arapçadaki manalarından biri olan, savaşan iki ordu arasındaki galip gelme mücadelesini vurgulamış ve mücadele sonunda ulaşılan zafer anlamına geldiğini de belirtmiştir. (Başgil, 1960) Başgil'in bu tanımlaması *Vankulu Lügatın'da* ed-devlet maddesi için yapılan *(dâl'ın fethi ve vâv'ın sükûnuyla) Harbde bir cemâ'at bir cemâ'at üzere zafer bulmak* izahatıyla örtüşmektedir (Kamus, 2022).

İktidar yaklaşımı üzerinden kavramı açıklayan bu tanımlamaların dikkat edileceği üzere ortak noktası sürdürülebilen bir organizasyon olması ve galip olana verilen bir ödül olarak algılamaya yönelik yapmış olduğu atıflardır. Bu noktada Çağbayır'ın yapmış olduğu "*Kültürel birliği olan ve kurumlaşmış bir iktidar tarafından yönetilen millet veya milletler topluluğunun, sınırları belirli bir toprağa yerleşmesi sonucunda meydana getirdikleri*

siyasi varlık" tanımı kelimenin sözcük anlamıyla literatürde karşılık bulan fiili manasını bütünsellik çerçevesi içerisinde değerlendirmesi ve izahı açısından kıymetlidir (Çağbayır, 2007, s. 1188). Mücadele sonucu elden ele geçmesi onun ulaşılması önemli bir hazine gibi algılandığının göstergesidir diyebiliriz.

Etimolojik olarak batılı bakış açısından hareketle araştırdığımızda devlet kelimesinin karşılığı olarak İngilizce'de "State", İspanyolca'da "Estado", Fransızca'da "État", Almanca'da "Staat" kelimeleriyle karşılık bulan terimin köken olarak Latince "Status" kökünden geldiğini görmekteyiz. Latince olan bu terimin karşılığı kaynaklarda devlet değil şahsî hâl olarak geçmektedir (Kurumu, 1998). Üzerinde genel hatlarıyla mutabakata varılması fakat tek bir doğrunun da olmamasının sebebinin tanımlamaların yapılırken hareket edilen dünya görüşü ya da çevre algılamaları olduğu sebep olarak sayılabilir. Çünkü her toplumun devlet kavramının içeriğini dolduruş zihniyeti farklılık arzetmektedir. Bu minvalde Münci Kapani de devletin tanımlama çeşitliliğinin ana sebebi olarak devlet kavramının içeriğine ilişkin birtakım anlayış ve algılama farklarından kaynaklı düşünceler olduğunu belirtir ve anlatımcı yani deskriptif tanımlamalar ışığında cevap bulmaya çalışır. Bu tanımlama çeşitliliğin başında kavramı sınıfsal bir olgu yaklaşımı biçiminde benimseyenlerin olduğunu belirtir. Bu yaklaşıma sahip kesime göre devlet terimi bir sınıfın kendi dışındaki diğer topluluk veya gruplar üzerinde hakimiyet kurduğu bir yapılanmadır. Yine Kapani'ye göre bu bakış açısının aksine, devlet dediğimiz mekanizmanın birtakım düşünürler tarafından sınıfsal ayrımdan ziyadesiyle uzakta, aksine kapsayıcı, kollayıcı ve bütünleştirici özellikleri haiz bir kurum olduğunu savunan kanaatler de mevcuttur. Kapani bu çeşitliliği örneklendirirken, Hegel'in yaklaşımının devleti adeta tanrılaştırdığını aktarır, anarşist bakış açısının ise ortadan kaldırılması gereken bir yapı olduğunu tekrar hatırlatır. Alman filozof Georg Wilhelm Friedrich Hegel'e göre devlet kapsamı ve kudretiyle adeta metafizik manada üstün görülen tanrısal bir kavramdır. Hegel'in anlayışına göre devlet insandan ayrı tutulamaz ve meşruluğu konusu nihai olarak manevi bir noktaya, tanrıya dayandırılır. İdeolojik bakış açısıyla örülen bu kavramların yanı sıra hukuk literatüründen doğan tanımlamaların olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Örneğin Hans Kelsen'e göre devlet "etkili olarak yürürlükte bulunan bir hukuki normlar sistemidir." Kamu hukuku doktrini açısından incelendiğinde ise Fransız ekolüne göre devlet onu meydana getiren temel kavramlardan millet süjesinin hukuki anlamda kişilik kazanmış formudur. (Kapani, 2003) "Devlet"e iktidarın

meşrulaştırılması bakış açısıyla yaklaşan Fransız kamu hukuku doktrininde devlet milletin yasal manada kişiliğe bürünmüş hâli olarak görülmektedir. Hukukun yazılı kaynaklarının birbiriyle olan ast üst ilişkisi anlamına gelen "Normlar Hiyerarşisi" kavramının mucidi olan Avusturyalı hukukçu Hans Kelsen'e göre ise devlet aktif ve etkili bir şekilde yürürlükte olan yasal normlar bütünüdür. Benzetmek gerekirse nasıl ki "Normlar Hiyerarşisi"nde yönergeler genelgelerin, genelgeler sırasıyla yönetmelik, tüzük, kanun hükmünde kararnameler ve uluslararası antlaşmalarla birlikte kanunların altında bulunarak en üst katmanda anayasa konumlandırılıyorsa devlet de bu tüm organların üzerinde erk konumundaki yapı olarak kabul edilmektedir.

Görüldüğü gibi "devlet" kavramı insanlar üzerinde aşina olunduğu üzere genel manada üst bir yapıyı çağrıştıran bir etki yapar. Kimi zaman iktidarın kimin elinde olduğu ekseninde değerlendirilirken kimi zaman da nelere, nerelere hangi derecede etki edebildiği ölçüde değer kazanır. Örneğin Kuzeybatı Avrupa ülkelerinde devlet kamuoyuna yansıtıldığı kadarıyla sadece düzenleyici kurumdur, fakat bu durumu ülkemiz açısından ele alırsak devlet sosyal ve içtimai hayatın tam merkezindedir diyebiliriz.

Ordinaryüs Prof. Ali Fuat Başgil'e (1960) göre "Devlet, muayyen bir ülke üzerinde ve hükümetle temsil olunan, üstün ve merkezî bir otoritenin hükmü ve gözcülüğü altında, muayyen hukukî ve otonom bir nizama bağlı olarak yaşayan insanlardan mürekkeb geniş bir siyasî cemiyettir" (Başgil, 1960, s. 134). Başgil'in dikkat çektiği ve üzerinde ehemmiyetle durduğu üzere üstün ve merkezi otorite yani iktidar konusu devlet olabilmenin en hassas noktalarından birisidir. Hatırlanacağı üzere devletsiz toplumların özelliklerinden bahsederken iktidarın olmaması veyahut özellikle meydana çıkmaması için özel bir ihtimam gösterildiğine vurgu yapmıştık. İktidar mefhumunun da birtakım kaynaklarının olduğunu ilerleyen safhalarda inceleyeceğiz.

Ünlü İslam düşünürü Ebû Nasr El- Farabî'nin *el-Medînetü'l-Fâzıla* eserinde de "devlet"e dair vurgu yapılan en önemli nokta yöneticinin vasıfları ölçüsünde ideal olana yaklaşma kaygısıdır. Yüksek seciyeli bir yöneticinin olduğu devlet tipi ideal olanı sembolize etmekle birlikte eğer ki yönetici karakter açısından ahlaksız, bilgi ve tecrübe açısından cahil ve yetersiz ise söz konusu devlet de gayri ahlaki bir konumda olacaktır ki kendisi bu durumu, el-medînetü'l-câhile" yani cahil, cehalet şehri veya devleti olarak

tanımlamaktadır. Bu noktada Farabî açısından devletin, tanımlanırken dikkat çekilen ve kuvvetli vurgu yapılan özelliğinin iktidar noktasında belirginleştiği anlaşılmaktadır. Yönetici ve yönetilen arasındaki bu kuvvetli varoluş-sonuç ilişkisi neticeye etki etmesi açısından Farabî'nin felsefi görüşünde önemli bir noktadadır.

Batılı düşünürler açısından devlet kavramı ele alındığında konunun ana hatlarıyla maddi güç, yönetimsel sistem aracı ve egemenliğin kullanış aparatı olarak nitelendirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Batılı erken dönem filozofları devleti organik bir yapı olması açısından incelerken Marx gibi bazı yakın dönem düşünürleri ise amaçlar doğrultusunda sınıflar tarafından kullanılan en özel araçlardan biri olduğuna yönelik tanımlamalar yapmışlardır.

"Devlet"e farklı düşünürler açısından yaklaşım ve tanımlama çabaları yukarıda örneklerini vermiş olduğumuz hususlar açısından incelendiğinde genel olarak açıklayıcı tanımlamaların hakim olduğu görülmektedir. Bu durumdan hareketle Münci Kapani'nin insan, toprak ve iktidar unsurlarının bir araya getirilişinin belirli bir düzen dahilinde formülüze ettiği tanımlamasının konuyu kapsayıcılığı ve anlaşılması açısından sıklet merkezi niteliğinde değerlendirilebilecek bir saptama olduğu inancındayız. *"Devlet, belli bir ülke üzerinde yerleşmiş, zorlayıcı yetkiye sahip bir üstün iktidar tarafından yönetilen bir insan topluluğunun meydana getirdiği siyasal kuruluştur"* (Kapani, 2003, s. 35).

Bu tanımlama üzerinden birleşenlerin tespit edilmesi için meydana getiren unsurların detaylı olarak incelenmesi gerekmektedir.

2.1.2.1 Devleti meydana getiren unsurlar

Başgil'in ve sonrasında özellikle Kapani'nin tanımından hareketle modern anlamda devlet kavramının tanımı yapılırken genel olarak üç ana temel öge üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu kavramlar sırasıyla ülke yani sınırları belirlenmiş olan toprak parçası, insan topluluğundan tezahür eden millet ve egemenlik yani iktidara sahip olmasıdır. Saymış olduğumuz bu üç sac ayağı ögenin açıklanması gerekir. Sadece kelime anlamları ile sınırlı olmayan bu ifadeler derinlemesine bir mantık barındırarak devlet üst yapısını nelerin teşkil ettiğini bize anlatmaktadır.

Bu unsurların üzerinde durulmasının devlet yapısının kavranması açısından elzem olduğu görüşündeyiz. Dile getirilen unsurları insanlığın hayatta kalabilmesi ve varoluş sistematiğini devam ettirebilmesi için gerekli olan hava, su ve besin döngüsü gibi olmazsa olmaz kaynaklara benzetebiliriz. Bileşenlerin detaylandırılmasının bütünü, güvenlik ekseni çerçevesinde anlamada sağlayacağı katkı açısından, söz konusu unsurları derinlemesine incelemenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

2.1.2.1.1 Devletin insan unsuru

Devlet'in mütemmim cüzlerinden biri olan ve en önemli varoluş sebebi olarak kabul ettiğimiz insan unsuru tek başına birden fazla çağrışımı bünyesinde barındırır. İnsan faktörü bir devlet açısından kendisini meydana getiren bireyler topluluğunun ana ögesi olmakla birlikte bu ögenin nitelikleri aynı zamanda bahse konu devlet öznesinin de karakteristik özelliklerine önemli derecede etki eder. Etki derecesini olmazsa olmaz noktasında değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Çünkü insan olmaksızın devletin var olmasından söz edilememektedir. Bu noktada Osmanlı devletinin ilk kadısı ve müftüsü olan ve manevi kurucusu kabul edilen, künyesi İmadüddin Mustafa b. İbrahim b. İnac el-Kırşehrî olan Şeyh Edebali'ye atfedilen ve Osmanlı Devleti'nin resmi kurucusu Osman Gazi'ye nasihat içeren şu cümlesi devlet açısından insan unsurunun vazgeçilmez olduğu hakikatini destekler niteliktedir. *"Ey oğul, sabretmesini bil, vaktinden önce çiçek açmaz. Şunu da unutma; insanı yaşat ki devlet yaşasın."* (Kılınç, 2006).

İnsan unsuru modern devlet anlayışı içerisinde zikredildiğinde anlaşılması gereken mefhum esasında millet kavramıdır. Millet kavramı ise bireylerin bir amaç ve ihtiyaç silsilesi doğrultusunda bir araya gelerek oluşturduğu toplulukların zaman içerisinde bir araya gelme sebeplerinin manevi unsurlarının ağır basıp maddi unsurlarla kaynaşarak desteklenmesiyle ortak bir ülkü ve kültürel bakiye oluşturmasından meydana gelmektedir. Bu noktada milletleşen toplumlar zaman içerisinde tarihten getirmiş oldukları antropolojik miras ve bu mirasın sonucunda ortaya koydukları sosyal siyasi ilişkilerinin mütemmim cüz ürünü olan folklorik ögelerle bir bütün oluştururlar. Bu bütün ortaya çıktığı ilk andan itibaren de var olma mücadelesi içerisine girerek varlığını güvence altına alma ihtiyacı hissederler.

İnsan unsurunu nüfus yönüyle ele aldığımızda kendi içerisinde birtakım kimlikleri barındırdığı gerçeği unutulmamalıdır. Nitel, nicel ve sosyolojik özellikleri ihtiva eden bu unsur aynı zamanda o devletin kimliğini de yansıtmaktadır. Nitel anlamda yaklaştığımızda toplum içerisindeki eğitim seviyesi, ekonomik gelişmişlik düzeyi, entelektüel bilgi birikimi gibi noktalar kastedilirken, nicel bağlamda ise sayısal demografik özelliklere dikkat çekmekteyiz. Fakat burada önemli olan husus, nitelik olarak ele alınan insan unsurunun bu noktada anlamlı bir bütün oluşturabilmesi için topluluk hâlinden ulus yani millet noktasına evrilmiş olması gerekliliğidir. Milletleşememiş hiçbir demografik yapı devlet idealini gerçekleştiremeyecektir. Bu düşünceden hareketle nitelik bakımından insan unsurunu ele alırken devlet için aynı zamanda manevi anlam ifade eden ulus kavramı, nicel manada incelediğimizde ise rakamsal veriler öne çıkmaktadır. Bu rakamsal veriler o devletin ekonomisini, tüketim oranlarını, askeri gücü gibi ölçümlenmesi daha net detayların cevabını vermektedir.

Nicelik noktasında bir devletin nüfusunun sayısal anlamda ihtiva ettiği veriler, aynı zamanda çağdaşları arasında nerede ve ne şekilde konumlandırıldığı ile yakından ilgilidir. Bu noktada bazı sayısal veriler paylaşmanın konunun ehemmiyetini izah etmede yardımcı olacağını düşünmekteyiz.

Örneğin TÜİK'in paylaşmış olduğu 2020 yılı BM verilerine göre dünya nüfus dağılımı şu şekildedir. Birleşmiş Milletler nüfus tahminlerine göre 2020 yılı için dünya nüfusunun 7 milyar 794 milyon 798 bin 729 kişi olduğu tahmin edildi. Bu tahminlere göre en fazla nüfusa sahip ülke 1 milyar 439 milyon 323 bin 774 kişi ile Çin olurken, bu ülkeyi 1 milyar 380 milyon 4 bin 385 kişi ile Hindistan, 331 milyon 2 bin 647 kişi ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD) izledi. Bu üç ülke dünya toplam nüfusunun %40,4'ünü oluşturdu. Türkiye, 83 milyon 384 bin 680 kişi nüfusu ile nüfus büyüklüğüne göre 235 ülke arasında 19. sırada yer alırken, dünya toplam nüfusunun %1,1'ini oluşturdu (TÜİK, 2021).

Türkiye'yi merkez alarak konuyu analiz etmeye gayret gösterdiğimizde nicelik olarak ilk yirmide olduğunu görürüz, fakat bu noktada esas önemli ve hassas olan noktanın nitelik olarak dünya nüfusu içerisinde ilk yirmi içerisinde olan ülkemizin genç ve üretken dinamik işgücü gibi nitel veriler açısından nerede olduğunun saptanması olacağını irdelemek isteriz. Ülkelerin ana bileşenlerinden olan insan öznesinin üretim yetenekleri,

zekâ katsayısı, eğitimi ve toplumsal vakalar karşısında mobilite yetenekleri ölçümlenerek nitelik katsayısı hesaplanmaktadır. Bu durum nicelik esasların nitelik konfigürasyonlarla desteklendiği ölçüde söz konusu ülkenin dolayısıyla da devletin reflekslerinin sağlıklı olup olmadığını ve bunun da ötesinde potansiyel gücünü belirleyecektir. Bu noktada çalışmamıza esas bakış açısı olan ve devletin güvenlik sorunsalına cevap aradığımız araştırma sorusu için insan perspektifi ana argümanlarımızdan olacaktır demiştik. Nüfus unsuru, devlet tanımlaması yapılırken kullanılan iktidar ve insan temelleri özelinde yaşamsal hinterlandı oluşturup onu diğer egemenler karşısında bağımsızlaştıran ekonomi unsuru ile de yakından ilişkilidir. Bu ilişki ağı üretim, tüketim gibi içtimai hayatın ağırlık merkezinde meydana çıkarak önemini hatırlatmaktadır. Bu açıdan bakıldığında insan ve ekonomi ilişkisini izah edebilmek için IMF raporlarındaki verileri de incelemenin, nüfus ile ekonomi arasındaki nitel ve nicel bağın anlaşılması bakımından faydalı olacağını düşünüyoruz.

Örneğin, IMF'nin Nisan 2022 tarihli raporuna göre 2021 yılı dünyanın en büyük ekonomilerinin zirvesinde 22 trilyon 998 milyar dolar ile ABD var. İkinci sıradaki Çin'in GSYH'si 17 trilyon 458 milyar dolar. Bu iki ekonomik devden sonra ise Japonya 4 trilyon 937 milyar dolar ile üçüncü sırada. Almanya 4 trilyon 226 milyar ile dördüncü, İngiltere 3 trilyon 188 milyar ile beşinci sırada olduğu bildirilmektedir (Euronews., 2022). Bu verilerden anlaşılabileceği üzere doğrudan bir net sonuç ortaya çıkmasa da nüfusu fazla olan devletlerin ekonomik anlamda da yüksek seviyelere ulaşabildiği kabul edilen bir gerçektir. Belirtilen üst seviyelere ulaşmak sadece nicelik ile gerçekleşmemekte, eğitiminin kalitesi yüksek olan bir toplumla harmanlandığında pozitif anlam ifade etmektedir. Bu yaklaşım açısıyla demografinin nitel analizi stratejik olarak devletlerin uluslararası arenada analizi açısından hayati önemdedir. Nitel karakter açısından demografiyi incelemek istersek, yukarıdaki veriler ile analiz ettiğimizde nüfusun rakamsal olarak büyüklüğünün ekonomik verilerle doğru orantılı olmasının, devletlerin organize olma ve planlama yeteneğinin hassasiyetiyle doğrudan ilgili olduğuna da dikkat çekmek isteriz. Güvenlik ekseninden konuyu irdelemek istediğimizde nüfusun beslenmesinden, eğitimine yaşamsal ihtiyaçlarının hangi ekonomik faaliyetlerden karşılanacağına kadar bir dizi planlama esasına tabi olduğunu müşahede ederiz. Bu aşamada devleti meydana getiren unsurlar içerisinde insan faktörü tek başına birçok alt yapısal özelliği içerisinde barındıran bir üst yapıdır demek yanlış olmayacaktır.

Nüfus konusu, devletin henüz var olmadığı insanlık tarihinin ilk dönemleri olarak da tarif edebileceğimiz çağları anlatırken ifade ettiğimiz üzere, yönetimsel anlamda her zaman şartları belirleyen kilit unsur olmuştur. Devletsiz toplumlarda yönetici yönetilen sınıfının oluşmaması için dikkat edilen demografik yapıyı dengeleme gayreti esasında mevcut topluluğun güvenliğinin tesis edilmesi açısından önemli bir merhaledir. Güvenlik sadece kişinin doğal yaşama halindeki maddi anlamdaki dış tehditlerden oluşmamaktadır. İnsandan dolayısıyla toplumdan söz ettiğimiz noktada gıda güvenliği, sınıfsal ayrımcılığın oluşmaması doğrultusunda sosyal güvenlik düzeninin sürdürülmesi noktasında nüfus hep kilit rol oynamıştır. Örneğin devletsiz toplum düzeninde nüfusun artışının kontrol altında tutulmaya çalışılması belirli bir büyüklüğe erişildiğinde kabileden ayrılarak yeni grupların oluşması gibi durumlar, konunun temelinde mevcut düzenin bozulmaması adına güvenlik kaygısıyla yapılmış düzenlemelerdir. Yine buna benzer toprağa dayalı bir ekonomik yaşamın tohumlarının yeşerdiği tarımsal üretime dayalı faaliyetlerde bulunan Mezopotamyalı toplumlarda çobanlarla çiftçilerin mücadelesi aforizması da yine güvenlik eksenli oluşumlardır diyebiliriz. Mezopotamya'nın sosyal anlamda en belirgin özelliklerinden bir tanesi ikisi birbirinden farklı dinamiklere sahip toplum çeşidi olan çiftçiler ve çobanları aynı alanda barındırıyor olmasıdır. Mevsimsel geçişlerde beslenme problemleri yaşayan çobanların yerleşik düzendeki çiftçilerin mahsullerini yağma etmesiyle meydana çıkan durumlar, mücadeleci yapıya sahip çobanların zamanla daha barışçıl yapıdaki çiftçiler üzerinde hakimiyet kurarak yönetici yönetilen sınıfın meydana gelmesinde ciddi bir merhaleyi temsil etmektedir. Bu noktada çiftçilerin çobanların hakimiyetini kabul etmesindeki ana saik savaşçı nitelikleri yerleşik düzendeki çiftçilere nazaran daha gelişmiş düzeydeki çobanların çiftçilerin güvenliğini sağlamaları için kabul görmesi durumudur (Uygun, 2021, s. 42).

Franz Oppenheimer'a göre de devletlerin meydana çıkışındaki sosyolojik vakalar aynı şekilde ifade edilmektedir. Oppenheimer devletin toplumsal sınıfların farklılıklarından doğan, temelinde güvenlik probleminin gözlemlendiği, çatışmaların sonucu ortaya çıkan birleşmelerden meydana geldiğini savunmaktadır. Tüm devletlerin doğuş nedeninin, köylüler ile çobanlar, çalışanlar ile soyguncular, alçak vadilerdeki topraklarla yüksekteki yaylalar arasındaki zıtlık olduğunu söyleyebiliriz (Oppenheimer, 1997, s. 66).

Bu düşünceden hareketle günümüzde olduğu gibi devletin mevcutta var olan zıtlıklardan meydana gelebilecek problemlerin bertaraf edilebilmesi ve kargaşa hâlinin ortadan kaldırılması gibi huzuru tesis eden işlevine dikkat çekebiliriz. Güvenlik ekseninde yaklaştığımızda devlet dediğimiz ana organizmayı meydana getiren insan unsurunun problemin hem kaynağı hem etkileneni hem de çözüm noktası olduğunu görebiliriz. Hobbes'un *Leviathan* adlı eserinde bahsettiği üzere "civitas" terimi de aslında bu durumu özetlemektedir.

Hobbes "civitas" terimiyle ifade etmek istediği kavram devlettir. Ona göre doğa hâlinde yaşayan tüm bireyler doğuştan sahip oldukları tüm hak ve özgürlüklerden güvenlik ihtiyacı uğruna feragat edip, söz konusu tüm hakları üst bir erke devretmiş ve sözleşme vasıtasıyla devlet dediğimiz yapıyı meydana getirmişlerdir. Bundan dolayı Hobbes için devlet mefhumu, insanların menfaatleri doğrultusunda toplumun güvenliğinin inşa ve sonrasında muhafaza edilmesi saikiyle bireyler eliyle meydana getirilmiş kollektif bir varlıktır. Bilindiği üzere Hobbes *Leviathan*'da devleti ejderha olarak resmetmektedir ve bu canavarın varlık sebebi kendinden müteşekkildir. Var olmasının ana sebebi güvenlik olan bu canavar güvenliği yine insanları korkutarak sağlamaktadır. Devletin insanların güvenlik ihtiyacının giderilmesi sebebiyle ortaya çıktığını savunan Hobbes için bu yapının temelinde korku ana taşıyıcı unsurdur. Bu aşamada Hobbes'un anlayışında korku, devletin oluşmasının hem ana sebebi olup öte yandan varlığının devam edebilmesinin esas unsurlarından birisidir (Bayra, 2019, s. 98).

Hobbes'un ilk baskısı 1651 yılında yayınlanan adı geçen eserinin kapak resminde devlet, söz konusu ülkenin ufkunda yükselen azametli bir kral olarak resmedilmiştir ve bu kralın bir elinde kılıç diğer elinde ise meşale bulunmaktadır. Buradaki kılıç simgesi bireyin güvenlik ihtiyacına yapılan atıftır. Leviathan'ın elinde resmedilen bu kılıç toplumun en önemli ihtiyacı olan güvenlik kaygısını bertaraf edeceğinin göstergesidir (Kılıçbay, 2022).

Şekil 3. Leviathan Adlı Eserin Kapak Resmi (www.octavianreport.com)

Hobbes devlet kuramını tehdit ve kaos halini simgeleyen, "homo homoni lupus" yani "insan insanın kurdudur" aforizması üzerine inşa ederek düzeni sağlayacak olan ve bireysel egemenliğin kısmi anlamda devredildiği, güç kullanma yetkisini elinde barındıran Leviathan üzerinde resmetmiştir.

Hobbes'un yaklaşımı gibi devleti toplumun fiziksel güvenliğinin tesis edilebilmesi bağlamında önemli ve vazgeçilmez bir araç olarak gören realizm tabanlı görüşlerin gözardı edilemez bir ağırlığı olduğu kabul edilmektedir. Fakat bu güvenlik tesisinin ana ağırlık noktasını modern dönemde bireylerin fiziksel güvenliğine indirgemek doğru ve yeterli olmamakla birlikte, modern yaşamın getirdiği uluslararası konjonktür açısından birçok alanda ihtiyaçların türediği bilinmektedir. Nitel ve nicel anlamda devlet açısından insan unsurunun üst yapıda da millet olgusunun güvenliğinin nüfus temelli planlamayla mümkün olduğu yukarıda IMF verilerinden hareketle belirtmiş olduğumuz analiz noktasında da kendini göstermektedir. Günümüz modern dünyasında toplumlar kendilerini nicelik ötesinde nitelik bakımından ne kadar eğitip geliştirebilirlerse, Hobbes'un Leviathan'ının elinde tutmuş olduğu kılıcın keskinlik seviyesi o derecede artacak ya da kılıcın kullanılmasına o derecede gerek kalmayıp, problemler çözümlenecek, tehditler bertaraf edilecek ya da rasyonel olarak kaynağında yok edilerek, millet dediğimiz kavramın bekası barışçıl ortamda sağlanmış olacaktır.

Devletin mütemmim cüz unsuru olan insan üzerine bina edilen millet kavramını literatürde subjektif ve objektif olarak iki parçada değerlendiren bir görüş mevcuttur. Subjektif millet anlayışı olarak siyaset bilimi disiplininde yer bulan ve fikrî kökleri ilk defa Fransız filozof Ernest Renan tarafından 1882 senesinde Fransızca neşredilen, orijinal ismi *Qu'est-ce qu'une nation (Millet Nedir)* isimli eserinde atılmış olan anlayışın temelinde manevi ilkeler bulunmaktadır. Bu ilkeleri ulusal tarih bilinci, müşterek gelecek idealleri, kültürel miras, toplumsal düzeyde hissedilen hüzün, acı, mutluluk, gurur, gönenç gibi ortak duygular oluşturmaktadır. Renan'a göre millet olabilmek için maddi unsurlardan ziyade maneviyatın ağır bastığı bir duygu durum birikim hali gereklidir. Bu noktada kendi açıklaması şu şekildedir. "*İnsan ne ırkının, ne dilinin, ne de dininin, ne de nehirlerin izlediği yolun, ne de sıradağların yönünün eseridir. Sağlam duygulu ve sıcak kalpli insanların bir araya gelmesi manevî bir şuur yaratır ki, buna millet denir"* (Gözler, 2005, s. 66). Renan'ın bu tanımlamasında özellikle değinmiş olduğu, toplumun kahir ekseriyeti tarafından müşterek bir şuur ve bakış açısıyla oluşturularak çağlar boyunca yaşatılan ruhsal iklim vurgusu göze batmaktadır. Yazar'ın metnin altyapısında aktarmaya çalıştığı mesajda kullandığı, duygusal olarak sağlam ve samimi hissiyata sahip insanlar tabirinde ortak bir mazi ve ati oluşumunun temelini atacak unsurun esas ihtiyaç duyduğu şeyin beraber yaşama bilinci olduğuna dikkat çekmek istemiştir. Bu şekilde bireysel menfaatlerden feragat etmiş olan veya maddi anlamda (ırk vb.) topluma kabul ön şartlarını yok sayan ve böylelikle bir araya gelen toplumun bu birlikteliğini sürdürebilmesi için öngörülen zaaflarını otomatik olarak ortadan kaldıran sistemin yaşamsal güvenlik zafiyetinden söz etmek pek mümkün olmayacaktır.

Bu yaklaşımın aksine objektif millet anlayışı kapsamında kabul edilen şartlar, güvenlik noktasında, anlayış olarak sahip olduğu birtakım hasletleri açısından üniter modern devlet yapısına oluşturabileceği tehditler bağlamında incelenip irdelenmelidir. Objektif millet anlayışı olarak ifade edilen yapı birbiriyle somut, gözlemlenebilir ve duyu organlarıyla algılanabilir bağlar ile bağlı özellikte olan, ilişkiler bütünü olarak ifade edilebilir. Objektif millet anlayışına göre toplumsal yapıyı meydana getiren insanların dil, din ve ırk paydaşlığı esası üzerinde yükselen bakış açısı, insan unsurunun devlet mefhumu açısından anlamlı bir bütün olarak değer bulduğu millet olgusu için aranan ön kabul şartlara dikkat çekmektedir. Bu şartların içerisinde ırk birliği yani biyolojik kalıtımdan gelen akrabalık veyahut toplumsal ortak geçmiş ve miras algısı, toplumun huzuru ve

güvenliği açısından iki ucu keskin bir bıçak gibi dursa da millet olabilmeyi sağlayan ve birlik olmaya giden yolda önemli bir mihenk taşıdır. Bu noktada Başgil'e göre "*damarlarında geçmiş zamanların karanlıklarına gömülmüş müşterek ataların kanı dolaşan ve aynı soy kökünden gelen insanlar, nerede doğarsa doğsun ve yaşarsa yaşasın aynı bir millet teşkil ederler"* (Başgil, 1960, s. 138). Başgil'in bu açıklamasını ortak bir ülkü etrafında birleşmeye niyeti olan insanların tanımını yapmak adına kullanmak, insanın toplumuyla birlikte ulus yani millet olabilmesi için gayet kullanışlı bir argüman olmakla birlikte, faşizan yönlendirmelerden muhafaza edilmesi gereken bir tanımlamadır. Özellikle Ortadoğu gibi farklı etnik kimliklerin bir arada yaşadığı, insanlık tarihinin kırılım noktalarından olan Kavimler Göçü'nden bu yana geçiş güzergahı özelliği taşıyan coğrafyalarda kanbağı esaslı siyasal yaklaşımlar potansiyel olarak ayrışmalara ya gebedir ya bu durum yaşanmıştır ya da gelecekte yaşanacaktır. Günümüzde özellikle Ortadoğu coğrafyasında meydana gelen etnik temelli çatışmalar örneğinde görüleceği üzere bu durum 2. Dünya Savaşı sonrasında çizilmiş yapay sınırlara dayalı haritalar üzerinde kendisini ispatlamaktadır. Mevcut bakış açısına karşın ilgili tehditlerin ıslahı ve hayatın pratiğine aykırı olmayacak şekilde adapte edilebilmesi noktasında Mustafa Kemal Atatürk'ün çağlara ve uluslara ışık tutan barışçıl söylemi "Ne mutlu Türküm diyene." vecizesindeki gibi ırksal söylemlerden arındırılmış, uhrevi düşünceleri sorgulamaktan bağımsız bakış açısıyla harmanlayarak kullanıldığında ırk ve kan esaslı değil, hissiyata ve duygulara dayalı üst bir kimlik oluşturularak kendisini meydana getiren etnik kimliklerin hassasiyetine de saygı gösterip muhafaza ederek, gelecek nesillere umut vadeden bir vizyon ile millet olgusu sağlıkla yaşatılabilir.

Günümüzde, insan noktasında devlet mefhumunu özellikle güvenlik ihtiyaçları açısından ele aldığımızda konuyu nüfusun uluslararası noktada bağımsızlığının güvence altına alınması, gıda yani beslenme güvenliği, sosyal ve siyasi olmak üzere hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması, haberleşme ve iletişim özgürlüğünün tesis edilmesi, sağlık hizmetlerinin sürekliliğinin korunması, küresel ve /veya lokal etkiye sahip salgınlara karşı kendisini meydana getiren halkın sıhhatinin muhafaza edilmesi gibi sahalarda geniş bir yelpazede değerlendirmemiz gerekmektedir. Bu yelpaze içerisinde kendisine yer bulan tüm maddelerin ana çıkış noktasında insan bulunur. Bu bakış açışı bize yukarıda devlet tanımlamasını yaparken zikrettiğimiz Şeyh Edebali'nin "*İnsanı yaşat ki devlet yaşasın."* sözünü hatırlatır ki bu nokta devlet mefhumunun ortaya çıkmasındaki ana

saiktir de diyebiliriz. İnsanı çıkarttığımızda devlet dediğimiz mefhumun varoluşsal herhangi bir amacı kalmayacaktır. Bizim bakış açımıza göre de insan için olmayan bir devlet mekanizmasının herhangi bir anlamı bulunmamaktadır.

2.1.2.1.2 Devletin ülke unsuru

Devlet dediğimiz organizasyonun var olabilmesi için ihtiva etmesi gereken unsurlar arasında maddi anlamda öne çıkan ve esas olarak toprağa dayanan unsur olan ülke, devlet yapısının sürdürülebilir olması adına dikkatle incelenmesi gereken noktalar arasındadır. Ülke unsurunu irdelerken başlangıç noktası olarak devlet öncesi dönemde insanların hayatlarını sürdürebilmek adına barınma ihtiyacını, dolayısıyla bulunmuş olduğu coğrafyayı sahiplenme içgüdüsünü alabiliriz. Bilindiği gibi devletsiz toplumlara örnek verdiğimiz kabile tipi yapılanmalarda her kabile ya da insan topluluğu kendisine yaşamaya uygun araziler aramış, bunun için zaman zaman kendi aralarında mücadelelere girişmişler, bazen de daha uygun yaşam alanları için göç etmek zorunda kalmışlardır. Bu hareketliliğin ve mücadelelerin özünde öncelikle insanın kendi yaşamsal ihtiyaçlarını gidermek için gerek duyduğu kaynaklara erişme içgüdüsü olmuştur. Bu gereksinimler kimi zaman yaşamın kaynağı olan su kaynaklarına erişim, kimi zaman ekilebilir arazilere sahip olma zorunluluğu kimi zaman da hayvanlarını otlatabilecekleri arazi arayışı olarak zuhur etmiştir. Bu noktada sahiplik ve aidiyet duygusu insanlığın doğasının bir parçası olarak kabul edilmiş olup, bulunduğu coğrafyanın sahiplenilmesi ve bunun sonucu olarak savunulması hissiyatı devlet dediğimiz kurumsal organizasyona giden yolda mihenk taşı olmuştur.

Başgil'in 1960 yılında kaleme almış olduğu *Esas Teşkilat Hukuku* eserinde devletin ülke unsuru şu şekilde ifade edilmiştir

Devlet hayatı ülke ile başlamış; Devlet fikri insanlarda ayni bir merkeze bağlanmak sureti ile birleşen yer çevrelerini birlikte ve omuz omuza müdafaa etme ihtiyaç ve arzusundan doğmuştur. En eski çağlarda yiyecek ve sığınacak arkasında dolaşan gezgin insan kümeleri, yeryüzünün bazı çevrelerine yerleşerek buraları daimî birer sükna haline koyduktan; bazı hayvanları ehlileştirerek, çiftçiliğe ve sabit bir hayat yaşamağa başladıktan sonradır ki, Devlet diyebileceğimiz ilk ve basit bir nizam ve teşkilât kurulabilmiştir. Ve tarih boyunca ilerleyen ve gelişen medeniyetle beraber ülkelerde

daima artan bir ehemmiyet kazanmış ve Devletler ülkelerinin adları ile çağrılır olmuştur (Başgil, 1960, s. 155).

Ülke fizikî olarak ele alındığında insanların yaşamsal faaliyetlerine yön ve nizam veren, bunun yanısıra insanın karakteristik yapısı üzerinde fizikî ve psikolojik etkileri olan bir kavramdır. Coğrafi şartların etkilediği insan, onun bir araya gelerek oluşturduğu toplum ve nihai süreçte toplumun meydana getirmiş olduğu devlet organizması sahip olduğu nitelikler itibariyle ülke mefhumundan bağımsız değil aksine, ülkenin ana belirleyici nokta olduğunu dile getirmek yanlış olmayacaktır. Örneğin sıcaklık şartlarının belirli seviyelerin dışında olduğu coğrafyalarda insan yaşamına elverişsizlikten ötürü devlet teşekkülünün kurulamadığı aşikardır. Bu örneği kuzey kutup dairesi üzerinden örneklendirmek doğru olacaktır. İnsan yaşantısına elverişli olamayacak kadar sert iklime sahip bu alan üzerinde bir devlet yapısı oluşamamıştır. Devletin ülke unsurundan söz ederken bundan dolayı ilk nokta-i nazara alınması gereken husus devletin üzerine bina edildiği toprak parçasıdır. Toprak olgusu sahip olduğu tabii kaynaklarla doğru bir orantıda, üzerinde kurulacak olan devletin ihtiyaçlarını, komşularına oranla avantaj ve dezavantajlarını da beraberinde şekillendirmektedir. Bu durum ülkenin sınırları konusunu gündeme getirmektedir. Sınırlar söz konusu ülkenin hakimiyet alanı hakkında bilgi vermesi açısından önemli olmakla birlikte, ülke ile ilgili sınır mefhumunun sadece karasal olmadığı her ülkenin hava sahasıyla anılan hakimiyet bölgesinin olduğu unutulmamalıdır. Coğrafi konumuna göre, aynı durumun kıyısı olduğu takdirde deniz alanlarında da geçerli olduğu sarih bir gerçektir.

Devleti meydana getiren unsurlar arasında insan ve ülke mefhumlarının birbirleriyle ana bağlantı noktasını şöyle izah etmek mümkün olacaktır. İnsanların ortak bir ülkü etrafında birleşerek nitelik açısından anlamlı bir bütün oluşturması ile milletleşme safhası gerçekleştirildiği gibi belirli bir toprak parçası üzerinde, belirli bir zaman geçirilip o toprak parçasıyla duygusal bağların oluşmasıyla birlikte ülke memleketleşecek ve bunun sonucunda da ülke olgusu devletleşerek Başgil'inde değindiği üzere zaman içerisinde devletler ülkelerinin adlarıyla müsemma hâle gelecektir. Bunun örneğini başta Türkiye olmak üzere Almanya, Rusya, Fransa, İtalya gibi tanımlamalarda görmekteyiz.

Ülke unsurunun devlet olgusunun teşekkülünde ve mevcudiyetinin idamesi hususunda oynadığı rolü ve süreci Ayferi Göze şu cümlelerle özetlemektedir. *"Neticede, ülke birliği, kollektivitenin, bir siyasi birlik ve dayanışmanın tahakkukunu mümkün kılacak, bir Devlet vücuda getirecek derecede olgunlaşmasında mühim rol oynar; aynı toprak üzerinde yaşayan fertlerde milli bağın, millî mefkurenin meydana gelmesini hazırlar"* (Göze, 1959, s. 5). Göze'nin üzerinde durduğu üzere aynı coğrafyayı paylaşan fertler arasında milli bağ ve milli mefkurenin vücuda gelmesi hususu, ülkenin sahip olduğu toprak parçasının fizikî özelliklerinden ziyade nitel anlamda ortak amaç noktasında paydaşlığın oluşmasında ve sonrasında bu ortak paydada buluşulmasında saklıdır. Bu nitel çağrışım istatiksel olarak düşünüldüğünde birbirinden ayrı hareket eden amaçsız kalabalıklara karşın, birlikte hareket edebilme yeteneğini haiz az sayıdaki organize grupların üstün gelmesi gibi açıklanabilir.

Yukarıda bahsetmiş olduğumuz hususiyetler göz önüne alındığında kompleks bir organizasyon olarak tanımlayabileceğimiz devletin teşekkül edebilmesi adına fizikî unsur olarak saydığımız ülke kavramını özetle şu şekilde tanımlayabiliriz: Sınırları hukukî ve matematiksel anlamda tayin edilmiş, altyapı ve üstyapı kaynakları ile mütemmim cüz sayılan, zikredilen tüm bu noktalara dair egemenliğin üzerinde uygulandığı ve milletleşme akdinin toplum tarafından bağ kurularak gerçekleştirildiği, hava ve deniz alanlarıyla bir bütün sayılan hakimiyet alanıdır.

Literatürde devletin ülke unsuruna dair yapılan tartışmalardan biri ülkesiz devlet olup olmayacağı sorusudur. Bu soruya sebep argümanlardan en bilineni de Vatikan Şehir Devleti örneğidir. Bilindiği üzere Vatikan Devleti İtalya'nın başkenti Roma şehri sınırları içerisinde toplamda kırk dört hektarlık arazi üzerinde kurulu bir ülkedir. 11 Şubat 1929 tarihinde İtalya ile imzalanan Lateran Antlaşması'yla bağımsız bir şehir devleti olan Vatikan, kendi nüfusuna ve güvenliğini sağlayan İsviçreli muhafız birliğine sahip özerk bir yapıdır. Birleşmiş Milletler nezdinde bayrağı, ayrı bir pasaportu olup, İtalya ile karşılıklı olarak bağımsızlık haklarını düzenlemiştir. (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022) Alışık olduğumuz üzere kilometrekarelerce toprağa sahip ülke yapılanmalarından farklı bir büyüklükte olsa da devlet statüsünde değerlendirilen Vatikan örneğinde olduğu üzere önemli olan devleti meydana getiren unsurların niceliği değil sahip oldukları niteliklerdir. Görüldüğü üzere coğrafi özellikleri sebebiyle diğer bağımsız

ülkelerden farklılık arz ederek kamu hizmetlerinde İtalyan kaynaklarını kullanıyor olsa da insan, egemenlik ve sınırları belirlenmiş toprak parçasına sahip olması unsurlarının bir araya gelmesiyle devlet olarak kabul görmektedir. Ülke unsuru ve insan ögesi ve de bu iki unsurun bağımsızlığının olması kaydı devlet organizmasının ayrılmaz bir parçasıdır. Devletin üzerinde inşa edildiği toprak parçası devletin hakimiyet emarelerinin üzerinde uygulandığı alandır. Bundan dolayı bu alan üzerindeki hava sahasıyla, yeraltı ve yerüstü kaynakları ile güvenlik hassasiyeti olan dokunulmaz özelliğe haiz egemenlik sahasına ülke denir.

Devlet kavramının ülke unsuruna çalışmamızın ana yaklaşım noktası olan güvenlik penceresinden yaklaştığımızda bu noktada birtakım çıktılara ulaşmaktayız. Modern devletler çağında önemi aşikar olan enerji kaynaklarına sahip olunup olunmaması ya da enerji kaynaklarının aktarılmasında kullanılan uluslararası enerji koridor hatları ve ticaret güzergahlarına göre konumu, söz konusu ülkenin sahip olduğu ve kontrol ettiği boğazlar, uluslararası krizlerden mülhem düzensiz göç yolları ile münasebeti, ülkenin mevcut çatışma alanlarına olan uzaklık-yakınlığı ve bunun sonucu olarak krizlerden etkilenme katsayısı diğer rakip ya da müttefiklerine oranla ne noktada olduğunu belirlemektedir. Bu etkenlerin devlet mefhumunun varlığı sorunsalında sosyo-ekonomik ve sosyo-politik çıktıları olduğu gibi jeopolitik açısından da belirleyici olduğu gerçektir.

2.1.2.1.3 Devletin siyasi unsuru

Dış etkenlere karşı varlığını sürdürebilme ve hürriyetin muhafazası için gerektiğinde güce dayanarak mukavemet sağlama hakkı, hakimiyetin kendine ait olması durumu olarak adlandırabileceğimiz egemenlik unsuru, devlet mekanizmasının kalbidir diyebiliriz. Devletin varlığından söz edebilmek için olmazsa olmaz unsur olan egemenlik, iktidara sahip olma durumudur.

Etimolojik kökeni Latincede “en üst iktidar” anlamında kullanılan “superanus” kelimesine dayanan Fransızca “souverainete” sözcüğü dilimizde egemenlik kavramıyla ifade edilmektedir. Fransa kralları tarafından içeride ve dışarıda kendilerinden başka hiçbir üst otorite görmediklerini ve tanımadıklarını vurgulamak için kullanılan sözcük ilk defa Fransız hukukçu Jean Bodin tarafından 16.yüzyılda yayınladığı *Devletin Altı Kitabı* isimli eserinde kavramsallaştırılmıştır. Bodin’e göre egemenlik başkasına

devredilemeyen, gücünü sınırsız ve mutlak olmasına borçlu, bölünmez yekpare bir kuvvettir. Bodin'e göre devredilemez ve paylaşılmaz olan ve kaynağını Tanrı'dan veyahut başka bir odaktan almadığından egemen iktidar mutlak bağımsızdır (Kapani, 2003). Tanrı kaynaklı iktidar anlayışına karşın tarihî süreç içerisinde Bodin'in ileri sürdüğü ve açıkladığı egemenlik kavramı incelendiğinde "modern devlet"e giden yolda önemli bir dönüm noktasıdır diyebiliriz.

Genel olarak devletin ülkesi üzerinde tüm siyasi yetkileri kullanma yetisi ve hakkı olan egemenlik, literatürde iki tipte incelenmektedir. İçsel egemenlik ve dışsal egemenlik olarak ikiye ayrılan kavram, devletin içerdeki ve dışardaki bağımsız karakteri ile aksiyon alabilme yeteneğine dikkat çeker. İçeride güçler ayrılığı ilkesi olarak saydığımız yürütme, yasama ve yargı organlarının sahip olduğu gücü ülkeye dair her şey ve herkes üzerinde kullanabilme durumunu içsel egemenlik olarak açıklayabiliriz. Buna karşın dışsal egemenlik kavramını da devletin tüm unsurları adına kullanmış olduğu ve bunu kullanırken kendi rızası dışında her türlü etkiden münezzeh hissettiği gücü ve davranışları olarak adlandırabiliriz (Sönmezoğlu, Arıboğan, Ayman, ve Dedeoğlu, 2000, s. 270).

Egemenliğin bölünmez bir bütün içerisinde kullanılması gerekliliği modern anlamda ifade ettiğimiz devletten söz edebilmemiz için olmazsa olmazlardandır. Bir ülkenin kendi kaderini etkileyebilecek kararları dış aktörlerden bağımsız şekilde sadece kendi milletinin iradesi sonucunda alabildiği sürece egemenliğinden söz edilebilir. Bu noktada devletin meydana gelebilmesi için nicelik yeterli değildir. Bunu 1944 yılında bağımsızlığını kazanmış Hindistan örneğinde müşahede edebilmekteyiz. Yaklaşık olarak 15.yüzyıldan bu tarihe kadar İngiliz kolonisi olan Hindistan ülkesi kendine ait ülke toprağına ve dünyanın ikinci büyük nüfusuna sahipti fakat bu rakamsal ve maddi şartlar devlet olabilmesine yeterli olmamıştı. Bu noktada Başgil'in hakimiyet tanımını hatırlamak da fayda vardır. "*Şu halde ülke ve millet, devlet teşekkülünün sadece maddesi ve cismidir. Bu teşekkülün canı ise, hâkimiyet kelimesiyle ifade edilen siyasi yani birleştirici ve bir otorite merkezine bağlayıcı, üstün bir kuvvetdir*" (Başgil, 1960, s. 175). İktidar egemen olma halini sağlayan üstün bir emir verme yeteneğini haiz olma ve yetki sahibi olarak karar alabilme durumudur. Devletin iktidar unsuru dediğimizde kendisini ilgilendiren tüm konularda karar verme sürecinde bağımsız davranabilmesini ifade eder. Bu davranış kendisinden kaynaklı bir isteme hali olup ülkesi üzerinde yaşayan tüm insanlar adına

hareket edebilme hakkı ve hürriyeti olarak da tanımlanabilir. Devleti açıklamaya çalışırken, iktidar unsurunu, varlığı ve meşruluğu toplumun konsensüsünden kaynaklı, kuvveti kendinden menkul bir olgu şeklinde kabul edebiliriz. İktidar unsuru işler halde olmayan bir devletin tam anlamıyla bağımsız bir devlet olabilmesinden söz edebilmek mümkün değildir.

2.2 Güvenlik Nedir? Güvenlik Kavramı Nasıl Ortaya Çıkmıştır?

Dünya üzerinde canlı yaşamının başlamasından günümüze kadar, doğumundan itibaren insanların ve hayvanların içgüdüsel olarak hayatta kalma mücadelesi verdiği yadsınamaz bir gerçektir. En başından itibaren güçlü ve hızlı olan DNA'nın kazandığı zorlu bir mücadele ortamından galip çıkarak doğan insanoğlu, hayata geldikten sonra da yaşamını sürdürebilmek için birtakım gereksinimlere ihtiyaç duyar. Hayati fonksiyonların devamlılığı açısından zaruri olan gereksinimlerin başında beslenme, barınma ve dış etkenlerden korunma ihtiyacı gelir. Bu unsurlar temelinde tek bir sorunsalı akla getirir o da mevcut gereksinimlerin temin edilebilir olmasının sürdürülebilirliği ve korunup kollanması problemidir. Bu ihtiyaçlar bütününde hayatta kalma mücadelemizde önemli bir argüman olarak karşımıza çıkan yegâne kavram da güvenliktir. Güvenlik denildiğinde ilk akla gelen ise korkularımızdan ve endişelerimizden uzakta olma durumu, diğer bir tabirle korunur vaziyette olma hâlidir.

Güvenlik kavramının daha iyi anlaşılması için etimolojik olarak incelediğimizde esas kökeninin Latince *se-curus* ve *securas* kelimelerine dayandığını görmekteyiz. Uluslararası ilişkiler literatüründe çokça yer bulan kavramın İngilizce karşılığı olan *security* kelimesi bu Latince sözcüklerden türetilmiştir (Bakan & Şahin, 2018). *Security* kelimesi İngilizcede *secure* kökünden gelir. *Secure* kelimesinin anlamı Oxford sözlükte "endişe veya şüpheden arınmış, kendinden emin olma hâli" olarak verilmektedir (Wehmeier, 1993).

Güvenlik kelimesi Türk Dil Kurumu sözlüğünde "toplum yaşamında kanuni düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet" olarak açıklanmaktadır (Eren, Gözaydın, Parlatır, Tekin ve Zülfikar, 1988).

Güvenlik ayrıca Türkçedeki kullanımında asayiş, emniyet ve emniyet sözcüğünün geldiği kök itibariyle eman sözcükleriyle de ilişkilidir. Emniyet Arapça kökenli bir sözcük olup *emn "korkusuzluk, eminlik"ten yapma mastar eki -iyyet ile emniyyet'ten* gelmektedir. Kullanıldığı anlamlar inanma, güvenme, güven, itimat, tehlikeden uzak bulunma, korkusuzluk, güvenlik, millet güvenliğini sağlayan teşkîlât, polis işleri gibidir. Emniyet kelimesinin ihtiva etmiş olduğu anlamlar görüldüğü üzere güvenlik ve güvenlik enstrümanlarına dair olup Türkçedeki yaygın kullanımı günümüzde polis teşkilatını ifade etmek üzeredir. Fakat bunun yanında güven duyulma ve güvende olma anlamları da önde gelir. Asayiş sözcüğü ise Farsça kökenli bir kelime olup kök bakımından *Âsûden* "dinlenmek"ten türetilerek âsâyiş hâlini almıştır. Kelime umûmi emniyet, güvenlik, rahat, huzur, sükûnet anlamlarına gelmektedir. Genel olarak Türkçede herhangi bir karışıklık, kaos olmama hâli sakinlik ve huzur manasıyla yaygın kullanımdadır (Ayverdi, 2008, s. 182-862-863). "Emân" sözcüğü de yine Arapça olup korkusuzluk, eminlik, müsaade anlamına gelmektedir (Reşad, 2009, s. 81). Türkçede güvenliği ifade etmek üzere kullanılan bu üç ifadeden özellikle emniyet ve asayiş iç güvenlik teşkilatları için yoğun olarak kullanılmaktadır. Emân sözcüğü ise daha çok koruma kollama anlamını ifade etmektedir ve güvenlik kavramıyla ilintili olarak İslamî literatürde gayrimüslimlere verilen bir garanti olarak kullanılmıştır. Görüldüğü üzere kanuni bir düzen altyapısı üzerinde kurgulanması ve insanların korkudan beri olabilmesi şeklinde ifade edilmesi açısından güvenliğin Türkçedeki karşılığının hukuki bakımdan yasalar ile korunan bir durum olduğunu ifade etmektedir.

Tarihin akışı içerisinde güvenlik toplumların bakış açısına göre kimi zaman ontolojik açıdan irdelenmesi gereken bir kavramken kimi zaman da normatif olarak sorunları saptanıp çözümü oluşturulmaya çalışılan bir problem olmuştur. Bu problemin çözümünde ulaşılan cevaplar, toplumların stereotipine ve olaylara yaklaşımına göre değişiklik gösterir. Şöyle ki kimi zaman devlet esaslı bir noktadan yaklaşarak, güvenliği sağlayacak noktaların dar şekilde algılandığı bir uygulama sahası olarak görülürken kimi zaman da daha romantik bir yaklaşımla hümanist değerlerin ön plana çıkarıldığı idealist bir tarzda yaklaşılmıştır.

Güvenliğin tarihte nasıl irdelenmeye başladığını incelediğimizde Antik Yunan'da bazı örneklerine rastlamaktayız. Tarihçi Thucydides yayılmacı politika izleyen Atina'ya karşı

kendi topraklarını savunmaya çalışan Spartalıların güvenlikçi bir temelde siyaset düzenlemesine geçtiğini aktarırken *asphaleia* sözcüğünü kullanmıştır. *Asphaleia* kavramı, tehlikeye karşı garanti, bireyin güvende olması durumu, sabit olma durumu, istikrarlılık, güreşte devrilmeye ve yenilgiye karşı güvenlik gibi anlamlarda kullanılmıştır. Thucydides de Atina Sparta çekişmesini anlatırken bu kelimenin güreşte devrilmemek, yenilmemek anlamını kastetmiştir. Böylelikle güvenlik algısının tarihi olarak köklü bir geçmişi olduğunu müşahede etmekle birlikte günümüzdeki yaygın kullanımıyla *security* sözcüğünün kökünden geldiği *securitas*ın en eski kullanımının Roma'da Çiçero'ya (M.Ö. 156-43) dayandığını görmekteyiz. Çiçero bu kavramı "üzüntünün ve kederin yokluğu, aklın sukûneti, endişenin ve korkunun yokluğu" anlamlarında kullanmıştır. Fakat Latince olan *securitas* sözcüğü bu anlamlarının yanında Yunanca bir kelime olan ve serinkanlılık anlamına gelen *ataraksia* kelimesinin Latince karşılığı olarak da değerlendirilmekle birlikte, esasen dikkatsizlik ya da kayıtsızlık demek olan ve bu anlamları itibariyle daha negatif bir çağrışım yapan *akêdeia* kelimesinin Latincesidir. Roma'da tehditlerden uzak olmak manasıyla kullanılması ve ayrıca Seneca'nın *securitas*'ı ilahi güç ile ilişkilendirmesi nedeniyle İmparator Nero (M.S. 54-68) döneminde paraların üzerine *Securitas Caesaris* ve *Securitas Augusti* yazılarının basıldığı bilinmektedir (J.Frederik ve M.Arends, 2009). Tarihi geçmişi itibariyle ve kelimenin etimolojik olarak beslendiği kökler açısından güvenlik kavramının özünde toplum için objektif veyahut sübjektif olarak algılanmasından bağımsız bir şekilde her zaman bir tehdit olgusundan söz etmek yanlış olmayacaktır. Tehditlere karşı tavır alma vaziyeti olarak nitelendirebileceğimiz güvenlik olgusu sosyal hayatın içerisinde tarihin çok eski devirlerinden itibaren daima canlı bir etken olarak süregelmiş ve günümüzde de gelmektedir. Roma döneminde paraların üzerinde *securitas* kavramının yer alması bunun en önemli delil ve göstergelerinden birisidir.

Şekil 4. Roma Dönemi Paraları Üzerinde Securitas İbareleri (www.coinarchives.com)

Güvenlik kelimesi görüleceği gibi medeniyetler üzerinde, onu tarif etmeye çalıştıkları hâl ve durumlar bakımından farklı etkiler yaratmıştır. Şöyle ki Batı dünyası için özellikle de Hristiyan teolojisinde kullanıldığı anlamıyla *securitas* terimi güvende olma durumuyla birlikte kayıtsızlık ve dikkatsizliğe atıf yapıyor olmasından ötürü Luther ve Calvin gibi Hristiyan ilahiyatçılar tarafından mesafeli yaklaşılan bir kavram olmuştur. Fakat 17 yy.'da filozof Thomas Hobbes'un güvenlik kavramını bizim çalışmamızdaki ana odak noktalarımızdan biri olan 'modern devlet'in olmazsa olmaz temel bir parçası olarak tanımlamasıyla birlikte Batı dünyası ve tüm uygarlık için bugünkü anlamına bürünüp literatürde kullanılmaya devam edilerek yerini sağlamlaştırdığını söyleyebiliriz (J.Frederik ve M.Arends, 2009, s. 20).

Batı dünyası için zaman içerisinde negatif ve pozitif anlamlara bürünmüş olsa da güvenlik kavramı özellikle Türkler için emniyet kelimesi üzerinden ifade edildiğinde İslamiyet'in yaşandığı ve hüküm sürdüğü topraklarda yaşayan veyahut buralara sosyal hayatın akışı içerisinde ticaret, ziyaret vb. çeşitli sebeplerle yolculuk yapan gayrimüslim bireylere karşı verilen bir garanti olarak anlaşılan yukarıda da açıkladığımız üzere *eman* kavramında karşılık bulmuştur. *Eman* sözcüğü bu kullanımıyla *securitas* teriminin ihtiva ettiği *freedom of fear* yani korkudan uzak olma durumunu ifade etmektedir. Ayrıca Birdişli'nin özellikle dikkat çektiği üzere Galler Ekolünün literatüre kazandırmış olduğu baskı ve kısıtlayıcılığın her türlüsünden özgür olmak manasına gelen *emancipatory* kavramı kök itibariyle *eman* sözcüğüyle benzerlik ihtiva etmektedir (Birdişli, 2019, s. 23). Bu benzerliği, durumlara karşı verilen tepki ve hissedilen duyguların belki de insanoğlunun doğası gereği temel ihtiyaçlara olduğu gibi ortak algı oluşturmasıyla ifade edebiliriz.

2.2.1 Ulusal güvenlik kavramı

Güvenlik kavramının anlaşılmasına yönelik tanımlamaların soğuk savaş döneminde içselleştirilerek detaylandırıldığını gözlemlemekteyiz. Örneğin, Amerikalı hukukçu Arnold Wolfers tarafından1952'de yapılan güvenlik tanımı, kavramın nesnel ve öznel olarak iki yanının olduğu düşüncesi temel alınarak oluşturulduğunu göstermektedir. Wolfers'a göre güvenlik objektif olarak kazanılmış değerlere yönelik tehditleri ölçümlemekte, sübjektif açıdan ise söz konusu değerlere saldırılmamasından emin olunup, bu noktada herhangi bir korku halinin hissedilmemesi durumu olarak anlatılmaktadır. Öte yandan Amerikalı siyaset bilimci David Allen Baldwin ise güvenlik mefhumunu Wolfers'ın dile getirdiği iki yönlü analizinden ziyade çok unsurlu bir yapıda incelemiş ve yedi noktada değerlendirmiştir. Bu noktalar güvenlik sorusunun kim ve hangi değerlere ulaşıp korumak amacıyla, hangi tehditlerden korunmak için, hangi araçların kullanılmasıyla tesis edilmesi yönünden ne uğruna, ne kadar zamanda, ne seviyede sorularına cevap verecek şekilde genişletmiştir (Doğan, 2019). Bizim çalışmamızın merkezi olan güvenlik olgusunun tesis edilmesi, modern devlet çağında ulusal güvenlik yani devletin güvenliği bağlamında nasıl sağlanacağını analiz etmek olduğundan Baldwin'in sorularının öznesi olarak ulusal güvenliği almaktayız.

Güvenlik olgusunun, modern devletlerin vücut bulduğu ulus devlet yapılarında temsil edildiği ana terim ulusal güvenlik kavramıdır. Söz konusu terim II. Dünya Savaşı sürecinde Amerika Birleşik Devletleri'nin uluslararası arenada dünyanın kendisinden arta kalan kısmıyla ilişkisini izah etmek amacıyla ortaya atılmış ve kullanılmaya başlanmıştır. "*Ulusal Güvenlik*" kavramı dönemin Amerikan güvenlik sisteminde *"Sosyal Güvenlik"* kavramıyla birlikte hâkim iki kavramdan biri olup, zamanla gelişen Amerikan hegemonik devlet yapılanmasının olgunlaşmaya başlaması ve özellikle II. Dünya Savaşı döneminin çeşitli savunma argümanlarını geniş bir çatı altında ifade etmesi dolayısıyla temel kavramlardan biri haline gelmiştir. Herry S. Truman başkanlığı sırasında 18 Ekim 1947 tarihinde kongre tarafından çıkartılan National Security Act yasası kavramın uluslararası arena ve disiplinlerde bilinirliği bakımından önemli bir dönüm noktasıdır. .Amerika Birleşik Devletleri özellikle Soğuk Savaş ve sonrası dönemde Ronald Reagan, baba ve oğul Bush gibi Cumhuriyetçi kanat liderlikleri dönemlerinde teknoloji, endüstri ve güçlü ekonomik kaynak unsurlarıyla desteklenen güçlü bir istihbarat organizasyonuyla

güvenlik yapılanmasını Ulusal Güvenlik amacına ulaşmak adına tesis etmişlerdir (Brauch, 2008). Ulusal güvenlik kavramı ortaya çıktığı tarihlerde zamanın şartlarında modern toplumların daha çok askeri menşeili tehditlere karşı bir korunma güdüsü olarak hayat bulmuştur. Fakat ABD'de Franklin Delano Roosevelt'in 1933 ile 1945 yılları arasındaki başkanlığı döneminde gündeme gelip uygulanmaya başlayan ve günümüze kadar çeşitli değişikliklere uğrayarak diğer ülkelere de örnek olarak gelişen Sosyal Güvenlik Yasası uluslararası literatürde güvenlik sahasına getirdiği yeni düzen anlayışı için çok kıymetlidir. Başkan Roosevelt'in Büyük Buhran döneminde ortaya koyduğu en önemli politikalarından diyebileceğimiz Sosyal Güvenlik Yasası (Social Security Act) ABD'de sosyal devlet politikalarının hayata geçmesini sağlamıştır. (T.C. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu - Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, 2022) Roosvelt'in almış olduğu bu aksiyon neticesinde kanımızca da çok yönlü olması gereken güvenlik yaklaşımının eksik ögeleri zamanla tamamlanmaya ve tanımlanmaya başlanmıştır.

Güvenlik kanaatimizce tek yönlü sabit bakış açısıyla ele alınamayacak kadar geniş bir perspektife ihtiyaç duyan ve gereksinimlerin her geçen gün arttığı dinamik bir alandır. Bu alanda modern devletler çağında kişinin ulusal güvenlik temelinde dış tehditlere karşı korunması kollanması görevini ifa eden devlet mekanizması bir yönüyle misyonunu gerçekleştirirken öte yandan kişinin sağlık, sosyal güvenlik ve dayanışma gibi ihtiyaçlarına, işsizlik gibi kabullenilmesi ve adapte olunması zor fakat ekonomik şartlar sonucu sıradanlaşan bu ve benzeri durumlara karşı toplum üzerinde adeta bir şemsiye görevi görüp, toplumun huzur ve refahına pozitif katma değer sağlayarak, bireyin özelinden toplumun geneline doğru yayılan sosyal ve siyasal noktalar bütününde güvenlik paradigmasına pozitif katkı yapmıştır. Bu açıdan ilerleyen bölümlerde de irdeleyeceğimiz üzere Kopenhag Okulu bünyesindeki güvenliğin sektörel olarak ele alınması konusuna da öncü örnek ve temel teşkil ettiği kanaatindeyiz. Nasıl ki güvenliğin askeri yaklaşımdan ziyade unsurlar içerdiği günümüzde kabul gören bir yaklaşımsa sosyal güvenlik kavramı bu yaklaşıma güzel bir örnektir.

Ulusal Güvenlik Kavramının geçmişini incelediğimizde literatürde bugünkü kullanımıyla örtüşen halinin başlangıç noktası ABD'de 1947 tarihli "*Ulusal Güvenlik Yasası*" ile olmuştur. Böylece güvenliğin uluslararası ilişkiler disiplinindeki, zihinlerimizde adeta ilk çağrışımı olan Ulusal güvenlik kavramı yasa olarak tanımlanırken, ana odak noktası

Amerikan ulusal çıkarlarını müdafaa etmek olmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Soğuk Savaş dönemiyle kendiliğinden tesis edilen iki kutuplu dünya düzeninde kavram ideolojik bir nitelik de kazanarak, ABD ve müttefikleri olan Batı dünyası açısından komünizmle mücadelenin işlevsel önemi katlanarak artmış bir argümanı hâline gelmiştir. İlerleyen zamanlarda bu durum sadece ideolojik bir savunma hattı oluşturmasının yanında Batı kulübünün sahiplendiği değer yargılarının yegâne koruyucu kavramı olarak popülerliğini artırarak varlığını sürdürmüştür. Kavramın gelişiminde derinlikli fikir akımları olan, başta İdealizm ve Realizm olmak üzere Liberalizm ve Marksizm gibi ekonomiyi ana çıkış noktası olarak gören teoriler etkili olmuştur (Birdişli, 2011, s. 152-153).

Ulusal güvenlik kavramının varlık amacı, özünde ulusu meydana getiren insanların güvenliğini merkeze almaktadır. Söz konusu emniyet ve huzur durumunu tesis ederken de devletin varlığının güvence altına alınmasını amaçlayıp, mevcut ve gelecekteki potansiyel tehdit algılamalarını belirleyip, devlet mekanizmasının beka problemine çözüm üretmeye çalışır. Her devletin kendi kuruluş esas ve kodlarına uygun bir ulusal güvenlik anlayışı mevcuttur. Örneğin Türkiye açısından konuyu ele alırsak ulusal güvenliğin tesisi *Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Siyaset Belgesi* çatısı altında planlanıp hayata geçirilmektedir. Milli Güvenlik Sekreterliği Türkiye'de ve dünyada güvenliğe yaklaşımı şu şekilde ifade etmektedir:

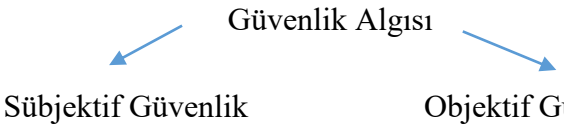
> Her devlet, milli varlığına, bekasına ve güvenliğine yönelik tehditlere karşı tedbirler almak durumundadır. Bu gereklilik doğrultusunda, devletler; bölgesel ve küresel ortamın izlenerek tehdit ve fırsatların tespit edilmesi ile bu hususlara matuf siyasetin belirlenmesini ve en uygun politikaların uygulanmasını sağlayacak süreç ve unsurları ihtiva eden milli güvenlik sistemlerini tesis etmektedirler (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, 2022).

Görüldüğü üzere güvenlik sorunsalı çok yönlü bir analiz düzeyi ve hassas çalışma gerektiren bir olgudur. Devletlerin, esas fakat yegâne aktör olmadığı küresel dünyanın uluslararası ilişkiler arenasında, dikkate alması gereken tehdit ve potansiyel fırsat argümanlarının zamanında değerlendirilerek ihtiyaç dahilinde organize etmesi gereken

bir saha olarak kabul edilmektedir. Devletin merkezinde olacağı bu yapılanma anlaşılacağı ve rasyonel olarak kabul göreceği üzere beka problemine mahal verebilecek her alanda faaliyet göstermek durumundadır. Bu bakımdan güvenlik kavramını devleti sıfır noktası ve yegâne aktör kabul eden Realist teorinin yanısıra farklı tehdit alanlarını göz önünde bulundurarak analiz eden Kopenhag Okulu gibi eleştirel inşacı yaklaşımlar açısından değerlendirmenin kıymetli olduğu düşüncesindeyiz. Bu değerlendirmeyi sağlıklı bir şekilde yapabilmemiz için güvenlik kavramıyla yakından ilişkili olan parametreleri gözardı etmememiz gerekmektedir. Söz konusu parametreler günümüz modern devletler çağında, devlet mekanizmasının sorumluluğunda yaşadığına inandığımız Ulusal Güvenlik kavramına etki eden önemli unsurlardır. Ulusal ve uluslararası temelde güvenlik kavramını değerlendirirken, güvenlik sorunsalını meydana getiren tehdit kaygı gibi ana unsurları nasıl değerlendirdiğimiz önemlidir. Bu noktada güvenliğin sübjektif ve objektif analizi güvenliğin tesis edilmesi ve sonrasında korunması bakımından önemlidir.

2.2.2 Sübjektif ve objektif güvenlik kavramları

Yaşamın içerisinde, yukarıda ifade etmeye gayret gösterdiğimiz üzere bazı kavramlar her zaman birbiriyle ilintili olmuştur. Güvenlik kavramına da bu açıdan yaklaştığımızda insanoğlunun zihninde huzur, kaygı, korku, savunma, kaos, anarşi, şiddet, saldırı, toplumsal tepki, tehlike, risk gibi kelime ve kavramları çağrıştırmaktadır. Bu çağrışımlar aynı zamanda neyin ve kimin güvenliği sorularının da cevabını sordurmaktadır. Tıpkı devlet mefhumunu meydana getiren millet unsurunun objektif ve sübjektif olarak iki farklı anlayış tipolojisiyle incelendiği gibi güvenlik noktasında da aynı ayrıma farklı odak noktaları açısından yaklaşabilmekteyiz. Bunlar insan odaklı ve devlet odaklı güvenlik yaklaşımlarının yanı sıra Arnold Wolfers'ın tasnif ettiği şekliyle sübjektif ve objektif güvenlik kavramlarıdır.

Şekil 5. Uluslararası ilişkilerde güvenlik algısının çeşitleri.

Güvenliğin ihtiyaç olabilmesi ortada bir problemin yani ana hatlarıyla belirgin bir tehlikenin, hissedilen bir tehdit ve kaygı hâlinin olması gerekir. Bu durum sebep sonuç

ilişkisi mantığında ortaya çıkmaktadır. Wolfers'ın belirttiği üzere eğer bir tehdit kişi ya da yönelik olduğu nokta açısından kaygı verici değilse yani üstesinden gelinebilir hissettiriyor ya da endişelendirmiyorsa bu durum *Sübjektif Güvenlik* olarak adlandırılmaktadır. Buna binaen eğer bir kaygı durumu yaratacak tehditten söz edemiyorsak bu duruma da *Objektif Güvenlik* denilmektedir (Birdişli, 2019)

Örneğin İzlanda için toprak bütünlüğüne kastedecek bir dış tehditten söz edilmemektedir. Bu durumu *Objektif Güvenlik* olarak tanımlayabiliriz. *Sübjektif Güvenlik* durumuna ise kaygıya mahal verecek bir tehdit varlığının olmaması örneği olarak Ermenistan'ın tarihten gelen sorunlu bakış açısından kaynaklı Türkiye'nin doğu vilayetleri üzerinden hak iddia etmesi durumunu gösterebiliriz. Sübjektif güvenliğin temelinde söz konusu ülkelerin güç kapasite ilişkisi yatmaktadır. İmkân ve kabiliyetler açısından kendine yeten, potansiyel saldırılara karşı caydırıcılık veyahut gerçekleşmesi durumunda da bertaraf edebilecek müdahale yeteneğini haiz olan ülkeler açısından *Sübjektif Güvenlik* durumu mevcuttur ve bu hâl toplumun huzuru ve devletin bekâsının teminatıdır.

Tablo 1. Wolfers'in Güvenlik Tasnifi.

Wolfers Güvenlik Tasnifi	**Sübjektif Güvenlik Durumu**	**Objektif Güvenlik Durumu**
Tehdit Unsuru	Var	Yok
Kaygi Unsuru	Yok	Yok

Devletin güvenliği yani ulusal güvenliğin nasıl sağlanacağı özelinde yaklaştığımız güvenliğin tesis edilebilmesi açısından güç ve güce bağlı caydırıcılık kabiliyeti Wolfers'ın kurgulamış olduğu güvenlik yaklaşımında önemli bir noktadır. Devletler açısından güvende olmanın esas olarak öncelikle onu meydana getiren millet unsuru açısından hissedilmesi sonrasında da uluslararası düzlemde saygınlığının korunması hâlinin sübjektif güvenlik durumunun temin edilebilmesiyle ilişkili olduğu kanaatindeyiz.

Tehdit unsurunun olmasına rağmen adeta dokunulmazlık algısının karşı tarafa verilmesi, gücün hissettirilmesi bakımından kıymetli olup, uluslararası arenada güç odağı olarak kabul edilmek açısından önemlidir.

2.2.3 Temel güvenlik aktörleri

Özellikle 1648 Vestfalya Barışı ile uluslararası ilişkilerin tarihinde odak noktaya oturan devlet günümüze gelen kadar ana aktör rolünü muhafaza etmiştir. Dünya siyasi tarihini incelediğimizde, uluslararası düzenin tesisine giden yolda yakın tarihte sırasıyla 1920'de kurulan Milletler Cemiyeti, akabinde bu cemiyetin ardılı olan ve yapısal olarak dönüşüp 1932'de hayat bulan Birleşmiş Milletler organizasyonu ve sonrasında da devlet hep merkezî konumda olmuştur. Günümüzde de önemini devam ettiren devlet mekanizması ulusal ve uluslararası problemlerde artık etki ve önem bakımından tek aktör değildir. Yeni oyuncuları saymak gerekirse, AI (Uluslararası Af Örgütü), HRVWCC (İnsan Hakları İzleme Örgütü ve Savaş Suçları Merkezi) gibi NGO (Non Governmental Organisations) olarak adlandırılan sivil toplum örgütleri, uluslararası arenada kabul gören uzmanlık kuruluşları olan IATA (Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği), WFTU (Dünya Sendikalar Federasyonu) , UNHCR (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) gibi oluşumlar, bunların yanında çok uluslu şirketler, OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü), OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü), IMF (Uluslararası Para Fonu) gibi uluslararası finans-ekonomi kuruluşları, devletlerin temsil edildiği NATO (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü), AB (Avrupa Birliği), SCO (Şangay İşbirliği Örgütü) gibi bölgesel organizasyonlar, uluslararası bağlantılara sahip organize narkotik suç örgütleri ve günümüzde PKK, DEAŞ geçmişte ETA, IRA gibi kanlı terör örgütleri, son yıllarda dünya üzerindeki problemli çatışma alanlarında popülerliği giderek artan, paralı askerlerden oluşan Wagner ve Blackwater gibi özel askeri güvenlik şirketleri güvenlik alanındaki yeni aktörler olarak sayılması gereken önemli unsurlardır (Akdeniz, 2020, s. 68). Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde yeniden çok kutuplu hâle gelen dünyamızda, uluslararası ilişkilerin temel kavramlarından olan ve güvenlik probleminin meydana gelmesine sebep tehdit mekanizmaları, yukarıda görüldüğü üzere kimi zaman terör örgütleri gibi aktörler eliyle, kimi zamanda asimetrik güçler arasında cereyan eden çatışmalar sonucunda kuvvetli tarafa nazaran görece kuvvetsiz olan rakip tarafından başvurulan taktik ve araçlar yüzünden zamansız ve düzensiz hale gelmiştir. Bunun

yanısıra II. Dünya Savaşı sonrasında çatışmaların yapısının, cephe savaşlarından sıyrılarak, konvansiyonel araçların ağırlıklı kullanıldığı ve taraflara verdirdiği zayiatın daha kolay öngörülebilip hesaplanabilir olduğu durumdan çıkıp, vekalet savaşları, hibrit savaş vb. olarak nitelendirmeye başlanılan ve gayri nizami harp usullerinin ağırlık kazandığı bir safhaya geçilmiştir. Bu değişimin ana sebeplerinden birisi uluslararası sistemde hâkim konumdaki yegâne aktörler olan devletlerin artık yalnız olmadığı gerçeğidir. Günümüzde yukarıda sırasıyla isimlerini zikretmiş olduğumuz NATO, SCO, AB gibi bölgesel ve küresel iş birliklerinin sonucu olan organizasyonlar devletler arası kolektif hareket etme bilincini oluşturmuştur. Kollektif hareket etme ve güç unsurlarının birbirine olan bağımlılığın artmasıyla birlikte, çok kutupluluğun beraberinde getirdiği ekonomi politikalarının değişiminin etkisiyle, çok uluslu şirketler de bundan direkt olarak etkilenmeye başlamıştır. Etki tepki döngüsü olarak da açıklanabilecek aktörler arası etkileşimler yeni tehdit ve kaygıların da sebepleridir. Örneğin Çin ile ABD arasındaki Çinli teknoloji firması olan Huawei şirketinin CFO'su Meng Wanzhou'nun Kanada'da ABD'nin İran'a karşı uyguladığı ambargoyu deldiği iddiasıyla tutuklanması olayı, ekonomik ve siyasi çıkar çatışmaları ve rekabetinin, adeta özel bir şirket üzerinden yürütülmesinin sonucu olarak uluslararası alanda yankı bulduğu unutulmamalıdır. (Anadolu Ajansı, 2018) Ayrıca İsviçreli Holcim şirketi tarafından satın alınmış olan Fransız menşeili inşaat şirketi Lafarge'ın Suriye'de terör örgütü DEAŞ ile ticari iltisakının ortaya çıkması uluslararası düzeyde krize sebebiyet vermiş, araştırmalar ve yargılamalar sonucunda söz konusu şirkete 777,8 milyon dolar ceza kesilmiştir (Timmins, 19). Zikretmiş olduğumuz örneklerden de anlaşılacağı üzere artık uluslararası ilişkilerde tek aktörlü dönem geride kalmıştır. Meydana gelen olayların başrolündeki aktör kimi zaman organize terör örgütleriyle birlikte, çıkarlarını optimize etmek saikiyle hareket eden uluslararası bir şirket olabiliyorken, kimi zamanda iki devletin birbiriyle olan hegemonik güç çatışmasının karşılıklı ekonomik güç odakları üzerinden birbirine göz dağı verilmesiyle meydana gelebilmektedir. Öte yandan iki kutuplu dünya düzeninden çok kutupluluğa geçilmiş olması ve dünya üzerindeki mevcut güç merkezlerinin kuvvet çarpanı katsayılarının ilerleyen teknolojik altyapıları sayesinde dehşet verici sonuçlar doğurabilecek seviyelere ulaşmasından ötürü sahada çatışan taraflar değişmeye başlamıştır. Artık alışılageldiği üzere iki konvansiyonel ordunun karşılaştığı cephe savaşlarından ziyade zaman zaman ağırlıklı olarak terör örgütlerinin kullanıldığı veya

özel güvenlik şirketleri eliyle nokta operasyonların yapıldığı, popüler ismiyle vekalet savaşları olarak adlandırılan veyahut asimetrik kuvvetler arasında gerçekleşen düşük yoğunluklu savaş olarak tanımlanan vakalar yaygın hale gelmiştir. Günümüzde güvenliğe dair aktörler çeşitlenmiş olup, yetenekleri her geçen gün yeni bir seviye ulaşmaktadır. Güvenlik kavramı da aktörlerin çeşitlenmesinden nasibini alırcasına günümüzde sadece askeri tabanlı olarak algılanmamakta, çevresel, ekonomik, siyasal ve toplumsal bazda ele alınmaktadır. Bundan dolayı olaylara teoriler bazında yaklaşılırken eskisi gibi realizm özelinde olduğu görüldüğü üzere tek yönlü bir bakış açısıyla çözümleme yapılmayıp, konuların daha derinlemesine detaylandırılarak çözümlenebilmesi için bir takım farklı teorilerin yaklaşımları da göz önünde tutulması gerekmektedir. Biz de çalışmamızda ilerleyen bölümlerde bu bakış açısıyla devletlerin ulusal güvenliklerini sağlarken realizm ve eleştirel bağlamdaki teorilerden Kopenhag okulu özelinde nasıl yorumlanabildiğini araştırmaya ve gözlemlemeye gayret göstereceğiz.

3. ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ AÇISINDAN DEVLET VE GÜVENLİK KAVRAMLARINA YAKLAŞIM

3.1 Teorilerin Düşünsel Temelleri

Gelişen ve her geçen gün dönüşen dünyamız açısından güvenliğe karşı hissedilen ihtiyaç alanlarının çeşitlenmesi ve bu ihtiyaçlar doğrultusunda oluşan farklı bakış açıları, uluslararası ilişkiler disiplininde de olayların analizi ve bu olaylara dair konuların çözümlenmesi gayretlerinde ve bakış açılarında değişime gidilerek farklı noktalardan yaklaşılmasını zorunlu kılmıştır. Bu değişim zaman gelmiş devletin konumunu revize etmiş, zaman gelmiş güvenli ortamın nasıl ve kimler için ne şekilde tesis edileceği sorularına cevaplar aramıştır. Bu gayretler doğrultusunda tekâmül eden unsurların hangi zemin üzerinde bu değişimi gerçekleştirdiği konusu önemlidir. Bu zemin, literatürde "Uluslararası İlişkiler" olarak adlandırılmakta olup kavramın kısaca ne olduğunu irdelemekte fayda görmekteyiz.

Uluslararası ilişkiler kavramının başlangıcına gitmek istediğimizde 1648 yılında Avrupalı devletlerin kendi aralarında bir uzlaşı sağlayıp, huzuru tesis etmek amacıyla imzalamış oldukları Vestfalya Antlaşması ulus devletler temel alınarak oluşturulmaya çalışılan genel nizamın başlangıcı ve ortak adı olarak zikredilebilir. I. Dünya Savaşı sonrasında bir disiplin olarak anılmaya başlayan kavrama yaklaşımlar, yapıyı oluşturan aktörler ve bahsedilen gündemler değişmiş olsa da güvenlik ve devlet mefhumları her zaman başat aktörler olarak yerlerini korumuştur. Fuat Keyman'ın uluslararası ilişkiler tanımı bu noktada önemlidir. *"Uluslararası ilişkiler siyasi, ekonomik, kültürel ve bireysel boyutlarda dünyayı çözümlemeye, devletlerin yapmış olduğu tercihleri ve kararları analiz etmeye ve bu temelde oluşan devletlerarası ilişkileri ve bu ilişkilerin tarihsel süreç içindeki değişimini ve sürekliliğini anlamaya çalışan bir sosyal bilim dalıdır"* (Keyman, 2021). Bundan dolayı disiplin diğer adıyla devletlerarası güvenlik temelli güç ilişkileri olarak da kabul edilmektedir. Bu ilişkiler ağının analizi için zaman içinde birtakım yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bunları saymak istediğimizde sistemi yani uluslararası ilişkiler dünyasını, güvenlik temelinde inceleyen bu bakış açısında da devleti merkeze oturtan ve tek önemli aktör sayan Realizm, uluslararası organizasyon ve örgütler

bağlamında inceleyen Liberalizm, ekonomik ilişkilere ve güce göre sınıflandıran Dünya Sistemi, insan hakları, eşitlik, adalet, özgürlük gibi çekim noktaları üzerinden değerlendiren Konstrüktivist ve Eleştirel kuramlar akla gelen en önemli teorilerdir (Keyman, 2021) .

Uluslararası ilişkilerin tarihini incelediğimizde belirli dönüm noktaları disiplinin gelişmesi ve içeriğine yeni kavramlar kazandırması bakımından önemlidir. Örneğin iki dünya savaşı arasında uluslararası ilişkiler disiplininde etkin teori olan İdealizm I. Dünya Savaşı sonrasında böyle bir felaketin tekrarlanmaması ve barışın kalıcı olarak tesis edilmesini amaçlayan bir teori olarak uluslararası ilişkiler literatüründe önemli bir yere sahip olmuştur.

İdealizm Immanuel Kant'ın fikirlerine dayanan ve kalıcı barışın mümkün olduğunu savunan bir düşünce akımıdır. İdealizme göre, Uluslararası ilişkiler alanında problemlerin çözüme kavuşması ve dünya üzerinde kalıcı barışın tesisinin sağlanması, devletlerin birbirlerinin iç meselelerine müdahil olmamasıyla birlikte birinin diğerini veya diğerlerini etki altına alıp, baskılamaktan kaçınmasıyla ve askeri harcamaların kısılarak, ülkelerin ilişkilerini karşılıklı güven esasına göre tesis etmesi ile mümkün olacaktır. Öncelikle demokrasinin işlerliğinin sağlanıp ayrıca herkes tarafından saygı duyulan etik değerlere hassasiyet gösterilmesi kalıcı barışı gerçekleştirecektir. İnsan tabiatının iyi olduğu varsayımından yola çıkan teori, uluslararası sistemde meydana gelen krizlerin ilişkilerin ana ögesi olan insandan kaynaklanmadığını esasında sistemin kötü olduğunu belirtir. Şiddet ve kaos ortamının irrasyonel eylemler bütünü olduğunu açıklayan teoriye göre eğer sistem düzelirse eylemler de düzelerek huzur ortamı tesis edilebilecektir. Bundan dolayı İdealizme göre kollektif güvenlik organizasyonlarının inşası, devletlerin birbiriyle bağımlı ilişkiler geliştirmesi ve ticaretin artması için alınacak aksiyonlar kalıcı barışın tesisi için hayati derecede önemlidir. Bu noktada uluslararası ilişkiler sahasında ABD başkanı Woodrow Wilson'ın önderlik ettiği İdealizm düşüncesi meyvesini vermiş ve kollektif güvenlik prensibi doğrultusunda hayata geçen Milletler Cemiyeti 10 Ocak 1920 tarihinde kurulmuştur. Fakat 1939 yılında çıkan II. Dünya Harbine engel olamayan bu örgüt tarihte başarısız olarak anılmaktadır. Barışın tesis edilememesinin sebebi uzmanlarca sistemin doğası gereği güç mücadelelerinden ari olunamayacağı gerçeğini görmezden gelmiş olmasıdır (Çelenk, 2021).

Şekil 6. Milletler Cemiyeti 2. Toplantısı 1920 (www.theatlantic.com)

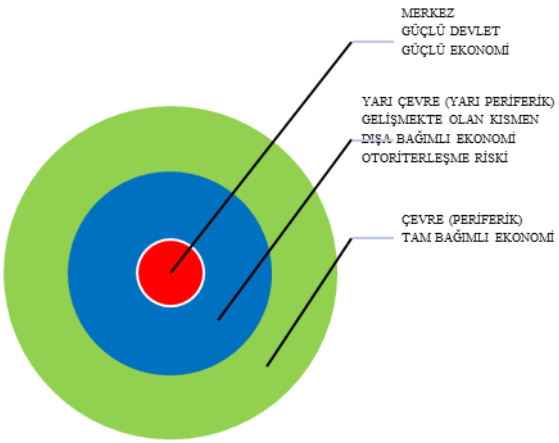
İdealizmin uluslararası ilişkilerin en önemli unsurları olarak incelemeye gayret göstermiş olduğumuz devlet ve güvenlik konularına katkısı, kalıcı barış kavramına ulaşmaya gayret göstermesi ve kollektif güvenlik anlayışını hâkim kılma gayreti olarak özetlenebilir. Bu gayret günün sonunda yeni bir dünya savaşının vuku bulmasına engel olamamıştır. Bununla birlikte disiplinin inceleme alanı olan devletlerarası münasebetlerde özellikle güvenlik sorunsalının ortaya çıktığı konularda diplomasi kültürünün sürdürülmesi gerektiği prensibi İdealist bakış açısının günümüze en önemli mirası sayılabilir. Özellikle devletlerin güvenlik politikalarında barışçıl manevralarla düzenin ve huzurun sağlanmasına gayret gösteren İdealizm uluslararası teoriler içerisinde inşacı ve eleştirel yaklaşımlarda yer bulmaktadır. İdealizmin romantik yaklaşım tarzına karşın uluslararası literatürde zamanla ağırlık kazanarak günümüze kadar varlığını sürdüren ve günümüzde de olayların akışına istinaden çokça faydalanılan ana akım teori olarak da zikredebileceğimiz Realizm önemli bir nirengi noktasıdır. II. Dünya Savaşı sırasında yükselişe geçen, sonrası dönemde de ağırlığı gittikçe artan Realizm, devletlerin ana aktör olarak tabiri caizse tarih sinemasındaki rolünü pik noktasına taşımıştır.

Zamanın seyri içerisinde teorilerin baskın karakteristik özellikleriyle beraber uluslararası ilişkiler bilimi pek çok terim ve kavramı bünyesinde doğurarak literatüre kazanmıştır. Örneğin, II. Dünya Savaşı sonrasında ABD ve Rusya, o günkü adıyla SSCB, arasında ortaya çıkan, özellikle uzay teknolojileri ve askeri donanımlara dayalı birbirine üstünlük kurma yarışı Soğuk Savaş ve "iki kutuplu dünya" tabirlerini ortaya çıkartmıştır. 26 Aralık

1991 tarihinde Sovyetler Birliği'nin resmen dağılmasıyla sona eren Soğuk Savaş dönemiyle birlikte literatürde kimilerine göre iki kutupluluktan tek kutupluluğa geçilerek ABD hegemonyasının sınırları adeta ortadan kalkmıştır. Fakat aynı tarihlerde sonradan güçlenerek tekrar uluslararası ilişkiler sahnesinde Çarlık Rusya'sından miras gördüğü yerini alacak olan Rusya Federasyonu'nun kuruluşuna dünya tanıklık etmiştir. Özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen terör saldırıları sonrasında ABD'de Pentagon merkezli Ortadoğu siyasetinin ağırlık kazanmasıyla literatürde geliştirilen "prevent war" "önleyici savaş" terimi yeni güvenlik anlayışını yansıtmaya başlamış, akabinde ana aktör devletlerin aracı olarak cepheye sürdükleri asimetrik unsurlar ile vekalet savaşları kavramı türemiş, özel güvenlik şirketleri ve zamanla bilinirliği daha da artan "düşük yoğunluklu savaş" terimleri gibi kavramlar disipline yön vermeye başlarken, aktörlerin çeşitliliğine de katkı sağlamaya devam etmiştir. Kadife Devrimler ve Arap Baharı gibi kitlesel özgürlük talepleri ve taleplerin meşruluğuna dem vuran medya faaliyetleri ile problemlerin altında yatan sosyolojik, ekonomik ve siyasi çıkar çatışmalarının analiz gayreti genel toplamda, günümüzde giderek alanı genişleyen uluslararası ilişkilerin multidisipliner yapısını ispatlar niteliktedir. Son olarak Rusya Federasyonu'nun Ukrayna ile olan Kırım krizinde gün yüzüne çıkan "hibrit savaş" terimi günümüzde özellikle güvenlik sahasında popülerliği artan bir terim olarak gerçekliğini ispat etmiştir.

Bu bilgiler ışığında uluslararası ilişkiler disiplini için, devletlerin dünya siyasi düzeni içerisinde konumlarının, yaptırım kapasitelerinin, psikolojik etki alanlarının ne olduğu ile ilgilenen bunun yanında potansiyel güç odaklarının seyri hakkında analizler yapan bir sistematiğin genel adıdır diyebiliriz. Sistemin analizleri yaparken esas alarak kullandığı birçok nitel ve nicel veri barındıran argüman mevcuttur. Bu argümanlardan birisinin de genel manada yerleşik ekonomik düzen ve bu mevcut düzenin şartları olduğu söylenebilir. Disiplinin bu özelliğine örnek olarak Immanuel Wallerstein'ın kapitalist ekonomik düzene dayanan "Dünya Sistemi" isimli analizi güzel bir örnek teşkil etmektedir. Wallerstein'ın merkez çevre örneklemi olarak ifade edebileceğimiz merkez, yarıperifik, periferik sınıflandırması ile izah etmiş olduğu güç dengesi incelemesi, uluslararası ilişkilerin kimyasını anlatması açısından değerli olup, devlet-güvenlik perspektifine teoriler açısından yaklaşımın özetlenebilmesi bakımından da faydalıdır.

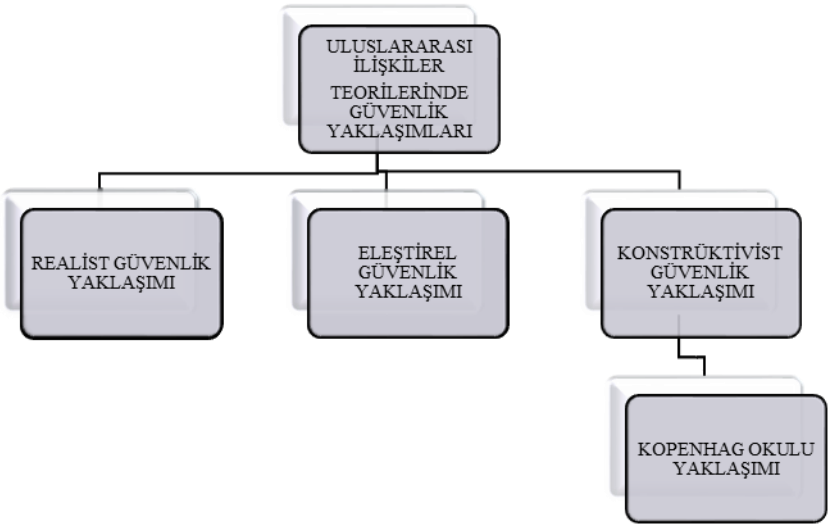
Immanuel Wallerstein tarafından kurgulanan "Dünya Sistemi" modeli üç kademeden oluşmaktadır. Birinci kademede coğrafi olarak işaret etmek gerekirse Atlantik kıyılarında bulunan Kuzeybatı Avrupa ülkeleri vardır ve bu ülkeler merkez olarak konumlandırılmaktadır. İkinci kademede yarı çevre yani yarı periferik ülkeler olup üçüncü kısım ise periferik yani çevre olarak tabir edilmektedir. Bu şema içerisindeki etkileşim merkezdeki aktörlerin çevre üzerinde baskı kurması/kurabilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Merkez ülkelerin ekonomisinin kuvvetli ve etken, periferide kalanların ise merkeze göre daha zayıf ve edilgen olduğu savunulmaktadır. Wallerstein'a göre bu durumun bu şekilde olması sistemin bir gerekliliği ve bilinçli bir geriletme mekanizmasının sonucudur. Bu mekanizmanın sürdürülebilir olmasını ise yarı periferik olarak tabir ettiğimiz ülkelerin sağladığı iddia edilmektedir. Bu konumdaki ülkeler ne merkez çemberin içindedir ne de bu noktadan tamamen soyutlanmışlardır. Yarı periferik olarak tanımlanan bu odaklar "Dünya Sistemi"nin denge unsurları olup, sistemin sürdürülebilirliği açısından merkez adına adeta çevre konumdaki ülkelerin kontrolünü sağlamakta, diğer bir tabirle jandarmalık görevini ifa etmektedirler. Fakat merkez güçler tarafından yarı periferik noktada olanların da güçlenip merkez pozisyona geçmeleri istenmemektedir. Wallerstein ayrıca merkez çevre ilişkisi analizini yaparken merkezde konumlandırdığı ülkelerde güçlü ve kavi bir devlet mekanizmasının varlığından söz eder. Ekonomik olarak çeşitli üretim aygıtları ve yapısıyla birlikte, kaliteli ve müreffeh bir işgücüne sahip olunduğunu belirtir. Çevre pozisyonlarda ise bu durum tam tersine dışa bağlı üretim kapasitesi, sınırlı hammadde üretimi ve vasıfsız düşük ücretli bir işgücünden bahsedilmektedir (Vergin, 2008).

Şekil 7. Wallerstein'ın Dünya Sistemi Şeması.

Wallerstein'ın bu güç merkezleri tasnifi bize devletlerin güvenlik eksenli politikalarının nasıl geliştiği, özünde hangi kritik noktaları barındırdığı ve nelere tepki olarak yapısında değişikliklere uğradığını anlamak adına faydalı olmaktadır. Uluslararası ilişkiler teorileri arasında Marksist geleneğe dahil ettiğimiz Wallerstein'ın "Dünya Sistemi" metaforu devletlerin merkez aktör olarak kabul edildiği bir sistematik içerisinde güvenlik-güç dengesini devletler ve toplumlar bazında güzel özetlemektedir. Yukarıdaki şemada konumlanan ve sistemin nasıl çalıştığıyla ilgili bahsetmiş olduğumuz üzere merkez çevre ilişkisi içeriden dışarıya doğru bir etki alanından beslenir. Merkez konum askeri, ekonomik güç ve demografinin niteliği açısından hegemonik noktada bulunmaktadır. Yarı çevre pozisyondaki ülkeler merkez için bir tehdit olmakla birlikte çevre pozisyona oranla daha avantajlı bir potansiyele sahip olup, çevrenin üzerinde baskı aracı olarak merkez tarafından desteklenmektedir. Bu durum yarı çevre ülkelerin sahip olduğu devlet yapılanmasının hem içerdeki tehditler hem de dışarıdaki rekabet ortamından dolayı otoriterleşmesine sebep verebilmekte ve zamanla devlet merkezli realist bakış açısının gelişmesine ortam hazırlamakla birlikte, güncel ihtiyaçlardan doğan yeni şartlar uluslararası sistemin farklılaşmasına zemin hazırlamaktadır.

Yukarıda kronolojiye sadık kalarak örneklemeye çalıştığımız dünya siyasi tarihi açısından önemli dönüm noktaları farklılaşma süreci içerisinde Realist yaklaşımın yanı sıra "Eleştirel teori" ve "İnşacı yaklaşımlar" olmak üzere literatürde yeni akımların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Uluslararası ilişkiler teorileri arasında eleştirel yaklaşımın ana mantığı düşmanların düşmanlıklarının sona ermesi amacı gütmesi gibi yalın manasıyla güvenliğin nasıl sağlanacağının ötesinde, kalıcı olarak sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel ögeleri de içerisine katarak, bozulmadan tüm hatlarıyla sağlanmasının yollarını aramak olmuştur. Eleştirel yaklaşım bu hedefleri doğrultusunda kendi içerisinde alt kırılımlara sahiptir. Bunlar, toplumda ve sosyal yaşamda kadınların erkeklere göre dezavantajlarının olduğunu irdeleyen ve dünya üzerindeki güvenlik probleminin erkek egemenliğinden kaynaklı davranışlar olduğunu savunan feminist yaklaşım, dünya üzerindeki güvensizlik ortamının müsebbibi olarak eşitsizliği gören ve tüm problemlere özgürleştirici perspektifte yaklaşan Galler ekolü, güvenlik mefhumuna yaklaşırken insanı merkeze alarak odak noktası belirleyen ve Sovyet sosyalist görüşleri ile kapitalizme aynı anda eleştirel yaklaşan Frankfurt ekolü ile iktidar ve güç ilişkilerini esas alarak biyogüvenlik kavramıyla güvenliği analiz etmeye çalışan Paris ekolüdür diyebiliriz (Birdişli, 2019).

Şekil 8. Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Güvenlik Yaklaşımları.

Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde yukarıda kısaca değinerek geçtiğimiz teoriler, olayların analiz edilmesi noktasında etkin yaklaşımlar olarak sistem içerisinde yer edinmişlerdir. Bizim çalışmamızda ise devlet ve güvenlik kavramlarına teorilerin yaklaşımlarının incelenmesi esnasında ana bakış açısı Realist teori ile İnşacı yaklaşımın Kopenhag Okulu ekolü odak olarak belirlenmiş olup, analiz bu teoriler üzerinden yapılmaya çalışılacaktır.

3.2 Realizm Kuramı

Realizm bilindiği üzere uluslararası ilişkiler literatürünün ana akım kuramlarından birisidir. Türkçe kelime karşılığı gerçekçilik olan Realizm kelimesi, uluslararası ilişkiler disiplininde olayları yorumlarken merkez noktaya devleti koyan bir anlayış biçimi olarak tanımlanır. Realizm bu özelliği hasebiyle kuramlar arasında İdealizmin tam karşıtı noktada konumlandırılmaktadır. İnsanın doğasının iyi olduğunu savunan barışçıl yaklaşımların uluslararası arenada her problemi çözebileceğini düşünen İdealizm akımına karşın, Realizm insanın doğasıyla ilgili İdealizmin göz önünde bulundurmadığı çıkar duygusuna ve üstünlük kurma mücadelesine dikkat çekmiştir.

3.2.1 Realist kuram temsilcileri

Realizmin literatürde bir kavram olarak ortaya çıkması çok eski düşünür ve kaynaklara dayanmakla beraber, gelişmesini sağlayan ve analiz düzeyinde katkı veren birçok bilim

adamı ve siyasetçinin ismi sayılabilir. Kuramın tarihi kökleri Thucydides, Machiavelli, Thomas Hobbes gibi isimlere kadar dayanmaktadır. Bu isimlerin her birinde ortak noktanın devlet, devletin içerisinde hayatta kalmaya çalıştığı kaos ve anarşik mücadele ortamının varlığı ile birbirleriyle güç mücadelesinin olduğu göze çarpmaktadır.

Machiavelli'ye göre devletler kendi aralarındaki çekişmelerden ötürü istikrarlı bir yapıda değildirler. Bu değişkenliğin sebebi devletin mücadele etmek durumunda kaldığı rakipleri ve onların zamanla değişen güç kapasiteleri olarak sayılabilir. Pragmatizm akımıyla özdeşleştirilen Machiavelli'nin içinde yaşamış ve yetişmiş olduğu birbirine üstünlük kurma mücadelesi ve iktidarı muhafaza etmeye çalışma halindeki hanedanlıkları gözlemlemesi ve çekişmelerden kendince dersler çıkarması bu akımın öncüsü olmasında etkili olmuştur. Zamanın Floransa hükümdarı Lorenzo Medici'ye tavsiye mahiyetinde yazmış olduğu ünlü eseri "Prens" yöneticinin amacına ulaşmak için yapılması gereken eylemlerin ahlaki boyutundan çok sonuca ulaşması gerektiğine odaklanarak vurgu yapmış, hükümdarın devletin iktidarını koruyabilmesi adına içeriden ve dışardan kaynaklanan tüm potansiyel tehlike ve tehditlere karşı sağlam durması gerektiğini belirtmiştir.

Günümüze daha yakın tarihlerde Thucydides ve Machiavelli gibi isimlere oranla çağdaşlarımız olarak sayabileceğimiz Edward Hallet Carr, Robert Gilpin, Samuel Phillips Huntington, George Kennan, Hans Morgenthau, Kenneth Waltz gibi düşünürler, kuramın anlaşılabilmesi açısından önemli isimlerdir. Fakat bu isimlerin arasında realist kuramın öncüllerinden olan Thomas Hobbes'a, ilk güncel analizini yapan Edward Hallet Carr'a, disipline siyasal gerçekçilik terimini kazandıran Hans Morgenthau'ya, Neorealizmin kurucusu Kenneth Waltz'a ayrı parantez açmanın önemli olduğunu düşünmekteyiz.

3.2.1.1 Thomas Hobbes

Thomas Hobbes 1588 ile 1679 yılları arasında yaşamış olan, ünlü Leviathan isimli eserin sahibi, İngiliz düşünürdür. Hobbes'un hayatı kendi söylemlerinde de yer bulduğu üzere belirsizliğin, krizlerin, devletlerarası çekişmelerin ve İngiliz İç Savaşının gölgesinde geçmiştir. Öyle ki kendi hayat hikâyesine dair meşhur olan, "*Korku ve ben ikiz olarak doğduk*." söylemi ünlüdür. Hobbes'un bu söyleminin, İspanyol işgali tehlikesindeki

İngiliz kıyı bölgesinde yaşamakta olan annesinin geçirdiği bu korku travması sonrasında Hobbes'u erken doğumla dünyaya getirmesine dayandığı belirtilmektedir. Hobbes dünya klasikleri arasında sayılan Leviathan isimli eserinde toplum için huzuru ve güvenliği tesis edecek olan ana unsurun güçlü ve sarsılmaz bir iradenin bütüne hâkim olduğu, merkezi bir otoritenin gerekliliğini anlatmaktadır. Hobbes Realizmin en temel kabulleri arasında sayılacak olan insanın doğal halinin karmaşa içerisinde olduğunu belirtmiştir. Bu karmaşanın içerisinde güvensiz bir tehlike ortamı, çaresizlik ve yalnızlık tasvir edilmiştir. Bu anarşi düzeninden çıkış yolu olarak gücün devredileceği Leviathan'ın toplum adına düzeni tertip edeceği şeklinde bir kurgu tasarlamıştır (R.Viotti ve V.Kauppi, 2016).

Modern toplumda Hobbes'un bu kurgulaması güçlü, otorite sahibi devlete denk gelmektedir. Hobbes bir elinde meşale diğer elinde kılıç ile tasvir etmiş olduğu Leviathan'ına bu noktada anlamlar yüklemiştir. Leviathan'ın elinde tutmuş olduğu kılıç devlet güvenliği sağlamak için güce ve meşru şiddete başvurabileceğini resmederken, meşale ise aydınlanma akımına işaret etmektedir. Hobbes Leviathan'ı ölümsüz değil ölümlü bir tanrı olarak tasvir etmekle birlikte, onu kiliseye değil kiliseyi Leviathan'a bağlamıştır. Bu anlamıyla Hobbes devletini Leviathan olarak tasvir etmiştir, fakat mutlak sevilmesi gereken bir noktada sabitlemeyip, kilise baskıcılığından uzak kalarak kutsal devlet anlayışını reddetmiştir (Kılıçbay, 2022).

Thomas Hobbes insanın doğa hali ile toplum hali olarak iki farklı tanımlamayı literatüre kazandırmış olup, ardılları tarafından Realizm kuramının tanımlaması yapılırken başvurulacak olan bir kavram haline gelmiştir.

3.2.1.2 Edward Hallet Carr

Edward Hallet Carr eski bir İngiliz diplomat olup, uluslararası ilişkiler disiplininde başlatmış ve geliştirmiş olduğu farklı eleştirel bakış açısıyla özellikle Realizm için önemli bir otoritedir. Yaşadığı ve eserlerini vermiş olduğu dönemdeki siyasi şartlar, diplomatlığın vermiş olduğu sorumluluk ve mesleği gereği kazanmış olduğu tecrübeler gözönüne alındığında, II. Dünya Savaşı dönemi Almanya'sının genişlemeci tavrının sebeplerinin analiz edilmesi gerektiği ve Sovyetler hakkında bilgi sahibi olunması konusundaki çalışmalarıyla çağdaşları arasında radikal davranışlar sergilemiştir. I. ve II. Dünya Savaşları arasındaki periyodda etkin görüş olan Liberalizm hakkındaki görüşlerini

dile getirmiş olduğu Yirmi Yıl Krizi: 1919-1939 isimli eserinde dönemin hâkim anlayışına eleştiriler getirmiştir. Dünya savaşlarının gerçekleştiği zaman dilimleri arasındaki siyasi ve ekonomik kriz şartlarını değerlendiren Carr, değerlendirmelerini yaparken konuya ütopyacılık ve gerçekçilik açısından yaklaşmış, ayrıca toplumsal bakış açışı ve tepkiler ile ahlaki normlar üzerinden çözümlemeler yaparak barışın tesis edilmesi noktasına değinmiştir. Edward Carr'ın uluslararası ilişkiler disiplini açısından önemi, eserinde yapmış olduğu açıklamalar ve analizlerle Uluslararası İlişkiler literatürünün sosyal bilimler içerisinde müstakil bir noktada değerlendirilmesini sağlamasıyla birlikte I. Dünya Savaşı sonrası dönemde hâkim görüş olan idealist ve ütopyacı bakış açılarına Realist bakış açısıyla eleştiri yaparak realizm kuramının yeşermesi ve gelişmesine yapmış olduğu katkıdır. Edward Carr uluslararası ilişkiler alanında kurulan devletlerarası münasebetlerin ana argümanının güç olduğunu atladıklarını düşündüğü idealist düşünürlere eleştiri getirmiştir. Bu özelliğiyle Carr literatürdeki eleştirel kanada da katkı sağlamıştır. Edward Carr ayrıca siyasi meselelerin ekonomik problemlerden bağımsız değerlendirilemeyeceğini, konuların bütünsellik içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur (Erdoğan, 2020).

Edward Hallet Carr'ın özellikle Sovyetlerin kuruluş dönemi ve gelişmesiyle ilgili yapmış olduğu çalışmalar ile Rus tarihine yönelik araştırmaları, Nazi Almanya'sının genişlemeci politikalarının altında yatan sebepleri sorgulama tarzı, ütopyacı gerçeklikten uzak bakış açılarının uluslararası ilişkilerde önü alınamaz zararları yaratacağına ilişkin görüşleri kanaatimizce ufuk projeksiyonu çizebilecek bir bakış açısına sahip olduğunun göstergeleridir. Değerlendirmelerinin dengeci bir yanının olması uluslararası ilişkilerde gücün görmezden gelinemeyeceğinin de kanıtıdır.

Edward Hallet Carr saymış olduğumuz bu özellikleriyle analiz düzeyine farklılık getirmiş bir entelektüeldir demek yanlış olmayacaktır. Yapmış olduğu değerlendirmeler Carr'ın Realizm ile ütopyacılığın dengeli birlikteliğinden sağlıklı bir bakış açısı ortaya çıkacağını savunduğunu göstermektedir. Ütopik yaklaşımın sahip olduğu değerler ile Realist yaklaşımın önemli argümanı güç kavramının birlikte kullanılması politik düşüncenin meydana gelmesini sağlayacaktır (R.Viotti & V.Kauppi, 2016, s. 50).

3.2.1.3 Hans Morgenthau

Tam ismi Hans Joachim Morgenthau olan Alman asıllı Amerikalı düşünür Hitler Almanya'sınn Nazi baskısından kaçmış yahudi mültecilerdendir. Chicago Üniversitesi'nde çalıştığı dönemde 1948 yılında yayınlanan orijinal adı Politics Among Nations olan, dilimize Uluslararası Politika ismiyle çevrilen eserinde günümüz realizm anlayışının esaslarını belirlemiştir. Eser II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası düzende kendini süper güç olarak tanımlamaya başlayan Amerikan siyasetçi ve devlet adamları için önemli bir kaynak olarak kabul edilmiştir. Morgenthau bu eserinde uluslararası ilişkilerde Realizme bağlı siyasal gerçekçiliğin altı ana ilkesini anlatmıştır. Bu ilkeler saymak gerekirse şu şekildedir:

1. "Politika genel olarak toplum gibi, köklerini insan doğasından alan nesnel kanunlar tarafından yönetilir."

2. Uluslararası politika çıkar güç bakımından tanımlanır.

3. Güç olarak tanımlanan çıkar, bir kez ve hepsi için kullanılan bir anlam kazanmaz: "politik eylemi belirleyen çıkarın türü dış politikanın oluşturulduğu politik ve kültürel bağlama bağlıdır."

4. Ahlaki zorunluluk ve başarılı bir politik eylemin gereksinimleri arasında gerginlik vardır. "Ancak pratikte, "evrensel ahlak ilkeleri zaman ve mekân şartlarının süzgecinden geçirilmelidir."

5. Politik realizm belirli bir devletin (Abd gibi) ahlaki arzularını evrene hükmeden ahlaki kanunlarla tanımlamayı reddeder.

6. Güç olarak tanımlanan çıkar uluslararası politikaya ayrı bir duruş veren ve böylece onu diğer çalışma alanlarından azat eden bir anlayıştır (R.Viotti ve V.Kauppi, 2016, s. 51).

Siyasal Realizmin yukarıda saydığımız şekliyle altı ana ilkesini belirleyen Morgenthau odağına devlet, güç ve ahlak ilişkisi üzerinde durmuştur. Görüldüğü üzere Morgenthau özelinde Realizm için siyasi eylemler her zaman ahlaki değerler üzerine bina edilememekle birlikte, güç olgusu uluslararası ilişkilerin başat aktörleri arasında yadsınamaz bir role sahiptir. Uluslararası siyasetin tanımlanmasında ana aparat çıkar ve

güç mücadeleleri olmuştur. Devletlerarası ilişkiler hiçbir zaman insan doğasından bağımsız yani nefsani duygulardan ari olarak güce tamah etmeme veyahut kendi çıkarlarını görmezden gelme şeklinde vuku bulamaz. Güç ve çıkar ilişkisi esastır. Fakat Morgenthau bu amaçlara gidilen yolda azami şekilde ahlaki boyutun göz ardı edilmemesi gerektiğine inanmaktadır. Sistemin eksik taraflarının yine o sistemi oluşturan toplum ve toplumun kullandığı objektif yasal düzende arayan Morgenthau toplumun daha iyi şartlara sahip olup kendini iyi noktaya taşıyabilmesi adına düzene odaklanılıp geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Nesnel kanunlara yapmış olduğu atıf bu noktada kıymetlidir.

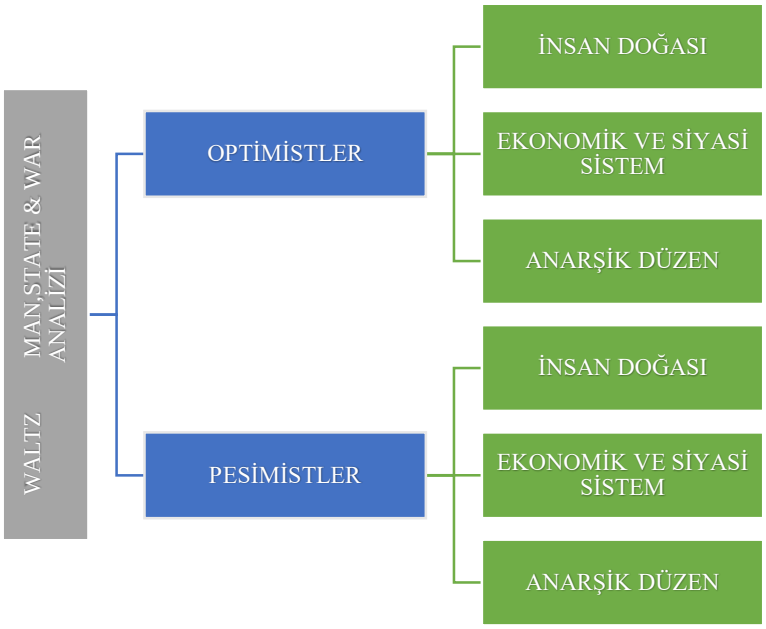
Sonuç olarak Morgenthau kendi düşünce sistematiğini oluştururken öncülü olan Thomas Hobbes'un görüşlerinden etkilenmiştir. Uluslararası ilişkiler arenasında tüm davranışların çıkar mücadelesi üzerine bina edildiğini savunurken, sistemi disipline ederek düzeni sağlayacak üst bir aktör veya otoriter bir kurumun olmadığını da belirtmiştir. Morgenthaue'ya göre sistem kaos içerisindedir, bu kaos vaziyeti var olsun olmasın her şart ve koşulda tek ve değişmez hâkim ona göre devlet ve devletin çıkarlarıdır (Bakan ve Şahin, 2018).

Uluslararası sistemin tam bir kaos ve anarşi hâli olduğunu savunan Morgenthau, devlet olgusunu uluslararası arenada yegâne aktör ve sistemin işleyebilmesi adına temel yapıtaşı olarak görür. Devlete ve devletin gerçek hayatta üstlenmiş olduğu misyona Hobbes'a yakın bir bakış açısıyla yaklaşan Morgenthau için devlet mefhumunun menfaati her şeyin ve herkesin üstündedir. Bu bakış açısından dolayı Realizmin en önemli isimlerinden kabul edilen ve Papa lakabı takılan yazar, çatışma ortamlarının doğurabileceği etkilere karşı nitelikli güç olan devletin varlığını en önde tutar.

3.2.1.4 Kenneth Waltz

1924 doğumlu olan Kenneth Waltz'ın uluslararası ilişkiler disiplininde ismini duyurmasını sağlayan ilk eseri 1954 yılında yayımlamış olduğu İngilizce orijinali "Man, The State and War" isimli çalışmasıdır. İlgili eserinde uluslararası sistemde devletler arasında meydana gelen çatışma ve savaşların nedenlerini ele alırken, teorisyen ve düşünürleri optimist ve pesimistler olarak incelemiştir. Ayrıca bu analiz yöntemi de kendi içerisinde üç farklı aşamada incelenir. Bunlar insan tabiatı, söz konusu devletlerin

içerisinde bulundukları anarşik kaos düzeni, devletlerin sahip oldukları ekonomik ve politik düzenlerdir (Admin, 2015).

Şekil 9. Waltz'ın Uluslararası Sistem Analizi.

Kenneth Waltz klasik realizm dışında savunmuş olduğu görüşlerden dolayı neorealist olarak kabul edilmektedir.

Bu noktada bir diğer önemli eseri ise orijinal adı "Theory of International Politics" olan, dilimize "Uluslararası Politika Teorisi" ismiyle çevrilen eserinde güç kavramını klasik Realizmin algıladığından farklı olarak birincil argüman olarak değil şartların olgunlaşıp, ihtiyaç duyulduğu anda kullanılması gereken bir aparat olarak algılamaktadır. Waltz'ın bu yaklaşımının altında yatan esas düşünce yapısı ise güç olgusunu hükmetme, hâkim olma durumu ile eşdeğer kabul edip, amaca ulaşma esnasında tek gerekli araç olduğu düşüncesinin yanlışlığına vurgu yapmasıdır. Waltz açısından hedefe ulaşmak için diğer tabir ile söz konusu aktör olan 'devlet'in istemiş olduğu hakimiyeti kurabilmesi için sadece güç değil, mevcut şartlar dahilinde rakiplerin yetenekleri, sizin rakibe karşı yapmış olduğunuz manevralar, rakibin bu manevralara karşı geliştirmiş olduğu yöntemlerin tutarlılığı ve dengesi ile sizin bu yeni stratejiye karşı geliştirmiş olduğunuz taktiklerin bütünü, sizin amaca ulaşma serüveninizde etkili değişkenlerdir. Bundan dolayı gücün taraflar arasındaki itaat ilişkisindeki rolü de bu bakış açısından dolayı değişkendir. Waltz kuvvet yaklaşımını özetlerken Soğuk Savaş dönemi ABD-Sovyet rekabetini ya da bu

yaklaşım ışığında, dengesini örnek olarak göstermektedir. Ona göre ABD ve Sovyetlerin güç kullanmaya olan ihtiyaçları ulusal güvenliklerini tesis etmekten başka herhangi bir durumu gerçekleştirmek için ihtiyaç duymadıkları bir argümandır. Her iki devlet için en büyük rakipleri birbirleri olduğundan, güce başvurmalarını gerektirecek tehdit durumu da birbirlerine olan husumetleri dışında o oranda düşmektedir. Waltz askeri kuvvet uygulamanın tek başına rakip üzerinde hegemonik bir baskı kurulamayacağına ve siyasi noktada rakibi kendisine bağımlı hâle getirmeye tek başına yetmeyeceğine vurgu yapmaktadır. Ayrıca güç unsurunu hem ulusal hem de uluslararası düzeyde iki farklı açıdan ele almıştır. Ulusal düzeyde devletin elindeki gücü içeride adil düzeni tesis etmek adına, uluslararası düzeyde ise meşru müdafaa ve güvenliğin sağlanması için kullanması gerektiğini belirtmektedir (N.Waltz, 2021).

Waltz bakış açısında dünya güç merkezlerini değerlendirip kutupluluk noktasında iki kutuplu düzeni çok kutuplu sisteme göre daha üstün ve avantajlı olarak aktarmıştır (Birdişli, 2019, s. 71). Bunun sebebi ise matematiksel dengelerin daha rahat sağlanabileceğine ilişkin düşüncesidir.

Görüşlerine yer vermeye çalıştığımız söz konusu düşünürler Realist bakış açısını temellendirerek gelişmesini sağlamış teorisyenlerdir. Özellikle İdealizmin insan doğasına vermiş olduğu güven avansının süreç içerisinde beklenilen sonuçları vermemesi uluslararası sistemde kaos ve anarşi ortamını yaratmış özellikle iki dünya savaşının engellenememesi noktasında insanlık büyük bedeller ödemek zorunda kalmıştır. Realizm kuramı içerdiği fikirler ve aksiyon planları hasebiyle günümüz modern devlet yapılanmasının güvenliğinin adeta sigortası olarak algılanmış ve sağlam temeller üzerinde ayakta kalması için uzun bir süre etkinliğini arttırarak sürdürmüştür. Görüldüğü üzere Realizm esas olarak devlet merkezli bir düşünce sistemi olup, sistemin analiz düzeyinde güç ve güç dengesi kavramları mühim bir pozisyondadır. Yukarıda literatüre sağlamış oldukları katkılar bakımından sıralamış olduğumuz düşünürlerin Realist kuramı hangi temel özelliklerle oluşturduklarını incelemekte fayda görmekteyiz.

3.2.2 Realizm kuramının temel özellikleri

Özellikle I. ve II. Dünya Savaşları arasında geçen dönemde, insan doğası iyidir, problemlerin kaynağı sistemdir, sistem düzelirse bütün sorunlar kaynağında çözülecektir,

bundan dolayı bütünü dahil eden bir organizasyon sayesinde güvenliğin sağlanabileceğine inanan İdealizm (Liberalizm) düşüncesi hâkim olmuştur. Bu dönemde, İdealist yaklaşıma ait olan, saymış olduğumuz fikirlerin başarısızlığından dolayı Realist teorinin filizlenmeye başladığı bilinmektedir.

Realist teorinin yükselişe geçmesinde kitlesel kayıplara karşın duygusallıktan uzak aksiyonların alınması gerektiğine olan inanç yükselişe geçmiştir. I. Dünya Savaşından kat-be-kat daha fazla yıkıma yol açmış olan II. Dünya Savaşı sonucunda kabaca 20 milyona yakın sivil ile 19 milyon civarında asker nüfus kaybı kayıtlara geçmiştir (Arıboğan, 2007, s. 194).

İnsanlık tarihi açısından çok ciddi sonuçlar doğuran dünya savaşlarının gerçekleşmiş olduğu söz konusu periyodun şartları göz önüne alındığında kişiler ve kurumlar için maddi manevi ağır zararlara yol açtığı hissedilen bir gerçektir. Milyonlarca insanın en temel ihtiyaçları olan beslenme, barınma, hijyen gereksinimi ve sağlık hizmetlerinden yoksun bir dönem geçirmesi sonucunda öncelikle karar verici pozisyondaki mercilerin ve sonrasında toplumun ekseriyetinin, güvenliğin tesis edilmesiyle ilgili düşünce yapısındaki değişimler, devletlerin tek başlarına gücünü artırma isteğindeki radikalleşmenin artmasına sebebiyet vermiştir.

Devletlerin güçlerini artırma konusundaki radikalleşmelerinin seviyesini, Realizmin etkili olmaya başlamadan önceki liberal idealist dönemle kıyaslandığında ölçmek mümkün olacaktır. Bu döneme kadar uluslararası ilişkiler arenasında oluşturulmaya çalışılan Milletler Cemiyeti gibi uzlaşı sağlama amacındaki üst organizasyonların ve devletler arası ittifak oluşturma gayretlerinin beklenilen etkiyi yaratmayarak barış ortamını sağlamada başarısız olması, devletlerin kendi kabuklarına çekilmesine, güçlerini maksimize etmeyi hedefleyerek ulusal menfaatlerini sağlamaya çaba sarfetmelerinin oranının yükselerek artmasına sebebiyet vermiştir. Bu ortam güvenliğin sağlanması için gösterilen gayretler bütünün sonucudur fakat her bir ögenin güç maksimizasyonu hedefi, beraberinde müstereddit bir savaş ortamını getirecektir. Böyle bir ortamın oluşması tarafların birbirine karşı her an tetikte olması durumunu yaratırken, sağlanmaya çalışılan barış ve güvenlik ortamı aynı zamanda silahlanma yarışını doğurmuştur (Keyik ve Erol, 2019, s. 13-14).

Buradan çıkartılan sonuç, huzur ortamının silahsızlanan taraflar ile değil aksine her an alarmda olan ve özellikle askerî güç artırımına devam eden devlet yapılanmalarının meydana gelmiş olmasıdır. Bu durum uluslararası ilişkilerde realist kuramın önemli unsuru olan güç dengesi kavramını geliştirmiştir. Güç dengesi kavramının özü caydırıcılığın rakip tarafından bilinir ve hissedilir olması esasına dayanır.

Güç kavramı uluslararası ilişkilerin her alanında çok önemli bir olgudur. Tüm teorilerde mevcut sistemin ya da sistemlerin değişim serüveninde değişim yaratacak seviyede mühim bir aktör olan güç kavramı Realizm açısından ise görüldüğü üzere vazgeçilmez bir ögedir. Realizm kuramında önemli bir yere sahip olan güç dengesi kavramı kişinin bakış açısına göre değişkenlik göstermekle birlikte özünde tabiri caizse masraflı bir anlayıştır. Mantık olarak hasım sayılan rakipte hangi güç unsurları mevcutsa onun potansiyel üstünlüğü karşısında ezilmemek ve şartlar dahilinde dengeleri korumak adına özkaynakların, geliştirildikten sonra aktif kullanılmayacak dahi olsa da belirli savunma argümanlarına aktarılması anlamını taşımaktadır. Bu durum açıkça Hindistan -Pakistan , Kuzey Kore- Güney Kore, Saddam Hüseyin zamanında Irak-İran ve günümüz Suudi Arabistan-İran çekişmesi gibi güç mücadelelerinin kimi zaman açık kimi zamanda örtülü olarak yaşandığı coğrafyalarda somut örneklerle gün yüzüne çıkmaktadır. Görüldüğü üzere Realizm esas olarak devlet merkezli bir düşünce sistemi olup, sistemin analiz yönteminde güç ve güç dengesi kavramları mühim bir pozisyondadır.

Realizm, sistemleri veya problemlerini analiz ederken bazı ön kabuller ile hareket etmektedir. Bu ön kabuller tarihte meydana gelen güvenliğin ortadan kalkmasına sebep olmuş tecrübelerden beslenmektedir. Faruk Sönmezoğlu Realizmin ön kabullerini şu şekilde özetlemektedir: Realizme göre insanoğlu tabiatından kaynaklı olarak kötülüğe yatkındır. Bu kanıya varılmasının sebebi ise tarihten kaynaklı tecrübelerdir. İnsanoğlunun günah ve kötülüğe yatkın olan doğasının en zarar veren tarafı güç bağımlısı olması ve bu bağımlılığını diğerlerine hükmetmek için kullanma çabasıdır. İnsan bu özelliğine ket vurabilirse potansiyel problemlerin ortadan kalkacağı varsayılmaktadır. İnsanoğlunun bu nefsani özelliklerinden ötürü uluslararası ilişkilerin özünde de mücadeleci bir tavır söz konusudur. Her aktör birbirine karşı güçle ilintili bir üstünlük kurma hevesindedir. Burada zikrettiğimiz ana ögeler devletlerdir. Devletlerin ana amacı da sahip olduğu kuvvet unsurlarından aktif olarak faydalanarak kendi çıkarlarını muhafaza ederek,

güvenliklerini maksimize etmeye çalışırlar. Devletlerin bu aksiyonlarının temelinde çıkarlarının tesis edilmesi amacı vardır. Uluslararası sistemin değişken yapısından dolayı ana aktör olan devletler sadece kendisine bağlı değişkenlere güvenir, karşı tarafa veya uluslararası düzenin hukuki karar mekanizmalarına güvenerek planlama yapmaz, onlara güvenerek hareket etmez. Devletler bu hareket tarzını benimserken güç kavramı esastır. Realizm gücü, askeri ve sivil güç olarak ayrı değerlendirir. Ulusal çıkar anlayışı her zaman tetikte olup güç kapasitesinin artırılmasını desteklemektedir. Ayrıca devletler müttefikleriyle ortaklık yaparak güvenliklerini sağlamak amacıyla bu opsiyondan maksimum seviyede faydalanabilirler. Realizm için uluslararası sistemde güç dengesi oluştuğunda taraflar birbirine karşı barışçıl davranmak durumunda kalacak ve huzur tesis edilebilecektir (Keyik ve Erol, 2019, s. 14-19).

Güç dengesi kavramı Kenneth Waltz'ın değinmiş olduğu kutupluluk kavramlarında karşımıza somut olarak çıkmaktadır. Waltz çok kutupluluktan ziyade iki kutupluluğa değinirken dengeyi gözetmektedir. Tahterevalli örneğinde görüldüğü gibi karşılıklı iki kuvvetin davranışları daha öngörülebilir ve kapasite artırım refleksleri birbirlerine bağımlı olurken odağın genişlediği ortamlarda bu durum o şekilde gelişmemektedir.

Realizmin siyasi tarih içerisinde II. Dünya Savaşından sonraki dönemde yükselişe geçerek pik noktasına ulaştığı dönemleri Soğuk Savaş ile başlatmak mümkündür. Realist kuramın kalıtsal özellikleri olan iktidar sahibi merkezi devlet anlayışı, güç odaklı davranış psikolojisi olmazsa olmaz niteliğidir.1900'lerin son çeyreğinde meydana gelen ekonomik buhranlar, nükleer enerji ve silah teknolojileri hakkındaki gelişme ve felaket durumları (Çernobil vakası), nüfusun yukarı ivmeli hareketi, düzensiz göç problemi, tarım üretimindeki verim düzensizliği, petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar, petroldeki ciddi fiyat artışlarının dünya üretim piyasalarına etkisi sonucunda Realizmin problemleri çözme konusunda sadece askeri müdahale mantığıyla hareket etmesi ve çözüm sunmakta yetersiz kalmaya başlaması eleştirilmeye başlanmıştır (Bakan ve Şahin, 2018, s. 137-138). Bu eleştirel yaklaşımlar uluslararası ilişkiler sahasında yeni bakış açılarının geliştirilerek sisteme dahil olmasını sağlamıştır. Durumlar davranışları geliştirir söylemi burada da kendisini göstermiştir. Görüldüğü üzere Realizm askeri kabiliyetlere dayalı güç algısını birincil noktada tutarken, sosyo-ekonomik tehditleri ikincil önemde görmektedir.

Bu analiz mantığı noktasında Kopenhag Okuluna göre sınırları ve analiz düzeyi daha dar bir platforma sahiptir.

3.3 Kopenhag Okulu

Olayları dar bir çerçeve yerine geniş bir perspektifle ve bölümlere ayırarak incelemeyi gözeten Kopenhag Okulunun temelleri 1985 yılında ismini almış olduğu Kopenhag Üniversitesi'nde (COPRI) "Barış ve Çatışma Merkezi" isimli araştırma merkezinin faaliyete geçmesiyle atılmıştır. Burada Avrupa Güvenliği araştırma topluluğunun hazırlamış olduğu "Avrupa Güvenliğinin Askeri Olmayan Boyutları" isimli proje Kopenhag Okulu kuramının ilk çalışmasıdır (Açıkmeşe, 2011, s. 57).

Uluslararası ilişkilerde güvenliği yorumlama tekniklerine yeni bir soluk getiren Kopenhag Okulu ekolü Konstrüktivist kuram çatısı altında gelişen ve disiplinde güvenlik sahasına özellikle odaklanan bir yaklaşım biçimidir.

Özellikle Soğuk Savaş dönemi sonrasında güvenlik kavramının sosyal hayatta algılanış biçiminden farklı düzeylere ve derinliğe sahip olduğu kanaati yaygınlaşmaya başlamıştır. Uluslararası ilişkiler disiplininin ortaya çıkışından yakın tarihe kadar, güvenlik denildiğinde algı, esas olarak devletlerin ve onları meydana getiren toplumların fiziki güvenliğine odaklanmıştır. Disiplinin günümüzde de odak noktası değişmemiş fakat küreselleşen dünya düzeniyle birlikte genişlemiştir. Önceleri Realizm'in etkisiyle güvenlik denildiğinde sadece güç ve devlet kavramları akla gelmekte olup, bu kavramlara ilişkin sadece askeri önlemler alınmakta ve militarist uygulamalara önem ve öncelik verilmekteydi. Günümüzde ise askeri yöntemlerin tek başına yeterince anlam ifade etmediği ve birden fazla etkilenme noktasıyla sosyolojik, ekonomik, çevresel ve psikolojik faktörler açısından güvenliğin tehdit altında olduğu kabul edilen bir gerçek olmuştur. Bu noktada Kopenhag Okulu ekolü, çeşitliliği artık uluslararası çevrelerce kabul gören güvenlik problemine farklı bakış açılarıyla çözüm geliştirip katkı vermeye çalışan bir analiz yöntemi olarak ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan Kopenhag Okuluna, gelenekçi-gerçekçi güvenlik ekolünün yaklaşımına alternatif bakış açısı ve eleştirel tutum sergilemek üzere iddiasını dile getiren bir ekol gözüyle bakılabilir.

3.3.1 Kopenhag okulu temsilcileri

Kopenhag Okulu denildiğinde Ole Waever, Barry Buzan, Line Hansen ve Jaap de Wilde anlayışa yön veren ve kurgulayan isimler olarak ilk akla gelenlerdir.

3.3.1.1 Ole Weaver

Kopenhag Üniversitesi siyaset bilimi bölümünde profesör olan Ole Weaver Kopenhag Okulu anlayışının da kurucuları arasında yer almaktadır. Uluslararası ilişkilerde devlet ve güvenlik denildiğinde ana akım olarak akla gelen Realizm'in olayları güç ve devlet merkezli olarak ele alan yaklaşımına karşı, güvenlik gibi tüm dünyanın sorunu olarak kabul edilen girift ve çok yönlü olduğu konusunda fikir birliğine varılan güvenlik kavramının farklı boyutlar düzeyinde ele alınması gerektiğini savunmuştur. Bu noktada söz konusu problemleri güvenlikleştirme, güvenlikdışılaştırma gibi kategorik düzeylerde ele alan bu anlayışa öncülük etmiştir.

3.3.1.2 Barry Buzan

London School of Economics'te emeritus profesör ünvanına sahip olan Buzan, Kopenhag Okulu ekolünün Ole Waever ile beraber baş mimarlarındandır. Uluslararası ilişkiler disiplininde güvenlik alanıyla ilgili yaratmış olduğu sektörel ve bölgesel güvenlik ifadeleri literatürde analiz düzeyini farklı bir boyuta taşımıştır. Buzan disipline derinleştirmeci bir bakış açısı kazandırmıştır. Özellikle orijinal adı "People, States & Fear" olan ve Türkçemize "İnsanlar, Devletler ve Korku" ismiyle çevrilen kitabıyla, Realizmin güvenliğe güç kavramı odaklı ve devlet merkezli yalın yaklaşımının değişime uğramasını sağlamış, alışılan kalıpların dışına çıkarak olaylara yönelmekten ziyade olayların yorumlanma yöntemlerine dikkat çekmek istemiştir. Meydana getirmiş olduğu bölgesel güvenlik kompleksi günümüzde özellikle etnik karışıklık ve sosyo-ekonomik ağırlıklı problemler yaşayan sorunlu alanlara çözüm üretilmesi gayreti noktasında kullanışlı bir aparat olarak kabul görmektedir.

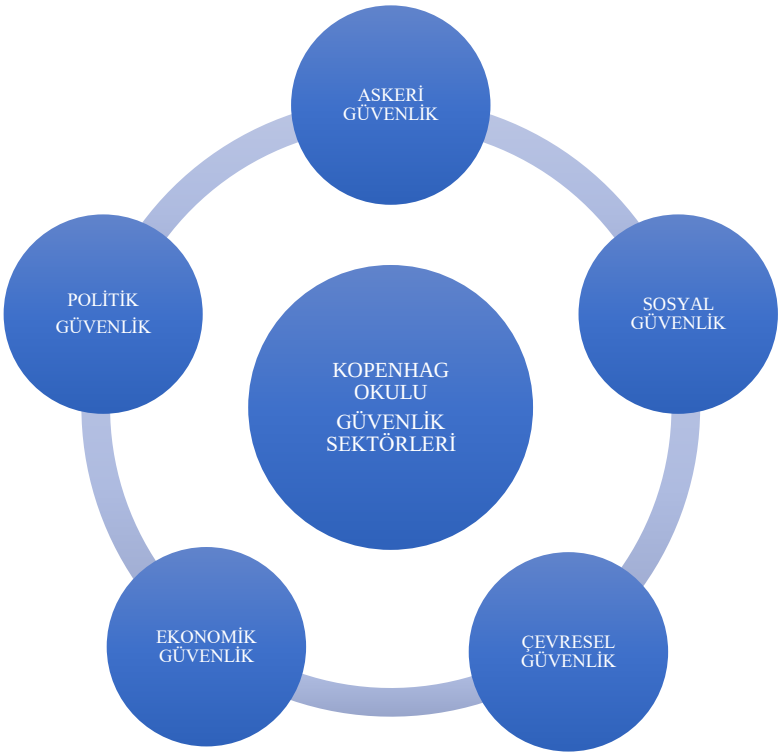
3.3.2 Kopenhag okulunun temel kavramları

Kopenhag Okulu ekolünün daha iyi anlaşılabilmesi için çatısı altında ortaya çıktığı Konstrüktivist (İnşacı) yaklaşıma değinmek gerektiği inancındayız. Konstrüktivist yaklaşım olayları çözümleme tekniği ve değerlendirme yöntemleriyle teoriden ziyade

analiz yöntemi olarak da anılmaktadır.1990'lı yıllarda BM'nin güvenlik sorununa küresel düzeyde odaklanmaya başlaması ve insanlık için olası tehlike tehdit sıralamasında öne çıkartmasıyla beraber İnşacı yaklaşım da uluslararası ilişkiler disiplininde öne çıkmaya başlamıştır. Özellikle 1994 yılında BM tarafından hazırlanan İnsani Kalkınma Raporu neticesinde güvenlik perspektifi insan odaklı bir noktaya evrilmeye başlamıştır. Raporun içeriği kısaca şu şekilde özetlenebilir: Sistemin merkezindeki ögelerden olan devletlerin sahip oldukları ekonomik imkanları ve imkanlara ulaşımları bakımından birbirleri arasında dengesizliğin giderek artması, devletlerarası ilişkilerde yabancı düşmanlığının yükselmesi, devletlerin iç yapılarında etnik ayrımcılığın artması ve dünya üzerinde baş gösteren çevresel felaketler ile doğal kaynaklardaki yanlış kullanımının oluşturduğu tahribatlar. Bu çalışmanın sonucunda BM güvenlik yaklaşımını kategorize ederek yedi başlıkta sıralamıştır. Bunlar kişisel, toplumsal, çevresel, politik, sağlık, gıda ve ekonomik güvenlik unsurlarıdır. Görüldüğü üzere günümüzde gerçekçi kuramın tek odaklı devlet merkezli yaklaşımının yerini görece liberal ekonomi odaklı yaklaşımlar almaya devam etmektedir. BM'nin hazırladığı raporda da belirtildiği üzere güvenlik alt kategorilerde ekonomik anlamda küresel uzlaşıya dayanan bir forma bürünmektedir. Kopenhag Okulu ekolü de bu değişim sürecinin sonucu olarak çalışmalarda şekillenmeye başlamış ve BM'nin oluşturduğu yedi unsurlu tipolojiyi yeniden tasarlayarak bilindiği üzere sektörel güvenlik kavramını disipline etmiştir. Kopenhag ekolünün dizayn etmiş olduğu güvenlik anlayışının BM'inkinden esas farkı askeri düzlemi sektörler arasında sayarken sağlık, besin ve toplumsal güvenlik unsurlarını ekonomik ve sosyal sektörler içerisinde bütüncül olarak kabul etmesidir (Birdişli, 2019, s. 125-148).

Kopenhag Okulu anlaşılacağı üzere değişen dünya düzeninde güvenliğin tesis edilebilmesi ve güvenliğe dair çalışma alanlarının ifade bütünlüğünün daha efektif olarak işleyebilmesi adına yukarıda saymış olduğumuz sektörler ışığında, uluslararası ilişkiler disiplinine üç noktada yenilikçi bir söylem ile nüfuz etmiş ve literatüre sıralayacağımız kavramları kazandırmıştır. Bunlar sektörel güvenlik yaklaşımı, güvenlikleştirme ve bölgesel güvenlik kompleksi teorisidir (Baysal & Lüleci, 2015, s. 70).

3.3.2.1 Sektörel güvenlik yaklaşımı

Şekil 10. Kopenhag Okulu Güvenlik Sektörleri.

Kopenhag ekolünün yukarıdaki şekilde gibi sektörleşmesi her bir alt sektör bazında uzmanlaşmasına da olanak vermiştir. Örnek vermek gerekirse askeri sektör başlığı altında, Realizm'in mirasından etkilenmiş olarak özellikle başrolde sayılmaya devam edilen devletlerin savunma ve saldırı kabiliyetleri değerlendirilmekle birlikte, devlet mekanizmasının askeri kaynak ve kuvvet çarpanlarını oluşturan öznelerinin yanında günümüz küresel dünyasının gerçeği olan, terör grupları, paramiliter özel kuvvet unsurlarından oluşan askeri gruplar (Wagner, Blackwater) gibi güvenlik sarmalını etkileyecek aktörleri de değerlendirmeye almaktadır. Bunun yanısıra dünya piyasalarını etkileyebilecek politik ekonomik hamleler (Twitter hisse satış işlemleri), küresel pandemi vakaları ya da çevresel felaketler (Fukuşima nükleer santral kazası) Kopenhag ekolünün vizörüne takılan ve değerlendirmeye alınan/ alınması gereken sektörel çözüm aksiyonu gerektiren problemlerdir. Bu ve benzeri küresel ölçekli problemlerin varlığı doğrultusunda sektörlerin bütününde yaratılmaya çalışılan çözüm önerilerinin global ölçekte aktörlerin istek ve ihtiyaçlarıyla çatışması da beklenemez. Kanaatimizce uluslararası ilişkilerde devletler başta olmak üzere, devlet dışı sivil toplum örgütleri,

çokuluslu özel şirketler gibi sistemde söz hakkı olan ve ona yön veren tüm aktörlerin kendi güvenlik algıları ve devletler katında ulusal güvenlik beklentileri sistemin bütüncül istekleriyle çatışmayacak şekilde dizayn edilmektedir. Kopenhag ekolünün kullanışlı bir kuram ve analiz yöntemi olmasının ana sebebi de bu şekilde güncel ihtiyaçlara göre kişiselleştirilebilir (customize) bir analiz seviyesi olmasından kaynaklanmaktadır düşüncesindeyiz.

Kavramlar olguları ve olgulara ilişkin algıları yöneten kırılım noktalarıdır. Kopenhag Okulu'nun mevcuttaki problemleri çözümlemek ve derinlemesine analiz edebilmek adına geliştirmiş oldu terimler normatif anlayışın alışılagelmiş tabularını yıkarak daha geniş bir yelpazede konunun değerlendirmesine olanak sağlamaktadır. Örneğin bundan yaklaşık otuz sene öncesinde Soğuk Savaş döneminde iki kutuplu dünyada kutuplar açısından dikkat edilmesi gereken en önemli rekabet alanı askeri teknolojideki vurucu güç argümanları ile istihbarî yetenekler iken bugün ekonomiden, sosyal hareketlere, toplumun genelini etkileyen pandemik sağlık problemlerinden gıda ve tarım güvenliğine kadar çok farklı sektörlerde güvenlik dikkate alınması gereken bir ihtiyaç hâlini almıştır. Okul, saydığımız ve daha fazlasını barındıran bu bölümlere ait güvenlik sahalarına ilişkin kendi jargonunu oluşturmuştur.

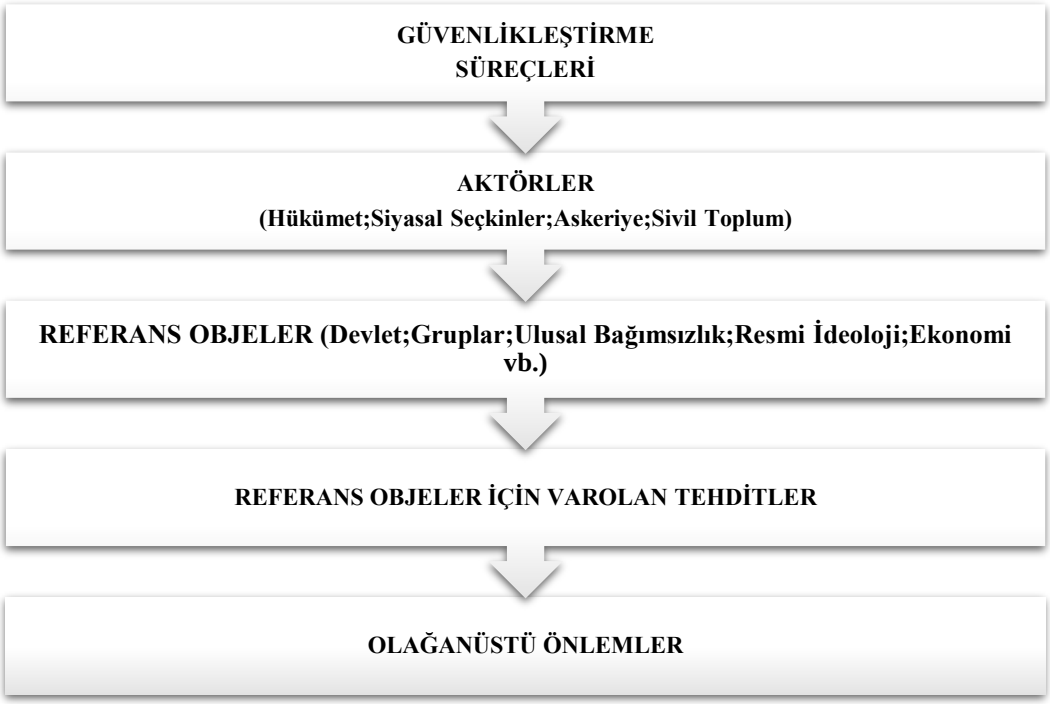
Özellikle Waever ve Buzan'ın güvenlik paradigmasının bölümlere ayırarak incelemesi bu ifadelerin en önemli farklarındandır. Örneğin Lüleci ve Baysal'a göre Buzan'ın ifadesiyle *"sektör", bir kimsenin aslında bütüncül olan "gerçekliği" incelerken kullandığı lens ve bu incelemenin gerçekliğin yalnızca spesifik bir bölümünü aydınlatması durumudur"* (Baysal ve Lüleci, 2015, s. 71). Bu cümleden da anlaşılabileceği üzere disipline ait mevcut güvenlik sorunlarını adeta laboratuvar ortamında mikroskop altında özele indirgeyerek analiz etmeye çalışmaktadırlar.

3.3.2.2 Güvenlikleştirme

Ekolün disipline kazandırmış olduğu güvenlikleştirme olgusu var olan ve doğal takviyelerle atlatılmaya çalışılan soğuk algınlığı rahatsızlığının zamanla ilerleyerek ciddi boyutlara ulaşması ve hastalığın antibiyotik tedavisi alınmasını gerektirecek noktaya gelmesiyle beraber hekimin ilacı reçete etmek zorunda kaldığı safha gibi tasvir edilebilir.

Niş'in Weaver'dan aktardığı üzere Kopenhag Okulu'nun güvenlik sorunsalına yaklaşımı güvenliği idealize eden bir bakış açısı değildir. Fakat Kopenhag Okulu'nun güvenlikleştirme kavramı, sorunun çözümünün siyasi alandan çıkartılıp, olağanüstü siyaset alanına yani direkt güvenlik alanına aktarılması gerektiği anlamına geldiğinden çok tercih edilmemesi tavsiye edilen bir durumdur. Güvenliğe sebep olan konuların siyasal alan içerisine tekrar dahil edilmesi ve esas olarak demokratik çerçevede ele alınması huzurun kalıcı şekilde tesis edilebilmesi için gerekli, değerli ve önemlidir. Eğer güvenliğe dair konular siyaset ile çözümlenemiyorsa bu durum süreç içerisinde pozitif etki yaratmayacak, antidemokratik aksaklıklar çıkmaya başlayacaktır. Weaver'ın da belirttiği üzere Kopenhag ekolünün geçmişi, 1970'li ve 1980'li yıllarda meydana gelen kısır döngüdeki güvenlik tezlerinin açmaza girmiş tartışmalarına dayanmaktadır. Yeni bir söz söyleme çabasındaki okul, bu noktada Waever'ın güvenlikleştirme olarak ifade ettiği olağanüstü önlemler alabilme anlamına da gelen sürecin tam zıttı olan ve bu durumdan sıyrılma hâlini (de-securitization) belirten güvenlikdışılaştırma terimini de literatüre kazandırmıştır. Güvenlikdışılaştırma anlam bakımından, öncesinde problem olarak görünen bir durumun bundan böyle sorun olmaktan çıkarak normalleşmiş olmasıdır. Waever güvenlikdışılaştırma kavramını algısal olarak incelemiş ve güvenlikdışılaştırmanın aslında güven hâlini anlattığını belirtmiştir. Waever için güvenlikleştirme tehdit dolu güvensiz bir ortamın sonucuyken, güvenlikdışılaştırma güvenlik probleminin esenliğe dönüşmüş huzur halidir (Miş, 2014, s. 347-350).

Güvenlikleştirme kavramını bir süreç olarak ifade ettiğimizde kavramın durağan değil, akışkan, hareketli ve belirli safhalardan meydana geliyor olduğunu daha iyi anlatabileceğimizi düşünmekteyiz. Bu işleyiş dahilinde güvenlikleştirme kavramının dört adet temel ögesi mevcuttur.

Şekil 11. Kopenhag Okulu Güvenlikleştirme Süreçleri.

Süreç çizelgesinden anlaşılacağı üzere normal bir olgu şeklinde algılanan mevcut güvenlik problemi düzen içerisindeki kimi zaman hükümetler, kimi zaman siyasal alan içerisindeki mensuplar bazen de en hassas nokta olan askeri unsurlar özelinde negatif etki yaratacak pozisyona gelirse bu durum problemin öncelikle söz edimi eylemi sonrasında ise siyaset dışı, antidemokratik sahaya aktarılmasına sebebiyet verebilmektedir. Söz edimi safhası güvenlikleştirme sürecinin çok önemli bir aparatıdır. Söz edimi güvenliğe dair söz konusu düşünce ya da hareketlere yönetim tarafından odaklanılması ve bu vakanın artık tehdit olarak algılandığının dile getirilmesi eylemidir. Dile getirilen rahatsızlık artık fiili bir kimlik kazanmış ve âşikâr olmuştur. Bundan sonraki safha da esas zarar gören ve etkilenen unsurların şikayetleri ortaya çıkmaktadır ki ciddiyetin bir seviye daha arttığını belirtir. Burada ulusal bağımsızlık, resmi devlet ideolojisi veyahut ekonomik yapının zarar görebilmesi ihtimali veya gerçekleşmesi mevzusu devreye girmektedir. Tüm bu problem ve güvensizlik hissiyatı dolu süreçlerin sonunda antidemokratik olarak adlandıracağımız güvenlikleştirme süreci tamamlanmış olacaktır. Bu süreç hiçbir şekilde ekol tarafından ideal olarak sunulmamaktadır. Çünkü mutlak güç uygulamasının beraberinde getirebilecek antidemokratik uygulama ve dönemleri

barındırma ihtimali çok yüksektir. Ekolün anlayışı da bu doğrultuda demokratik ve mutlak güç pozitif etki bırakmayacaktır yönündedir.

3.3.2.3 Bölgesel güvenlik kompleksi

Kopenhag Okulu ekolü üretmiş olduğu kavramlarla analiz ettiği sistemlerin güvenliği sağlama kabiliyetinin düşünsel ve yöntemsel platformda gelişmesini amaçlamıştır. Bu saiklerle üretmiş olduğu yaklaşımlardan birisi de bölgesel güvenlik kompleksi olup, güvenliğe muhtaç olan aktörlerin kendi aralarında uzlaşıya varıp ortak bilinç ile hareket etmelerini salık veren bir terimdir.

"Bölgesel güvenlik kompleksi" terimini incelediğimizde terimin ortaya çıkışının Huntington'ın "Medeniyetler Çatışması" tezinde iddia etmiş olduğu gelecekteki sorunların kaynağının uygarlıklar arasındaki uyuşmazlıklardan çıkacağı öngörüsüne katılmayan Kopenhag Okulu temsilcilerinin problemin bölgesel olarak, bölgenin içinde veya dışında çıkacağını karşı tez olarak savunmalarıyla ortaya çıkmıştır. Yaklaşıma göre aynı tehdit ve sorunlara sahip olan bölgeler kompleks bir yapı meydana getirir. (Birdişli & Gören, s. 13) Bölgesel güvenlik kompleksinin mantığı altında yatan düşünce dünya üzerindeki güvenlik problemlerinin analizinin departmanlara ayrılarak derinlemesine analiz ile değerlendirilmesine olanak sağlamasıdır.

Bölgesel güvenlik kompleksi ifadesindeki bölge ifadesi sadece coğrafi sınırları değil, güvenliğe karşı olan ihtiyaçları ve bakış açılarının ortaklığını da kastetmektedir. Bu anlayış tarzı yapının değişime ve genişlemeye yatkın olduğunun göstergesi sayılabilir. Kompleksin meydana gelebilmesi için gerekli olan olmazsa olmaz şartları ise katılan üyelerin grubun dışında kalanlara nazaran bakıldığında ayırt edici benzer güvenlik problemlerinin olması ve birlikte bağımlı oldukları koşullara sahip olmaları gerektiğidir (Otabatmaz, 2022, s. 116-119).

Kompleks yapıya örnek vermek gerekirse, coğrafi komşuluklarından bağımsız olarak Türkiye ve İran'ın yaşadıkları düzensiz göçlerin ve göç yolu hatlarının beraberinde getirdiği sosyal ve ekonomik tehditleri ve bu sıkıntılar sonucunda meydana gelen güvenlik ihlallerini kompleks olarak değerlendirmek mümkündür.

Buzan ve Waever ekolün güvenlik kompleksi fikrini açıklarken coğrafi anlamda Ortadoğu bölgesini özellikle örneklemiştir. Yukarıda örneğini vermiş olduğumuz Türkiye-İran özelinde iki devleti kompleksin paydaşları olarak ifade etmişlerdir. Popüler bir söylem olarak Türkiye'nin jeopolitiğinin önemi dünya siyaseti açısından ifade edilirken, doğunun en batısı, batının en doğusu şeklinde tanımlandığı bilinen bir gerçektir. Birdişli ve Gören'in Buzan ve Waever'dan aktardığı üzere, düşünürler Türkiye'nin önemli özelliğinden hareketle, bölgesel kompleks açısından Türkiye sistemin batı kanadında, Afganistan ise doğu sınırında yalıtkan (insulator) ülkeler kabul edilerek sınır noktalarında konumlandırılmışlardır (Birdişli ve Gören, 2017, s. 14). Kopenhag Okulu için söylenebilecek diğer bir değerlendirme kanaatimizce Konstrüktivist gelenekten doğmasından kaynaklı olarak değerlendirmelerini yaparken ele aldığı aktörlerin kimlik altyapılarına odaklanıyor olmasıdır. Şöyle ki problemin neyi amaçladığıyla birlikte hangi güdülenme ile doğduğunu ve yaratıcıları tarafından nasıl desteklendiğini de analiz etmek istediğini düşünüyoruz. Sektörel bazlı güvenlik unsurlarını oluşturması, bölgesel güvenlik kompleksi yapılanmasını inşa etmesi ve meydan gelen güvenlik sorunlarının üzerinde odaklanarak ve marjinalleştirerek çözmeye çalışmasının altında adeta hekim hassasiyetinin mevcut olduğu düşüncesindeyiz.

4. İNGİLTERE VE RUSYA'NIN DEVLET VE GÜVENLİĞE BAKIŞININ REALİZM VE KOPENHAG OKULU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

İngiltere ve Rusya dünya siyaset arenasında iki köklü devlet geleneğine sahip, imparatorluk geçmişleri olan, bundan dolayı da günümüzde dahi uluslararası sistemde emperyal aksiyonlar alma yeteneklerine ve amaçları haiz güçlü yapılardır. İngiltere devletlerarası arenada Birleşik Krallık olarak tanımlanırken, Rusya ise Sovyetler Birliğinin mirasçısı pozisyonunda federasyon yapılanmasıyla siyasi görünümünü sürdürmektedir. Uluslararası ilişkiler sahnesinde yüzyıllar boyunca devamlılıklarını sürdüren bu iki köklü devlet mekanizmasına sahip dünya gücü tarihi süreç içerisinde krizlerden, savaşlardan ve çatışmalardan zaferlerle çıkmak adına ve sahip oldukları ulusların güvenliklerini tesis edip muhafaza etmek çabalarından ötürü zaman zaman farklı teorik siyasi manevralar yapmak zorunda kalmıştır.

Devletler bulundukları coğrafyaların koruyucusu, güvenliğinin sorumlusu ve uluslarının huzurunu tesis etmekle sorumlu unsurlardır. Dünya siyaset arenasında teknolojik, ekonomik ve sosyolojik değişimler uluslararası sistemin en kıdemli aktörü olan devletlerin kendilerine biçilmiş olan saymış olduğumuz doğal misyonlarını yerine getirebilmesi adına, bu süreç içerisinde kendilerini güncel tutmalarını da zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla söz konusu misyonların ifa edilebilmesi için devlet mekanizması dönem dönem ihtiyaçlar ve şartlarla baş edebilmek adına, değişen yaklaşımları benimsemek zorunda kalmıştır. Modern devletlerin kurulmasından bu yana zikredilen yaklaşımların başında gelen Realizm ile kanaatimizce modern çağın değişen ve kompleks güvenlik ihtiyaçlarına cevap verebilmek için, doğal olarak gelişen sektörel problemler üzerinde uzmanlaşan Kopenhag Okulu ekolü, devlet mefhumu ve onun en hassas ihtiyacı olan güvenlik olgusunun tesisinde ve analiz edilmesi noktasında etkili olmaktadır. Bu bölüme ve esasen çalışmamızın tamamına sirayet etmesine özen gösterdiğimiz, devlet ve onun güvenliğinin tesis edilmesi konusuna İngiltere ve Rusya'nın nasıl yaklaştığı meselesini incelemeye gayret göstereceğiz.

4.1 İngiltere'nin Siyasi Yapısı

Birleşik Krallığın ana güç unsuru olarak kabul ettiğimiz İngiltere esasen çoklu devlet sisteminin bir çatı altında birleşmiş olan üniter yapılarından bir tanesidir. Birleşik Krallık olarak zikredilen yapı, Büyük Britanya'nın üzerinde kurulu olduğu ada coğrafyasında bulunan Galler, İskoçya ve İngiltere üniter yapıları ile Kuzey İrlanda'dan meydana gelmektedir. Günümüzde anayasal monarşi ile idare edilen Büyük Britanya uluslararası ilişkiler sahnesinde Birleşik Krallık (UK) olarak anılmakta ve resmiyette bu şekilde tanınıp tanıtılmaktadır. Büyük Britanya teriminden anlaşılması gereken ise sadece İskoçya, Galler ve İngiltere'dir. Başkentinin Londra olması, amiral gemi olarak algılanması ve Krallığın hâkim karar verici kültürünün İngiliz kültürü sayılması hasebiyle çalışmamızda ana aktörlerden birisi İngiltere olarak seçilmiştir. Ayrıca pratik uygulamada da günümüzde İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda kurucu ülkelerinin yetki devri ile oluşan bir siyasi organizasyon mevcuttur. Birleşik Krallık'ta başkent Londra'da konuşlu parlamento (Westminster) devlet mekanizmasının tekelindeki egemenlik hakları olan yasama ve yürütme hak ve salahiyetlerini İskoçya, Kuzey İrlanda ve Galler'deki ulusal meclislere devretmiştir. Bu özelliğinden ötürü Birleşik Krallık'ta üniter hukuki sistem muhafaza edilirken merkezdeki parlamento Westminster'ın belirli şartlar altında bu yetkiyi geri alma hakkı saklı tutulmakla birlikte özünde saymış olduğumuz üç kurucu ülkenin tek başına bağımsızlık ve egemenlikleri bulunmamaktadır. Bu yerel parlamentolar içişleri hususunda yetkili olmakla birlikte ulusal güvenlik, dış politika, savunma gibi uluslararası arenada tüm Birleşik Krallığı ilgilendiren ulusal konularda tek başlarına yetkili değillerdir. Merkez parlamento vasfını taşıyan Westminster (Londra) ise iki yapılı bir sisteme sahiptir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, , 2023).

.

Şekil 12. Avam Kamarası (Westminster Hall). (www.news.sky.com)

Bu yapıda Lordlar Kamarası ve Avam Kamarası bulunmaktadır. Lordlar Kamarası devlet düzeni içerisinde daha üst makam olarak konumlandırılmasına rağmen uygulamada Avam Kamarası daha yetkindir. Bu yetkinliğin tarihçesi 1215 tarihli Magna Carta Libertatum'a (Büyük Özgürlükler Sözleşmesi) dayanmaktadır. Adı geçen sözleşme ile kral kendi yetkilerini derebeylerine karşı sınırlı hâle getirmekle birlikte parlamentonun da temelini atmıştır. Böyle bir geçmişin üzerine bina edilmiş olan Avam Kamarası tarihi süreç içerisinde birtakım sosyal ve siyasi değişikliklere uğrayarak oluşan yapısıyla varlığını sürdürmektedir. Avam Kamarası beş yıllık dönemler dahilinde, yirmi bir yaşını doldurmuş her bireyin oy kullanma hakkının olduğu sistemde halk tarafından genel oylama ile tek turda ve dar bölgeli sistemle göreve getirilir. Toplamda 650 koltuğu olan Kamara'ya İngiltere 533, İskoçya 59, Galler 40 ve Kuzey İrlanda 18 milletvekili göndermektedir. Lordlar Kamarası'nda ise sistem daha farklı olmakla birlikte sabit bir üye sayısı yoktur, 800 civarında üyesi bulunur. Bu yapı da kendi içerisinde ayrılmaktadır. Lordlar ruhanî (Spiritual) ve dünyevî (Temporal) olarak ayrılırlar. Ruhanî kanat piskopos ve başpiskoposlardan oluşurken, dünyevî kanat ise kendi arasında monark tarafından ödüllendirilerek lord olanlar, soy esasıyla lord olanlar (dük, marki vb.) ve tüzemen denilen hukuk lordlarından oluşmaktadır. (Kayatekin, Çeliker, Öksüz, Ünal, & Seçilmiş, 2019, pp. 5-7) İngiliz siyasi kültüründe, dünya siyasi tarihinde parlamenter sistemin kurucusu olması tarihi başat bir konuma sahip olan Westminster kuruluşundan bu yana birçok kritik karara imza atmakla birlikte son olarak 2016 yılında kamuoyunda Avrupa Birliği'nden çekilinmesi olarak bilinen Brexit kararına, %52 oranlı referandum sonucunda ev sahipliği yapmıştır.

Birleşik Krallık yukarıda sıralamış olduğumuz siyasal sistem özellikleriyle beraber tarih içerisinde tek adam yönetimine sahip monark yapısını iç ve dış çekişmeler sonucunda revize etme durumunda kalmış, günümüzdeki parlamenter demokrasinin ortaya çıkmasını sağlamış olan devlettir.

İngiliz siyasi kültürünün parlementer sistemin esin kaynağı olabilmesinin mazisinde 1215 Magna Carta sözleşmesinin yanısıra 1688 yılında meydana gelen Glorius Revolution (Şanlı Devrim) yatmaktadır. 1789 tarihli Fransız Devrimi kadar sosyal hayata popülerlik manasında sirayet etmemiş olsa da esasen 1789'un dünya siyasi tarihine kattıklarının ötesinde halkın iktidara karşı var oluş mücadelesi ve haklarını savunması noktasında gerçek bir sessiz devrim olarak nitelemek yanlış olmayacaktır. 1688 yılında meydana gelen gelişmeler sonucunda tahtta bulunan II.James'in parlementoyu oluşturan muhafazakar üyeler ve tamamen karşı cephede bulunan liberal kanatın konsensüsüyle azledilmesini sağlamıştır. Şanlı Devrim, Kralın iktidarının yetkilerini pervasızca kullanabilme salahiyetinin kısıtlanması, İngiliz yönetim kültürü içerisindeki bürokrasi, soylu ve ruhban sınıfı gibi tüm cephelerin uzlaşıya varması nihayetinde tüm gelişmelerin kansız bir şekilde vuku bulması açısından İngiliz siyasi kültür mirasının önemli safhalarından olmuştur. İngiltere açısından tarihsel yönetim karakteristiğine halel getirmemesiyle birlikte revizyonist bir etki bırakması dikkate alınması gereken bir husus olmuştur. Meydana getirmiş olduğu değişiklikler makamlara dokunmamış, makamların yetkilerini düzenlemiştir. Bu minvalde Monarşi tüm değerleri ile varlığını ve ağırlığını korumuştur (Black, 2023).

Parlamenter demokrasinin uygulandığı ülkede Taç (Crown) makamının manevi görünümlü maddi ağırlığını hiçbir zaman görmezden gelemeyiz. Monarkın yaptırım gücünü korumasının sağlandığı iklimin yürürlükte olduğu bir ulusal görüş günümüzde de kuvvetli şekilde etkindir. Birleşik Krallık söylemi içerisinde İngiliz kültürü üzerine kurulan bu muhafazakar monarşik devletçi yapı tarihin çalkantılı devirlerinden günümüze dinamik kalarak varlığını sürdürmüştür. Bu hayatta kalma sürecinin belirli paradigmalara bağlandığı yadsınamaz. İngiliz milliyetçiliğinin diplomasi ile harmanlanıp, yumuşak ve sert güç unsurlarının koordineli bir şekilde uygulanmasıyla yüzyıllardır uluslararası ilişkiler arenasında sözü muteber bir ülke olarak İngiltere'nin varlığını idame ettirmesi sağlanmıştır. Görüldüğü üzere modern devletler döneminde olmamıza rağmen Birleşik

Krallık tarihten gelen monarşi bilinci içerisinde artık demokratik kanallara evrilmiş olan iki kamarasında ruhanî liderliklere yer vermesinin yanı sıra halkın isteklerini en önde tutmaya özen göstermekte fakat nihayetinde Taç (Crown) makamını bu süreçlerin tamamına dahil etmekte mâhirâne davranmaktadır. Bu hüner muhafazakar kültürden kaynaklanmakla birlikte İngiliz ulusal güvenliğinin esaslarının bu nirengi noktalarına bağlı olduğu inancı her zaman toplumsal konsensüs ile beslenmiştir. Bu noktada temeli, ulusun güvenliğini tesis etmeye dayalı olan bahsi geçen yöntemleri irdelemekte fayda görmekteyiz.

4.1.1 İngiliz güvenlik yaklaşımının realizm ve kopenhag okulu kuramları çerçevesinde değerlendirilmesi

Birleşik Krallık köklü devlet geleneği ve tarihteki etkin sömürgecilik faaliyetlerinden ötürü, askeri güç bakımından başat aktörler arasına girmesiyle, uluslararası ilişkiler arenasında hatırı sayılır bir konuma sahip olmuştur. Geçmişteki emperyal dış politika tavrından ötürü dünya siyaset arenasında hep sözü edilir bir aktör olma pozisyonunu korumuştur ve günümüzde de nükleer güçler arasında bulunmasından dolayı bu durumunu devam ettirmektedir.

Birleşik Krallığın bu serüveni incelerken dönemler üzerinden hareket etmek mantıklı olacaktır. Bu dönemleri özetle sıralamak gerekirse iki dünya savaşı öncesindeki İngiliz yaklaşımı, iki dünya savaşı arası dönem, Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında çok kutuplu dünya düzeni dönemi olarak ayırabiliriz. Birleşik Krallık yukarıda sözünü etmiş olduğumuz üzere emperyal sömürgeci bir gelenekten gelmektedir. Bu gelenek Britanya dış politika geleneğini şekillendirmiş, politik manevralarına yön veren en önemli etken olmuştur. Emperyal niteliğinden ötürü literatürde üzerinde "güneş batmayan imparatorluk" olarak anılan Birleşik Krallık bu özelliği sebebiyle küre üzerinde farklı noktalarda faaliyetlerde bulunması gerektiğinden çoğunlukla pragmatik politikalara başvurmak durumunda kalmıştır. Dolayısıyla Realizm uzun bir dönem klasik İngiliz yönetim anlayışında başat aktör olma özelliği göstermiştir.

Dünya savaşları dönemi öncesindeki İngiliz dış politikasının yüzyıllarca süren yayılmacı emperyal görünümü, ekonominin hariciye siyasetinde birinci sırada bulunması, bunun sonucu 1600'de faaliyetine başlayan İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin çıkarlarının

devletin çıkarlarıyla eşdeğer olması, sömürgeciliğin İngiliz tarihinde ana unsurlardan addedildiğinin göstergesidir. Bundan sonra 19. yy. İngiliz siyaseti olarak dönemselleştirdiğimiz, Britanya İmparatorluğu'nun dış politika kurgusunun zamanın dışişleri bakanı Lord Palmerstone'un etkisi ve tahakkümünde gerçekleştiği süreçte, diplomasinin yoğun olduğu yönündeki düşünceler ağır basmaktadır. Bu dönem Britanya dış politikası kimileri için, Çelik ve Kaya'nın, Clark, Shroeder ve Kennedy'den aktarımlarında görüldüğü üzere, "gunboat diplomasisi" olarak karşılık bulduğu görülmektedir. "Gunboat diplomasisi" olarak dile getirilen terim içerik olarak deniz hakimiyet teorisi ile ilişkilendirebileceğimiz bir kavram olup, hedef unsur üzerinde envanterde bulunan, ateş gücü nitelikli seviyede kuvvetli olan savaş gemilerinin potansiyeli ile düşman unsurun tehdit edilmesi durumudur. Ayrıca literatürde Palmerstone dönemi için seçici müdahale tarzını benimsediği yönünde düşünceler de mevcuttur. Dile getirilen müdahale yöntemi tehditlerin öncelik seviyesine göre analiz edilip önleyici tedbirlerin alınması durumunu ifade etmektedir. (Çelik & Kaya, 2021, pp. 84-85) Bu politik yaklaşımlar neticesinde İngiliz devlet aklının söz konusu dönemlerde almış olduğu pozisyonlar itibariyle askeri güç yeteneklerini önceleyip bunun ışığında politikalar geliştirmesinde Realizm'in baskın özellikleriyle benzerliklerini gözlemlemekteyiz. Ülkenin nitelikli ateş gücünün yaptırımlar açısından dış politikada önemli bir argüman olarak kullanılması ve denizaşırı topraklardaki ticaret düzeninin anavatanın menfaatleri doğrultusunda önleyici müdahale mantığıyla daha yeşermeden engellenmesi, devlet aygıtının korunması ve ulusal güvenliğin tesisinde gerçekçi yaklaşımın başat aktör olduğunu düşünmekteyiz.

I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı dönemleri dünya siyaseti üzerinde belirleyici ve dönüştürücü birçok etki bırakmıştır. Britanya açısından incelendiğinde ise özellikle I. Dünya Savaşı'nın çıkmasına sebep olan yeraltı kaynakları ile ticaret yolları üzerinde hakimiyet kurma fikrinin, uluslararası düzlemde gücün sert unsuruyla (hardpower) etkin olarak sahnede oluşuyla açıklanmaktadır. Özellikle Büyük Britanya'nın dünyanın en büyük donanmasına sahip bulunması vasıtasıyla süper güç pozisyonunda olması ve bunu yaptırım aracı olarak en efektif şekilde kullanması, Realizm rüzgarlarının devlet üzerinde ve politikalarında etkinliğini koruduğunun göstergesidir. İngiltere'nin hegemonik bir kuvvet merkezi olarak Hindistan dahil, Asya ve Afrika kıtalarındaki etkin kara gücüyle

tahakküm edilmiş emperyal tavrının deniz hakimiyeti ile birleştiğinde gücün merkezileşmesini beraberinde getirdiği gerçeğini müşahede etmekteyiz.

Şekil 13. İngiliz Emperyalizmini Temsil Eden Bir Karikatür
(www.thedisorderofthings.com)

Birleşik Krallığın emperyal sömürgeci politikalarının hardpower yönteminin yanında işgal ettiği bölgelerde yapmış olduğu arkeolojik çalışmalardan elde ettiği antik miras, kendi dilini hakimiyeti altına aldığı topraklarda zorunlu hâle getirmesi gibi faaliyetleri yumuşak güç unsurları olarak sayılmakla birlikte devletin herkesçe bilinen "Britanya'nın dostu yoktur, çıkarları vardır" anlayışı ile de doğrudan örtüştüğü inancındayız.

Birleşik Krallığın bünyesine kattığı topraklarda adeta Hobbes'un Leviathan'ı pozisyonunda yeni düzeni sağlayacak otorite olarak davranması hakimiyeti altına aldığı coğrafyaları kaos düzeni olarak algılamasından kaynaklanmaktadır. Dünya üzerinde İngiliz kültür uygarlığı oluşturma mantalitesiyle hareket eden Birleşik Krallık bu amaca ağırlıklı olarak güç dengelerini gözeten faydacı diplomasisi ve caydırıcı askeri gücüyle ulaşmıştır. Ele geçirmiş olduğu toprakların Taç makamı adına yönetiliyor olması İngiliz merkezi monark sistemini simgelerken, ana aktör daima İngiliz emperyal askeri gücü olmuştur. Dolayısıyla bu dönemde de Realizm yine ön plandadır. II. Dünya Savaşı'na giden dönemde uluslararası arenada esen idealizm kökenli liberal düşünceler, çatışmasızlık ortamının sağlanmasında başarısız olmuştur. Milletler Cemiyeti vasıtasıyla mevcut huzur ortamının sağlanamayacağı gerçeği ile karşılaşılması tüm dünyada sistemlerin yeniden gözden geçirilmesinin önemini vurgulatmış, kollektif bir barış

ortamının devletlerin mevcut istek ve amaçlarından vazgeçmedikleri sürece sağlanmayacağı gerçeği, uluslararası yaklaşımlar arasında henüz adı konmamış olan Realizm'in var olmasını sağlamıştır. II. Dünya Savaşı'nı Churchill'in etkin dengeci diplomatik hamleleriyle galipler arasında bitiren Birleşik Krallık için süper güç olma dönemi geride kalmakla birlikte emperyal ekonomik çıkarlar sabit konumunu muhafaza etmiştir.

Soğuk Savaş dönemine Churchill'in geliştirmiş olduğu politikalar ile giren Birleşik Krallık bu dönemdeki dış politikasını dolayısıyla devletin menfaatlerini ve savunmasını hem içeride hem dışarıda muhafaza etmesini öngören "Three Circles" (Üç Halka) isimli yaklaşımın üzerine bina etmiştir. Bu yaklaşımda birinci halkada İngiltere'nin sömürgesi ve boyunduruğu altında bulunan ülkeler, ikinci halkada başta stratejik müttefik olarak kabul ettiği ABD, Kanada ve Yeni Zelanda gibi kuruluşunda İngiliz etkisinin görüldüğü görece etkin kuvvetler ve jeostratejik önemi haiz devletler bulunurken, üçüncü halkada ise Avrupa kıtasında ekonomik olarak rakip devletlerin entegrasyonunu sağlaması öngörülen Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu meydana getiren ülkeler olarak sıralanmıştır. Churchill İngiliz dış politikasının bu unsurlar üzerinde yakın ilişkiler bağlamında geliştirilmesi durumunda düşüşte olduğu kabul edilen Birleşik Krallık güvenlik kaygılarının ortadan kalkacağını ve devletin varlığının beka problemi yaşanmaksızın devam edeceğini düşünmüştür. (Örmeci, 2013) Bu noktada Churchill'in bu üç halka yaklaşımının ekonomik ve askeri güçleri belli bir standartın üzerinde olan ülkeler ile iyi ilişkilere dayandırıp mevcut hakimiyeti altında olan toprakların konumlarının muhafaza edilmesi üzerine kurguladığı politikada yavaş yavaş Realizm'in güç baskın unsurları ile birlikte dengeci, kollektif güvenlik unsurlarını daha etkin kullanmaya yönelen inşacı bir yaklaşıma evrildiğini söyleyebiliriz. İngiliz dış politikası bu inşacı mantaliteye yakın duran kokteyl yaklaşımını günümüzde de dost olarak kodlamış olduğu İngiliz Milletler Topluluğu olarak kabul ettiği Kanada, Yeni Zelanda ve Avustralya'nın yanısıra ABD'den oluşan bir istihbarat paylaşım kümelenmesi ile muhafaza etme gayretindedir. Bu gruba uluslararası ilişkiler literatüründe "Beş Göz" ismi verilir. Grup kendi arasında kurmuş oldukları istihbarat işleme organizasyonunda ortak güvenliklerine katkı vermektedirler.

Şekil 14. İngiltere'nin Mensubu Olduğu "Beş Göz" İstihbarat Paylaşım Grubu (www.defensenews.com)

Günümüzde Birleşik Krallığın güvenlik konseptinde ise askeri güç unsurlarının ağırlıkla ön planda olduğu dönemlere kıyasla özellikle iç tehdit ve dış tehdit değerlendirmeleri sonucu alınan aksiyonlar açısından gelinen noktada departmanlara ayrılmış bir bakış açısının ön plana çıktığı gözlemlenmektedir. Bu ayrımı özellikle devletin iç güvenliğinde ve dış ülkelerdeki İngiliz varlığına yönelik en önemli tehdit sayılan köktenci terör örgütlerine karşı geliştirilen önlemler kanıtlamaktadır.

İngiliz devletinin iç ve dış güvenliğin tesis edilmesinde önleyici yöntemlerin en önemlilerinden sayabileceğimiz 2000 yılında resmen yürürlüğe koyduğu terör yasası, içeriği itibariyle devlet güvenliğinin tesis edilmesine yönelik en somut argümanlardandır. TACT 2000 (Terrorism Act 2000) olarak bilinen yasa, içeriği itibariyle tüm terör tehditlerine karşı ortak bir tanım geliştirmeye çalışmış olup ayrıca Kuzey İrlanda terör tehditi problemini içeren acil önlem paketlerini ihtiva etmektedir. Ayrıca CONTEST yani karşı terör stratejisi bağlamında yapılan çalışmalarda terörün varlığını sürdürmesini sağlayan ana faktörler arasında istikrarın sağlanamaması, politik köktenci yaklaşımlar, teknolojinin terör unsurları tarafından etkin kullanımı gibi tehditler olarak sıralamıştır. Örneğin karşı terör stratejisi çalışması İngiltere'de meydana gelen terörist faaliyetlerde gruplar hâlinde hiyerarşik şekilde yapılanan terör hücrelerinden ziyade, kendi başına hareket eden ve terminolojide "yalnız kurt" adı verilen eylem tipinin yaygın olduğu kanaatine varmıştır. Bu faaliyetleri gerçekleştiren terör zanlılarının DEAŞ sempatizanı oldukları göz önüne alındığında bu problemin Birleşik Krallığın denizaşırı askeri müdahalelerinin intikamı ve Ortadoğu politikalarının sonucu olduğu neticesine ulaşılmaktadır. Bundan dolayı sorunlara karşı bu analizler doğrultusunda sadece askeri

yöntemleri içeren çözüm üretmek yerine sosyopolitik aksiyonların da alındığı gözlemlenmektedir (Özkan, 2022, s. 132-133). İç güvenlik tesisine yönelik belli bir alanda derinleştirilmiş yasalar ile askeri yöntemlerin dışında sosyal şartlara da değinen bu yöntemler İngiliz devlet aklının problemlere sadece gücü esas alan kümülatif bakış açısıyla değil, onun yerine özelleştirerek derinlemesine yaklaşım sergileyerek müdahale etmeye çalıştığının örneği olarak algılamaktayız. Bu yöntemleri baskın realist teori yaklaşımlarından ziyade güvenlik problemini söz edim yoluyla belirginleştirerek, güvenlik alanına taşınması olarak yorumlamaktayız. Özellikle 2000 yılındaki terör yasasının tehdit ve terörizmin tanımlarını net ifade etmesi ve buna yönelik odak faaliyetlerde bulunmasını Kopenhag Okulu ekolünün bir tezahürü olarak algılamaktayız.

İngiltere'nin güvenlik algısının zaman içerisinde devletin kendisine yönelik tehditlerin değişime uğramasıyla değiştiği gözlemlenmektedir. Bu değişimin en bariz kanıtı da Mart 2018'de dönemin İngiltere Başbakanı olan Theresa May tarafından duyurulan ve "Füzyon Doktrini" adı verilen yeni güvenlik yaklaşımının içeriğidir. "Füzyon Doktrini"ni kısaca izah etmemiz gerekirse kurumlar arasında bölümlere ayrılmış sorumluluk alanlarının kriz anında acil eşgüdümünün sağlanmasının yanında, bütünü meydana getiren parçaların yetenek ve performansını azami seviyeye ulaştırma amacıdır. Bu amaca ulaşmaya çalışırken faydalanılacak olan unsurları şöyle sıralayabiliriz: İngiliz savunma program ve planlamasının modernize edilmesi, askeri kabiliyetlerin maksimize edilmesi, haber alma yetkinliklerinin artırılıp, istihbarî nüfuz alanının teknolojik gelişmeler yakından takip edilerek geliştirilmesi, organize suç örgütlerinin faaliyetlerinin kısıtlanması, düzensiz göçlere karşı sınır güvenliğinin sağlanması, toplumun tamamında devletin güvenliği yani ulusal güvenlik bilincinin artırılması, uluslararası ilişkilerde yumuşak güç kullanımının pozitif etkisinden maksimum faydalanılarak ilişkilerin geliştirilmesi, ekonominin tüm unsurlarını maksimize ederek ulusal güvenliğe tam katkı sağlanması (Özkan, 2022, s. 127). Bu noktalardan açıkça anlaşılabileceği üzere "Füzyon Doktrini" amaçları bakımından sektörel güvenlik anlayışını benimsemiş bir modelleme üzerine bina edilmiştir.

İngiltere'nin devlet güvenliğini tesis etme çabasında, halihazırda kullanmakta olduğu sektörel yaklaşımların tezahürünü bu örnekte ekonomik, kültürel ve toplum sağlığını gözeten uygulama amaçlarında müşahede etmekteyiz.

Birleşik Krallığın son dönem en önemli güvenlik konsepti olarak kabul edebileceğimiz "Füzyon Doktrini" çerçevesinde ele alınan sektörel güvenlik alanlarından bir tanesi de özellikle teknolojik güvenlik alanıdır. Bu aşamada siber güvenliğin tesisine farklı bir önem verildiği ayrılan bütçeden anlaşılmaktadır.

1,9 milyar sterlinlik bir kaynak aktarımı yapılan Milli Güvenlik İletişim yapılanmasının güvenliğe tehdit olabilecek unsurların tehdit oluşmadan iletişim aşamasında tespitini yapma görevini üstlendiği belirtilmektedir (Salcı, 2018). Bu anlayışın önleyici tedbir yaklaşımıyla örtüşerek İngiliz ulusal güvenliğinin korunmasında hayati öneme sahip olduğu bir gerçektir.

Teknolojik alanda yukarıda belirttiğimiz üzere önleyici istihbarat yöntemiyle hareket eden bu yapılanmanın yanında toplumun geleceği olan genç nüfusun sağlığını önceliklendiren birtakım tedbirlere de başvurulmaktadır. İngiltere'de 2022 yılından bu yana dile getirilen ve son dönemlerde üzerinde yoğunlaşılan internet erişiminin yasalarla belirlenmesi, çocukların erişerek etkilenmesi söz konusu olan, yetişkin içerikler ve cinsel şiddet içeren davranışsal bozukluklara yol açabilecek yayınların engellenmesi çabası, devletin güvenliği tehdit edecek konuların henüz meydana gelmeden önlenmesi gerektiği yönündeki kaygısının örnekleri arasında gösterilebilir (Türk, 2023). Bu sektörel güvenlikçi açılımıyla, devletin kontrol mekanizmasının canlı ve güçlü tutulmaya çalışılması, İngiliz devlet güvenliği anlayışının muhafazakar realist kökleriyle birlikte uluslararası ilişkiler alanında dönüşen inşacı güvenlikçi tavrın teknoloji sektörü üzerindeki tezahürü sayılabilir.

Toplum sağlığının gözetilmesi ve gençlerin zihinsel gelişiminin koruma altına alınmasına yönelik birtakım örneklere de rastlamaktayız. Birleşik Krallığın özellikle yukarıda detaylandırmış olduğumuz "Füzyon Doktrini" güvenlik yaklaşımının yanısıra birincil noktada şiddet eylemi ve tehdit içermeyen fakat insan sağlığı ile yakından ilintili olan çevresel tehditlere karşı da birtakım önlemler geliştirdiği bilinmektedir. Bu noktada İngiliz Çevre Bakanlığı DEFRA'nın Ocak 2023'te yapmış olduğu açıklamada tek kullanımlık plastik çatal bıçak gibi hızlı tüketim ürünlerinin yasaklanarak kullanımına kısıtlama getirileceği bildirildi. İngiltere'de resmi verilere göre her sene 1,1 milyar adet kullan-at tabak ile yaklaşık 4 milyar adet tek kullanımlık plastik çatal bıçak sarf ediliyor

(Bbc, 2023). İngiltere bu uygulamasıyla hem ekonomik hem de çevresel güvenlik hassasiyetlerine ilişkin aksiyon geliştirmiş olmaktadır. Bu durumun 20.yy.'ın özellikle son çeyreği ile yoğun şekilde dile getirilmeye başlanan çevresel güvenlik tedbirleriyle doğru orantılı olarak Kopenhag Okulu ekolünün de yöntemlerinden biri olan sektörel güvenlik çerçevesinde Birleşik Krallığın kendine uyarlamış olduğu güvenlik aksiyonlarına örnek teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Öte yandan çevre bakanlıklarının almış oldukları tasarruf tedbirlerine ilişkin kararlar, kendi başına ekolün çevresel güvenliğin tesis edilmesine etkilerinden bir tanesidir.

İngiltere açısından çevresel, ekonomik, askeri, teknolojik bakımdan güvenlik sektörlerine dair değerlendirmelerin yanısıra 2019 yılında Theresa May'in görevini Boris Johnson'a bırakmasından itibaren yönetim kademesinde başbakanlık makamı noktasında meydana gelen ve İngiliz siyasi kültürü açısından alışılmışın dışında vuku bulan hızlı değişimler, klasik realist kültürün irdelenmesi bakımından önemlidir. Theresa May sonrasında 2019-2022 arası dönemde sırasıyla Boris Johnson, Liz Truss ve son olarak da Rishi Sunak'ın görev alması İngiliz siyasi geleneği açısından sıradışı bir gelişme olarak hatırlanacağı düşüncesindeyiz. Ağırlıklı olarak istikrarın önem arz ettiği İngiliz kültüründe, Realist geleneğin güçlü yapısal duruşunu, gelişen ve değişen siyasi, ekonomik ve sosyolojik şartlara uyarlama çabası dikkate değerdir. Toplumun başbakanlık makamında olsa bile kurallara uyulması konusunda covid 19 dönemindeki sosyal mesafe kurallarına uymayan Johnson'a tepkisi, Johnson'dan görevi alan Liz Truss'ın İngiliz maliyesinde meydana gelen istikrarsızlık eğilimlerine karşı istifa etmek zorunda kalması gibi gelişmeler İngilterenin siyasi yapılanmasında ekonomik ve sosyal politikaların devletin ana damarını oluşturmasına tezahür eden örneklerdir. Bunların yanısıra esas itibariyle Avrupalı devletlerin kıta içerisinde birleştirilerek ekonomik ve askeri temelli ayrışmaların önlenmesi niyetiyle kurulmuş olan Avrupa Birliği üyeliğinden çıkma niyetini beyan etmesi İngiltere açısından yakın tarihli dönüm noktalarındandır. Genel itibariyle, kamuoyunda Brexit tabiriyle karşılık bulan bu süreç İngilterenin ekonomik yapısı ve özellikle ticari ilişkileri açısından değişimi beraberinde getirmekle beraber, İngiliz dış politika mekanizmasının nevi şahsına münhasır, dış etkenleri analiz eden fakat birlikteliklerin bağlayıcı karakterinden bağımsız Realizm etkisindeki duruşunun yansıması olarak yorumlanabilir.Bu örnekler ışığında vuku bulan gelişmelerin İngiliz devletinin ana harcının Realist gelenekle yoğrulduğuna fakat özellikle 19.yüzyıl petrol

ekonomisinin dünya güçlerinin stratejik hamle geleneklerinde meydana getirmeye başladığı değişimler yüzünden 20. yüzyılın son çeyreği iile 21.üzyılın başından itibaren derinleşmeye başlayan sektörel güvenlik algılamaları bakımından Kopenhag Okulu ekolüne uygun faydacı ve dinamik politik manevraları destekleği sonucuna ulaşabiliriz.

Sonuç olarak İngiltere'nin devlet geleneğinde güvenlik denildiğinde esas anlaşılan İngiliz ulusal güvenliği ile birlikte devletin tüm kurumlarıyla beraber tehditlerden ari kılınmasının sağlanması zorunluluğu anlaşılmaktadır. İngiliz devleti için sembolizmi tüm unsurlarıyla tartışılamaz ve dokunulamaz olan Taç (Crown) makamı şahsında tüm İngiliz ulusunun maddi ve manevi değerlerini barındıran en tepe noktadır. Devletin güvenliği bu makamdan başlar, İngiliz hakimiyetindeki en uzak toprağa sorumluluk sahası olarak saptanır. Bizim çıkarımımıza göre İngiliz devletinin güvenliğinin gövdesini baskın Realist karakter oluştururken, bu gövdeye güvenlik problemlerine böl parçala yönet mantalitesiyle yaklaşan Kopenhag Okulu ekolü kişiye özel dikilmiş bir gömlek misali giydirilmiştir.

4.2 Rusya'nın Siyasi Yapısı

Rusya Federasyonu Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra devraldığı Sovyet mirası devlet kurumları, köklü devlet geleneği ile tarihi çarlık kültürünün 19.yy.'daki genç varisi olarak, dünya üzerinde doğu batı yönünde yayılmış 17 milyon kilometrekareden fazla toprağa hükmeden varlığını dünyanın önemli güç merkezlerinden biri olarak devam ettirmektedir.

Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra Sovyetlerin de maddi anlamda dağılmasının ilanıyla beraber, birlik içerisindeki ana unsur olan Moskova, dağılma sürecinde yaşamış olduğu var olma mücadelesiyle geçen yaklaşık yirmi yıllık kriz dönemine 2000 yılında Vladimir Putin'in devlet başkanı seçilmesiyle son vermiş olacaktır. (İsmayılov, 2013, s. 88) Rusya Federasyonu siyasi olarak başkanlık sistemiyle yönetilmekte olup toplamda seksen üç birimden meydana gelen federatif bir yapıdır. Bu yapı Moskova ve St. Petersburg federal yapılı şehirler olmak üzere, kırk altı adet oblast, dokuz adet kray, yirmi bir adet cumhuriyet ve beş adet özerk bölgeden müteşekkildir. Devlet altı yılda bir seçimle başa gelen devlet başkanı tarafından idare edilmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2023). Sovyetler sonrası dönemde idari olarak yenilenmeye giden

yukarıda açıkladığımız üzere coğrafyasında idari bölümlere ayrışan Moskova yönetimi, günümüzde dünya üzerinde coğrafi bakımından en geniş topraklara sahip ülke konumundadır. Rusya'nın bu özelliği aynı zamanda zengin yeraltı kaynaklarına ev sahipliği yapmasına da olanak vermektedir. Özellikle zengin doğalgaz ve petrol kaynakları ile bugün dünyanın enerji ihracatçısı ülkesi pozisyonundaki Rusya Federasyonu, bu zenginliğini özellikle kıta Avrupası ile kurmuş olduğu enerji iletişim hatları üzerinden stratejik güç olma yönünde de kullanmaktadır.

Rusya bugün enerji alanında elektrik, fosil kaynaklardan elde edilen ürünler ile doğalgaz üretim toplamı açısından değerlendirildiğinde ABD'nin ardından ikinci sırada bulunmaktadır. Dünya enerji ihtiyacının yaklaşık %12'lik kısmı Rusya tarafından karşılanırken, tüketim açısından bakıldığında ise ABD ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin ardından üçüncü sırada bulunmaktadır. Tüketim oranı ise tüm dünyanın tüketiminin %7'si olarak hesaplanmaktadır. Durum özelleştirilip petrol açısından değerlendirildiğinde ise dünyada bilinen petrol yataklarının %6,6'sına sahip olması dikkate alınması gereken bir orandır. Bu özelliğinin yanısıra lider Suudi Arabistan'dan sonra dünyanın iki numaralı petrol üretici devletidir. Bu noktada ekstra önem arz eden bir husus ise en büyük petrol ihracatı yapmış olduğu yerin Avrupa Birliği ülkeleri olmasıdır. Bu konumuyla Avrupa'nın enerji tedarikçisi konumundadır. Konu doğalgaz olduğunda ise dünyanın hakim gücü Rusya Federasyonu'dur. Küresel doğalgaz rezervlerinin takribi %26'sına sahip olan Rusya'ya en yakın rakam takribi %15 ile İran'ın sahip olduğu kaynaklar olmakla beraber, İran'ın dış politikadaki çevrelenmişliğinden ötürü dünya enerji ticaretinde Rusya etkisi tartışılmaz noktadadır. Doğalgazda dünya üretiminin %22'lik kısmını karşılayan Rusya bu ekostratejik ürünlerini petrolde başta Lukoil vd. ile doğalgazda ise Gazprom gibi devlet tarafından kurulmuş olan şirketler eliyle dünya piyasalarına sunmaktadır (Memmedli, 2012, s. 123-141).

.

Şekil 15. Rusya ve Avrupa Birliği Enerji İlişkisi (www.pipeline-journal.net)

Rusya sahip olduğu kaynaklar, enerji aktarım hatları ile bu varlıklarının ekonomik anlamda efektif yönetilebilmesi için kurmuş olduğu Gazprom, Lukoil gibi şirketleri dış politikada aktif bir etki ajanı olarak kullanmaktadır. Son örneğini Ukrayna krizinden sonra görmekte olduğumuz üzere Rusya, gerektiğinde sahip olduğu bu enerji kaynaklarını negatif etki yaratabilecek yumuşak güç argümanı olarak kullanmaktan geri durmamakta ve stratejisinin merkezine oturtabilmektedir. Sovyetler sonrası dönemde ekonomisinin yeniden toparlanma evresinde yeraltı kaynaklarının verimliliğini devlet kontrolünde artırmaya gayret gösteren Rusya Federasyonu, bugün dünyanın enerji alanında dengeleri belirleyen gücü olma noktasına erişmiştir. Özellikle Sovyetlerin son dönemlerinde bilinçli ekonomik ve askeri politikalarla adeta uzun vadeli bir projeksiyonda değişimlere uğrayarak varlığını sürdüren Rusya, korumacı, savunmacı ve güç politikalarını merkezleyen devlet aklı içeride ve dışarda güvenliğini aktif dış siyasetine ve onun dünya üzerindeki etkilerine borçludur. Sovyet mirası olan Moskova'nın güçlü merkeziyetçi siyasetini sürdürüp, eski bağlantılılarıyla hâlen liderliğini Moskova'nın çekmekte olduğu organizasyonlar kuran ve bunun yanısıra Asya'daki en büyük ekonomik güç olarak komşu olduğu Çin Halk Cumhuriyeti ile Şanghay Beşlisi'ndeki ilişkileri yeni Rus stratejisinin doğusunda geliştirdiği dostluk ortamının tesis edilmesinin yanında, güney komşusu Türkiye ile özellikle Putin döneminde geliştirmeye çalıştığı işbirlikleri aktif dış siyasetin bilinen önemli aşamalarıdır.

4.2.1 Rusya'nın güvenlik yaklaşımının realizm ve kopenhag okulu kuramları çerçevesinde değerlendirmesi

Rusya Federasyonu'nun bugün tüm dünyada aktif askeri güç yetenekleri ve ekonomik kaynaklarının piyasalara yön verebilme kabiliyetleri açısından etkin bir pozisyonda bulunduğu herkesçe bilinen bir gerçektir. Rusya Federasyonu bugünkü konumuna derin Sovyet dış politika argümanlarının zaman içerisinde değişimlere uğramasıyla erişmiştir. Bu değişim dönemlerini Sovyetler döneminde Kruşçev ve Brejnev Doktrini ile başlatıp, takiben Gorbaçov dönemi politikaları, sonrasında Primakov Doktrini ve etkin dış siyaset argümanlarının kullanıldığı ve "Rus Ayı" sının tekrar ayağa kalkmaya başladığı dönem olarak ifade edebileceğimiz Putin dönemi olarak incelemekte fayda görüyoruz.

Sovyetler Birliği, Rusya Federasyonu'nun selefi olmasından dolayı, dünya sosyo-ekonomik şartları ve askeri denge unsurları bugün ne kadar değişikliğe uğramış olursa olsun, mirasını devretmiş olduğu günümüz Moskova siyasetinin ana amacı olan devletin kadim varlığının güçlenmesi ve Rus âlî menfaatlerinin korunup kollanması noktasında halefini doğrudan etkilemiştir.

Sovyetlerde Stalin'in ölümünden sonra Komünist Parti genel sekreterliğine gelen Nikita Sergeyeviç Kruşçev dönemi Leninci ve Marksist çizgide siyasetin hâkim olduğu bir dönem olmuştur. Kruşçev döneminde de kapitalizm devletin güvenliğine yönelik en büyük tehdit olarak algılanmaya devam edilmiş ve Sovyet politikalarını merkezin istediği şekilde yürütmeyen üyelere bile şiddet içeren politikalar uygulanmıştır. Bilindiği üzere Kruşçev dönemi uzay programı Sputnik'in uygulamaya konulması, Küba'da Kastro rejiminin desteklenerek nükleer konuşlanma çabaları ile kriz ortamının vuku bulması, Çin ile nükleer teknoloji aktarma ilişkilerinin askıya alınması gibi olaylara sahne olmuştur (Çapraz, 2020). Kruşçev'in yukarıda saydığımız hamleleri içeren politik manevraları tüm dünyanın gözünde Sovyetlerin imtina edilen bir güç olmasının yanında militarist görünümlü bir devlet olduğu bilincini de desteklemiştir. İçeride halkının menfaatlerinin ve ulusun güvenliğinin, devletin benimsemiş olduğu ekonomik ve içtimai hayat tarzıyla tesis edilebileceğine inanan Moskova yönetimi, dış politikada, Küba örneğindeki gibi nükleer silahlarını en büyük rakibinin komşu coğrafyasına konuşlandırmayı deneme hamlesi olmak üzere devletin güvenliğini saldırgan Realizm teorisiyle destekleyerek

sürdürmüştür diyebiliriz. Kruşçev'in bu dönemdeki hamleleri ekonomik yönetim tarzından hoşnut olmayan halk tarafından destek bulamamış ve sonunda görevden el çektirilmesiyle neticelenmiştir. Realizm'in canlı bir örneği olan Sovyet yönetim tarzı, meselelerin barışçıl yöntemlerle de çözülebileceği yönünde oluşturmaya çalıştığı şiddet karşıtlığı algısıyla birlikte elindeki yaptırım ve imha gücü yüksek silahlı kuvvetlerini garantör olarak hem kendi halkına hem ideolojik bağlılarına hissettirmiştir.

Gergin bir dönemden yönetim mirasını devralan Brejnev liderliğindeki Sovyet aklı ise dış ilişkiler konseptinde değişimi destekleyerek, sosyalizme yatkınlığı olan ülkeler ile daha sıcak ilişkiler kurma yoluna gitmiştir. Üçüncü Dünya Stratejisi olarak Kruşçev döneminde dillendirilip uygulamaya alınmaya çalışılan bu yöntem batının yapmış olduğu politik hamlelere sıcak bakmayan safta olan özellikle Afrika ve Güney Amerika ülkeleriyle yakınlaşmaya dayanmaktadır. Söylemleriyle kapitalizmin öncelikli hedefleri arasında olmadığı ifadeleri hâkim olan Sovyet siyasetinin hiçbir zaman odağından çıkarmadığı tehdit algısı batılı sosyoekonomik hareketler olmuştur (Jafarov, 2007, s. 54-57). Brejnev'in ilk dönemlerinde aktif bir askeri güç gösterme politikası izlenmemiş olsa da Kruşçev zamanında yaşanılan Küba füze krizi olayı ve Vietnam'daki ABD karşıtı Vietnam Ulusal Kurtuluş Cephesi askerlerine yapılan yardımlar, ABD tarafından Sovyetlerin rövanş sayılabilecek şekilde Afganistan savaşına çekilmesiyle karşılık bulmuştur. Brejnev döneminde dış politikasında askeri unsurların kullanılmasını zorunlu kılmakla birlikte iç politikada da safları sıklaştırmak adına Sovyet güvenliğinin tesis edilebilmesinin önemi için devletin gücü ve kararlılığı net şekilde gösterilmeye çalışılmıştır. Sovyetler için, batı politikalarına karşı direnme argümanı olan askeri yapılanma ve güç dengelerini gözeten politikalar ile ideolojik yayılmacılık kullanılmaya devam etmiştir. Bu özellikler ışığında Sovyetlerin uygulamış olduğu ana dış politikası ve stratejik hamle olarak ihraç etmek istediği ideolojik yayılmacı mantığı, iç politikasının dolayısıyla güvenliği tesis etme gayretinin Realist temeller üzerinde ayakta durmaya çalıştığının göstergesi olmakla beraber, dönem dönem batıdan yüz çevirmeye meyilli Sahra altı Afrikası ve Latin Amerika coğrafyalarında gütmeye çalıştığı Üçüncü Dünya Stratejisi bakiyesi yakınlaşmalar yumuşak güç uygulama hamleleri olarak değerlendirebilir. Bu hamleler Sovyetlerin özetle Batı tarafından 1945'ten bu yana dünyada oluşturulmaya gayret gösterilen ve amacına da ciddi oranda ulaşan "Demir Perde" söylemini unutturmak üzere yapılan hamleler olarak kabul edilebilir. Kapalı kutu

ceberut bir rejim ve adeta askeri yanı ağır basan kötü huylu bir Leviathan olarak tanıtılan Sovyetler bu kimliğinden sıyrılmakta pek başarılı olamamıştır. Realizm Sovyetlerin ana tanımlayıcı kuramı olmaya devam edecektir.

Brejnev yönetimindeki Sovyet dış politikası ve güvenlik doktrini Andropov döneminde çok değişikliğe uğramadan devam etmiştir. Sonrasında Brejnev doktrininin köklü değişikliğe uğraması açısından halefi sayabileceğimiz doktriner akıl Mikhail Sergeyevich Gorbachev'dir. Gorbachev zamanında bilindiği üzere Glasnost ve Perestroyka politik açılımlarıyla Sovyet polit bürosunun takip ettiği köklü değişiklikler dünya siyasetine damga vurmuştur. Gorbachev dönemi takip edilen Sovyet politikalarına baktığımızda bunları oluşturmak üzere hazırlık safhasında üç ana unsurdan söz edilebilir. Birincisi halihazırda içinde bulunulan iki kutuplu dünyanın diğer kutbu olan rakibi ABD ile askeri rekabeti durağanlaştırmasını ve ekonomik açıdan Sovyet ekonomisini rahatlatmayı amaçladığı karşılıklı silahsızlanma konusunda ABD ile uzlaşıya varmaktı. Böylece hem sert politik hamlelerin devletin iç bünyesinde yaratacağı etkileri azaltmış olacak, hem de askeri bütçeyi gerilemekte olan Sovyet ekonomisinde daha efektif kullanabilecekti. İkincisi dış politikada bu hamleleri yapmaya gayret gösterirken içerdeki müesses nizamın temsilcisi olan Sovyet baskın bakış açısını kırarak yeni kadrolarla yoluna devam etmek istiyordu. Çünkü eski dönemden kalma bu elit kadrolar takip etmek istediği politikaların önünde engel teşkil edecekti. Üçüncü unsur ise yine bu ikinci hamle ile bağlantılı olarak bütün karar alma mekanizmasını tek elde toplayarak muhalefetin etkisini en aza indirgemek olmuştur. Gorbachev bu minvalde 1990 yılında alınan bir kararla "executive president" başkanlık sistemini getirmiş oldu. Böylece olağanüstü hâl ilan durumu yetkisi ve kararnameler vasıtasıyla yönetim imkanlarıyla yürütme yetkilerini artırmış bulunmaktaydı (Armaoğlu, 1991, s. 110-116) .

Rusya Federasyonu devlet olarak halefi olduğu Sovyetler Birliği'nin son dönem devlet başkanlarından Mikhail Gorbachev döneminde uygulamaya konulmuş Glasnost (Açıklık) ve Perestroyka (Yeniden Yapılanma) politikalarının etkisinde yeni yapılanmasına sahip olmuştur. İçerik olarak sözü edilen politikalar temiz bir sayfa açarcasına devlet kurumlarının açık ve şeffaf olarak, yeniden yapılandırılması esasına dayanan revizyonist yaklaşımlar serisiydi. Gorbachev'in amacı Glasnost ile devletin halka karşı bilgi ve hesap verme sorumluluğunun tohumunu atmaya çalışırken Perestroyka ile sistemi revize ederek

komünist partinin halktaki karşılığının güçlenerek daha demokratik görünümlü bir devlet oluşunu sağlamaktı. Gorbachev Sovyetlerin Batı'ya daha yakın durması gerektiği düşüncesi, barış ortamının tesis edilerek kaynakların daha verimli kullanılabileceğine olan inancıyla birlikte yol açtığı değişim hareketleriyle kapitalist sistemin Sovyetleri etki altına almasına yol açmıştı. O bu dönemde esas itibariyle savunmacı bir politika benimseyerek saldırgan bir hava yaratmamaya özen göstermiştir. Nükleer güç olmanın sorumluluğunun bilincinde bir lider olan Gorbachev yeniden kurgulamaya gayret ettiği sistemde savaşlardan ve her türlü çatışmadan beri olmayı önceliklendirmiştir. Özellikle güvenliğin tesis edilmesi noktasında siyasi unsurların askeri unsurlardan daha elverişli koşullar yaratacağını vurgulayan Gorbachev, bu özelliğiyle Realist rijid askeri politikalara öncelik veren devletçi zihniyetten ziyade inşacı bir tavır sergilemeye özen göstermiştir diyebiliriz. Saldırgan bir askeri yapılanmayı değil, savunmasını katı tutabilen bir yapıyı işaret etmiştir. Devletin varlığı problemine içişlerinde revizyonist siyasi hamleler içeren yaklaşım sergileyen Gorbachev dönemi, devlet yönetim tarzı dışişlerinde özellikle en büyük rakibi ABD ile uyumluluk ve diyalog yolunu benimsemiştir. Gorbachev'in bu yolu tercih etmesinin sebeplerinden bir tanesi ağır ekonomik krizlerle mücadele ederken ABD gibi en büyük ve en güçlü rakibiyle teknolojik arenada güreştiği Soğuk Savaş dönemindeki performansından uzak oluşudur. Huzuru tesis edecek şekilde bir yöntem izlemesi taraflar arasındaki dengelerin ABD lehine artması yönündeki tehlikeleri bertaraf ederken militarist bütçeden fazla vermiş ve batıdan talep edeceği finansal anlaşmalarda daha pozitif bir ortam oluşturmuştur. Gorbachev bu siyaseti izlerken amacı olan sosyalizmin rehabilite edilmesi, ekonomik kaynakların verimliliğinin artırılması, huzur ortamının barışçıl dönemle sağlanma hedefi gibi denge diplomasisinin hâkim olduğu bu dönem, beklenmedik şekilde serbest piyasa dinamiklerinin devlet kontrolü dışında sisteme nüfuz etmesine ve yapının kapitalist bir sisteme evrilmesine sebebiyet vermiştir. Bu sert değişim hamlelerinden dolayı yeni sisteme entegre olmakta zorlanan ve hoşnutsuzluk duyan toplum zamanla krizlere gark olmuş ve 1989 yılının Kasım ayında Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla birlikte bir devir kapanmıştır (Yıldırım, 2020, s. 124-135).

Gorbachev dönemine baktığımızda ekonomik olarak uygulamış olduğu Perestroyka ve Glasnost açılımları öncesi bireysel yönetim etki kabiliyetlerini artırmaya yönelik yapmış olduğu hamleler baskın bir Realist bakış açısını çağrıştırmakla birlikte dış politikada

silahsızlanma noktasında yapmaya çalıştığı hamleler güvenlik konusunun silahsızlanma problematiği üzerinden öne çıkarılması günümüzde güvenlik sahasında popülerliği artmış olan Kopenhag Okulu ekolünün söz edimi yoluyla güvenlikleştirme kavramına örnek olarak gösterilebilir. Zamanın şartlarında askeri güç dengesi gözetilerek alınmaya çalışılan aksiyonlar uygulama bakımından Realist gelenekle uyuşsa da günümüz şartlarında rakiple uyuşmazlık içerisinde bulunulan güvenlik sorunsalının çözümünü belirginleştirip, sorunun çözümü silahsızlanma ile sağlanabilir söyleminin geliştirilmesi Kopenhag Okulu ekolüyle uyum göstermektedir.

Gorbachev döneminde uygulanan siyaset Sovyet katı iradesinin Batı sistemine bir noktada entegrasyonu ve yakınlaşmasını öngören yapısal reformlar silsilesi olarak tarihe geçmiştir. Gorbachev ile birlikte varlığı son bulan Sovyetler Birliği'nin halefi olan Rusya Federasyonu'nun kurulmasıyla beraber Boris Yeltsin başkanlığında yeni bir dönem başlamış oldu. Yeltsin katı Sovyet politikalarının aksine yeni dönemde Batı'ya yakın bir politika izlemek istemiştir. Bu politikaların uygulamaya koyulabilmesi için de Sovyetlerde de etkin bir devlet adamı olan Yevgeniy Primakov'u dışişleri bakanlığına getirmiştir. Primakov'un Sovyet mirasçısı Rusya Federasyonu güvenlik politikalarına getirmiş olduğu yeni soluk Sovyetler dönemi ideolojik temelli uluslararası siyaset zemininden Rusya'nın faydalarını gözeten dengeci pragmatist bir yönteme çevirmesidir. Primakov dönemi Rus siyaset aklı ve güvenlik anlayışı tek kutuplu dünya düzenini reddeden bunun yerine Sovyet dönemindeki gücünü yeniden toplayarak uluslararası arenada yeniden süper güç statüsünü geri kazanmak isteyen bir ekolü temsil etmekteydi. Bu durum esasında ileride Rusya'nın başına geçecek olan ve zaman zaman uluslararası medyada modern çağdaki Rus Çarı olarak dile getirilen Vladimir Putin döneminde de etkisini gösterecektir. Primakov dönemi iç ve dış güvenlik anlayışında, Rusya'nın çıkarları doğrultusunda ortaklıklar yapılmasının gereği, ittifak veya işbirliği yapılacak olan devletlerle ideolojik altyapılarına bakılmaksızın sonuç ve etki odaklı bir politika izlenmesi gerektiği düşüncesi hakimdir (Kemal ve Cebe, 2021). Primakov dönemi Rus dış politikalarında ikili ilişkilerde yumuşama havası sezinlenebileceği gibi Sovyetlerin son döneminde Gorbachev'in yaktığı yeni kapitalist dünya düzenine uyum sağlama hamlesinin devamı niteliğinde değerlendirilebilir. Yeltsin sonrası dönemde ağırlığı daha da hissedilecek olan muhafazakâr kalkınma hamlelerinin girizgahı sayılabilecek ön hazırlık safhası olarak da görebiliriz. Uluslararası ilişkiler kuramları açısından

değerlendirmek istediğimizde ise ana mantalitenin devletin merkeziyetçi yapısından Realist noktada sapma olmadığı söylenebilir. Fakat yeni dönemin inşası anlamında, güvenlik meselelerine bölgesel farkındalık penceresinden bakılması nedeniyle, günümüzde yaptığımız değerlendirmelerde Kopenhag Okulu'nun bölgesel güvenlik kompleksi yaklaşımıyla ilişkilendirilebileceği görülmektedir. Rusya Federasyonu yeni yapılanması ve ideolojik saplantılı ortaklık önyargılarından vazgeçmesi bakımından problemlere daha geniş bir perspektiften yaklaşmaya başlamıştır. Bu noktada güvenliğini ekonomik, askeri ve toplumsal çerçevelerde ayrı ayrı saptıyor oluşu Realizm etkisindeki devletçi bakış açısından vazgeçildiği anlamına gelmemektedir. Aksine bu yeni yapı Sovyet mirasçısı Rusya Federasyonu için yeni bir oluşumun da habercisidir kanaatindeyiz. Devletin gücünü maksimum seviyede muhafaza etmeye çalışırken, ulusal güvenliğine içeride ve dışarıda kastedecek tehditleri derinlemesine ve sektörel olarak belirginleştirerek çözme yoluna gitmiştir.

Rusya Federasyonu'nda, 1999 yılında Başkan Boris Yeltsin'in istifasıyla başkanlık vekili görevini üstlenen Vladimir Vladimiroviç Putin dönemi başlamış oldu. Vladimir Putin Sovyet devlet geleneğinde yetişmiş olan eski bir KGB görevlisiydi. Devlet güvenliği meselelerine hâkim ve tecrübeli bir isim olması hasebiyle Rusya Federasyonu'nun realist güvenlik yaklaşımlarına yeni bir soluk getirmiştir. Vladimir Putin Rusyası için devlet güvenliğinin muhafaza edilebilmesi ve mevcut gücünün eski seviyelerine yeniden erişmesi için ilk müdahale edilmesi gereken alanın ekonomi sahası olduğu alarm vermekle birlikte Putin de işe bu noktadan başlamıştır. Putin'in ilk döneminde Primakov doktrinini takip ettiği görülmektedir, böylelikle Rusya'nın eski Sovyet bakiyesi ülkeler için ekonomide yapmış olduğu hamleler ile tekrar cazibe merkezi hâline gelmeye başladığı görülmüştür. Dış borçlarını ödemeye başlayan Moskova yönetimi aynı zamanda Avrasyacı bakış açısı üzerine bina etmiş olduğu Şanghay İşbirliği Organizasyonu gibi oluşumlarla ekonomik ve siyasi paktlara yöneldiğini göstermiştir. Putin ikinci döneminde de birinci dönemde izlemiş olduğu Primakov doktrininin benimsediği yöntemleri geliştirerek yeni Rusya'nın inşasında önemli pay sahibi olmaya devam etmiştir. Putin'in iktidarını sağlamlaştırdığı bu dönem için en göze batan unsur artık kendi adıyla anılmaya başlayan doktrini uygulamaya koyması olmuştur. Putin doktrininde devlet ve güvenlik yaklaşımı, tabiri caizse Rus Ayısının tekrar ayakları üzerinde yükseldiği dönemin hedeflendiği bir yaklaşımdır. Uluslararası ilişkiler arenasında tek kutuplu dünyanın artık

kabul edilemez olduğunu söz edimi olarak kullanmaya başlayan Putin, eski süper güç geleneğinin gereklerini yerine getireceğinin sinyallerini de böylelikle vermiştir. Putin tek kutuplu dünyanın değişim zamanının geldiğini NATO'nun eski Sovyet mensubu ülkelerdeki yayılmasına karşı çıkarak göstermiştir. 2008 yılında ABD'nin ve batı politikalarının etkisine girmeye başladığını düşündüğü Gürcistan müdahalesi ve sonrasında Kırım konusuyla ilgili Ukrayna'ya müdahalesi ve günümüzde devam eden Rusya- Ukrayna savaşı gibi müdahaleler Putin'in doktrinin parçası olan tek kutuplu ABD hegemonyasının NATO nezdinde durdurulması stratejilerine örnek teşkil etmektedir. Putin'in bu minvalde 2007 tarihli Münih Güvenlik Konferansı'nda yapmış olduğu konuşma izlemiş olduğu güvenlikçi siyaseti de özetlemektedir.

> Tek taraflı ve çoğu kez gayri kanunlara aykırı olan tedbirler hiçbir sorunu çözememiştir. Ayrıca, bu tedbirler insanlık için yeni trajedilere neden olmuş ve yeni gerilim noktaları yaratmıştır. Kendiniz değerlendirin: savaşlarla yerel ve bölgesel çatışmalara son verilememiştir. Bugün, uluslararası ilişkilerde askeri gücün sınırsız kullanımına şahitlik etmekteyiz. Bu güç dünyayı daimî çatışmalara sürüklemektedir. Uluslararası hukukun temel ilkelerinin her geçtiğimiz gün önemini kaybettiğinin şahidi olmaktayız. Aslına bakıldığında, bağımsız yasal normlar bir devletin hukuk sistemine benzemektedir. Bu tek devlet en başta ABD, her yönden ulusal sınırlarının ötesine çıkmıştır. Bunun kanıtı ABD'nin diğer halklara dayattığı ekonomik, siyasi, kültürel ve eğitimsel politikalardır. Bu son derece tehlikeli bir durumdur (Kemal ve Cebe, 2021).

Putin dönemi Rus devlet aklı için güvenlik konusuna bakışına hâkim olan anlayış gerektiğinde askeri güç kullanılmasının elzem olduğu ve gerektiğinde güç kullanımında kararsız kalınmaması anlayışıdır. Putin özellikle Gürcistan müdahalesi sonrasında modernizasyonuna ağırlık vermiş olduğu askeri sanayi içerisinde balistik füze teknoloji alanında farklılaşmaya yönelmiştir. Rusya Federasyonu'nun geliştirmiş olduğu füze savunma sistemleri ve teknolojileri bugün kendi sınırlarından küresel manada tüm noktalara etki edebileceği seviyelere ulaşmıştır. Bu yönüyle Realizm etkisinde militarist kapasiteyi yüksek seviyelere eriştirmek isteğinde olan anlayış güvenliği sadece askeri alana indirgememiştir.

Putin dönemi Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenliğini ülke dışı topraklardan başlatması ve bunun için askeri yöntemleri benimsemesinin yanında güvenliği farklı alanlarda değerlendirmeye başladığı da görülmektedir. Putin doktrininde en önem verilen alanlardan biri ekonomidir. Putin'in Rusya'nın dünyanın en önemli enerji ihracatçısı olmasını sağlayan politikaları ülke ekonomisine sağladığı katma değerin yanında savunma ve güvenlik stratejisinde de kullanmış olduğu etkin bir argüman hâline gelmiştir. Putin dünya enerji hatları üzerinde özellik doğalgaz üretim ve transferi noktasında bulunmuş olduğu coğrafyanın sağladığı jeostratejik avantajları verimli bir şekilde kullanmış ve kullanmaya devam etmektedir. Özellikle kendisi gibi doğalgaz kaynaklarına sahip olan komşusu İran'ın batı ile olan problemli ilişkilerini avantaja çevirerek özellikle Avrupa kıtasının enerji tedariği konusunda kritik konumu almıştır. Bu noktada enerji kritik altyapı sahipliğini öncelikle Avrupa'nın enerji gereksinimleri sonrasında dünyanın önemli bir kısmı için elinde tutmaya başlamış ve devam ettirmektedir. Rusya'nın doğalgaz altyapı kaynaklarının verimli işletimi ve dış piyasalara ihracı için kurulmuş olan Gazprom, Putin döneminde askeri olmayan güvenlik argümanı olarak kullanılmaktadır. Putin doktrini ayrıca teknolojik gelişmelerin dünyada güvenliği tehdit edici bir alan hâline geldiğinin bilincinde olarak siber güvenlik alanında da ciddi tedbirler almış olup, siber saldırı ve savunma kapasitesini geliştirmeye dikkat etmiştir. Özellikle son dönem Rus dış politika enstrümanında adından Gerasimov doktrini olarak söz ettiren ve 2013 yıllında Rus Genelkurmay başkanı Valery Gerasimov'un savunma dergisinde yayınlanmış olan makalesine dayanan teknolojik güvenliğe atıf yapan bakış açısı Putin'in bu alandaki hamlesine örnek teşkil etmektedir. Gerasimov'un ifadeleriyle hayat bulan ve hibrit savaş terimini uluslararası ilişkiler mecrasına kazandıran bu öğreti, askeri olmayan aksiyonların askeri hedefler ve amaçlar doğrultusunda kullanımına dayanmaktaydı. Bilgisayar uzmanlarının hedefteki ülke veya noktanın tüm argümanlarına siber yollarla sızma, sistemleri kilitleme ya da savunmasız bırakma vb. gibi birçok yöntemi içerisinde barındıran gayri askerî yöntem olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Dış politikada saymış olduğumuz ekonomik teknolojik ve askeri argümanları etkin bir şekilde kullanmaya başlayan Rusya Federasyonu'nda son dönemde toplum güvenliği kapsamında ele alınan konular da mevcuttur. Bunlardan bir tanesi özellikle Putin yönetiminin katı bir duruş sergilemekte kararlı olduğu ve mücadele ettiği, çeşitli cinsel yönelimlere ve pedofoli sapkınlığına neden olabilecek propaganda aygıtlarının

yasaklanmasına dair yasanın yürürlüğe konulmuş olmasıdır (Abay, 2022). Putin yönetimi ve Rus devlet aklı bu yasayla toplumu meydana getiren gençlere yönelik bir tehdit olarak gördüğü cinsel yönelimlerin farklılaştırılması, cinsiyet değiştirme akımı ve pedofolik yayınların teşviki gibi hareket ve propagandaları Rus kültür ve geleneğine aykırı olarak nitelemiş, aile yapısını dinamitleyeceğini öngörmüştür. Bu nedenle bu tarz eylemler içerisinde bulunanlara para cezaları uygulanmaktadır.

Rusya Federasyonu'nun Putin dönemi devlet yönetim tarzı ve güvenliğe bakış açısını irdelediğimizde askeri, teknolojik, ekonomik ve kültürel alanlarda özel politikalar geliştirdiğini tespit ediyoruz. Putin doktrini olarak uluslararası ilişkiler disiplininde kendine yer bulan bu anlayış uluslararası ilişkiler teorileri çerçevesinde değerlendirildiğinde bizim çıkarımımız Rusya devlet aklına muhafazakâr bir Realist bakış açısının hâkim olduğu yönündedir. Rusya federasyonu günümüzde vermiş olduğu Moskova siyaseti görüntüsünde devleti ve onun güvenliğini ulusal anlamda önceleyen ve sorgulamaksızın savunan bir yapıdadır. Zaman zaman saldırgan zaman zamanda savunmacı Realist aklın hâkim olduğu Sovyet bakiyesi devlet yapısı bu konumunu muhafaza ederken, iç ve dış politik hamleleri ve güvenliğe yaklaşımı açısından ise yenilikçi, revizyonist, rasyonel ve pragmatist bir yapıya evrilmiştir. Ana yapı realist bir görüntü verirken güvenliğin sağlanması noktasında yöntemlerde Kopenhag Okulu ekolünün ağır bastığını düşünmekteyiz. Güvenliği ekonomik, askeri, teknolojik ve toplumsal bazda ayrı ayrı değerlendirerek ele alan bu bakış açısı güvenliğin tesis edilmesinde verimli sonuçlar elde etmiştir. Özellikle Putin'in enerji piyasalarındaki potansiyel gücünü ekonomik güvenliği için argüman hâline getirmesi, bunun yanı sıra bölge ülkeleri ile Şanghay İş Birliği örgütü gibi organizasyonlar aracılığıyla ekonomik ve askeri alanlarda iş birlikleri geliştirmeye çalışıp muvaffak olması, güvenliği askeri tedbirler yanında siber mecrada da tesis etme gayretleri, toplumsal cinsel sağlığa yönelik almış olduğu bir takım yasal tedbirler kuramsal olarak Kopenhag Okulu ekolüne uygun düşmektedir. Güvenlik sorunsalını söz edim yoluyla (Münih Konferansı) belirlemesi, güvenlik konularını Avrasya vb. yaklaşımlarla bölgesel güvenlik kompleksleri açısından analiz edebilmesinin yanında askeri, ekonomik, toplumsal ve teknolojik sektörlere ayrı ayrı müdahalelerde bulunması ve stratejiler geliştirmesi açısından değerlendirdiğimizde Kopenhag Okulu ekolünün etkilerini Rusya'nın uygulamalarında müşahede etmekteyiz.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Tarihin başlangıcından itibaren günümüze değin, güçlü olanın sistemin kurallarını belirliyor olması, güçlünün zayıfa karşı tahakkümünü mümkün kılmıştır. Zaman içerisinde değişen ve gelişen teknoloji, ekonomik şartlar, sosyal duyarlılıklar, dengelerin ya da doğru bir ifadeyle gücü elinde bulunduran tarafların farklılaşmsına yol açmıştır. Bu dengeler insanlığın var oluşundan bu yana öncelikle bireylerin davranışlarında, sonra mensup olduğu toplumlarda ve bunun da üzerinde toplumların meydana getirmiş olduğu ve bizim devlet olarak tanımladığımız yapıların davranışlarında değişimler ve değişiklikler meydana getirmiştir. Şartların giderek karmaşıklaştığı ve devletlerin oyun alanı sayabileceğimiz uluslararası ilişkiler arenasında tarafların her an değiştiği, bunun yanında, olası çatışma ve kaos durumlarında nerede mevzi alıp, nasıl savunma ve saldırı argümanları geliştireceklerinin giderek belirsizleştiği günümüz dünyasında devletler en eski aktör olma özelliklerini korumaya devam etmektedir.

Devlet mefhumu insanlığın en temel ihtiyacı olan güvenliği tesis eden en kurumsal mekanizmadır. Çalışmamızda bu mekanizmanın güvenliği problemine dair cevaplar ararken, güvenliğin başlı başına incelenmesi gerektiğinden hareketle genel manada herkes için nasıl ve ne şekilde tesis edilebileceğine dair araştırmalar yapmaya gayret gösterdik. Tarihin akışıyla beraber uluslarası sistemi oluşturan güç odaklarının mevzilenmelerinde, konumlarında ve sayılarında meydana gelen değişimler disiplinde kutupluluk kavramının ortaya çıkmasını sağladığı bilinen bir gerçektir. Çok kutuplu hâle gelen dünya sistemi yeni güç merkezlerini yaratmaya başlamış, bu yeni güç merkezleri mücadele alanını diğer bir tabirle cepheyi farklı noktalar ve kırılım merkezlerine taşımıştır. Zamanla dünya siyasetinde mücadele alanı sadece konvansiyonel güç unsurlarının sahnelendiği kuralları belli bir çatışma sahası olmaktan çıkmış, girift ilişkiler ve mücadelelere sahne olan bir ortam hâline gelmiştir. Söz konusu aktörlerden örneğin Rusya bu duruma hibrit savaş doktrinini geliştirerek katkı verirken, ABD yerel ayrılıkçı toplulukların lojistik destek ve eğitimi ile katkı sağlamış, İngiltere hüküm sürdüğü topraklar üzerinde hegemonik gücünü kullanarak merkez toprakları için pragmatik bir yöntem belirlemiş ve çıkar siyasetini disipline kazandırmıştır. Sonunda gayri nizami harp dediğimiz literatür gelişerek günümüz mücadele unsurlarını içinde bulunduran çok

bilinmeyenli ve hassas bir terazi gibi değişken bir hâl almıştır. Bu değişkenlik tüm dünya için güvenliğin bir problem olarak gündemdeki yerini sağlamlaştırmasına ve aynı zamanda çeşitlenmesine sebep olmuştur. Kavram zamanla kendi içinde özerk alanlar yaratmış ve sektörlere ayrılarak özel eğilim gerektiren departmanlar ortaya çıkarmıştır. Bunlar askeri güvenlik, ekonomik güvenlik, teknolojik güvenlik, sosyal güvenlik vb. uzayan bir liste hâlini almış ve insanlığın ortak ihtiyaçları hâline gelmiştir.

Çalışmamızda devlet ve devletin güvenliğiyle eşdeğer olarak gördüğümüz ve bu şekilde ifade ettiğimiz ulusal güvenlik kavramı, saymış olduğumuz mevcut listeyi oluşturan tüm sektörlerin birarada güvenliklerinin tesis edilmesiyle sağlanacak üst bir çatı olarak algılanmıştır. Devleti incelerken ve güvenliğinin tesis edilmesini sağlamaya gayret gösteren görüşleri analiz ederken ulaşmış olduğumuz sonuçlardan bir tanesi özellikle 21.yy.'ın küreselleşen dünyasında devlet mefhumunun bekâ ve güvenliğinin sağlanıp sürdürülebilmesinin sadece devleti baz alarak veya devlet organlarına odaklanarak sağlanamayacağıdır. Güvenliğin her noktada sağlanmasının gerekli olduğuna dair inancımızdan ötürü tek bir noktaya odaklanıp diğerlerini yok saymanın adeta devekuşlarının tehlike anında kafalarını kuma gömüp mevcut tehdit ve tehlikelerden sakınmış olduklarını düşünmeleriyle eşdeğer olduğu kanaatindeyiz. Çalışmamızda konuya bu açıdan yaklaştığımızda uluslararası literatürde devlet mefhumunu tek aktör sayan ve onun varlığını sadece askeri güce indirgeyen Realizm akımının güvenliğin kalıcı olarak tesis edilmesi sorunsalında tek başına muvaffak olamayacağı sonucuna varmış bulunmaktayız..

Devletlerin güvenliğinin nasıl tesis edildiğine yönelik olan araştırmamızda dile getirmiş olduğumuz değişen dengeler, konuların analizlerinin yapılması sürecinde derinlemesine değerlendirmeler yapmayı ve üzerlerinde uzmanlaşmayı gerekli kılmaktadır. Çıkardığımız sonuçlardan bir diğeri uluslararası ilişkilerde konuların çözümlemesi yapılırken başvurulan teorilerin her birinin ayrı ayrı kıymetlere sahip olmasıyla birlikte bunlardan bazılarının değişken tehdit unsurlarına karşı çözüm üretmede daha verimli çalıştığı gerçeğinidir. Devlet kavramı ve onun güvenliğinin nasıl tesis edileceği sorusuna cevaplar ararken bize yol gösteren en önemli yaklaşımlardan birinin konunun esası ve içeriği itibariyle gözden kaçırılamaz noktadaki Realizm olduğu bir gerçektir. Fakat Realizm hakkında yapmış olduğumuz okumalar sonucu teorinin sorunları çözümlerken

sahaya yaklaşımının adeta patriarkal baba figürü gibi tahakküm kuran ve tek yönlü irade beyanı sunan bir yaklaşım olduğu sonucuna vardık. Realizm devleti sistemin ana omurgası olarak algılaması ve onun hareket kabiliyetini sadece askeri güç unsurları üzerinden ifade edişiyle pratik, fakat zaman zaman yetersiz bir analiz yöntemidir. İnsanın doğal yaşam hâlindeki ıslah edilemez tavrını şiddet ile kontrol etmeye çalışan bu kuramsal çerçeve, benzetmek gerekirse konvansiyonel silahların tek başına iş yaptığı devirlerde sahip olunan dayanıklı zırhlılar gibi kullanışlıydı. Fakat özellikle 20.yy.'ın ikinci yarısı ve 21.yy.'ın başlangıcından itibaren değişen, dönüşen ve yeni değerler üreten dünya siyasetinde devlet kavramının ve onun güvenliği probleminin de sabit kalamayacağı düşünüldüğünde Realizm sorunlara çözüm üretilmesi kısmında sessiz kalmaktaydı. İnsanların bakış açısının fotoğraf çekerken ışığın etkisiyle değişime uğrayan görüntüler misali farklı yansımalarının daha hissedilir hâle gelmesi devlet mefhumu için de geçerli olmaktadır. Devletler 19. yy.'a kadar sistemin yegâne karar verici aktörüyken günümüzde aktörlerin sadece önemlilerinden bir tanesi hâline gelmiştir. Devletin dışında sistem açısından varlığı âşikâr olarak sayılmaya başlayan sivil toplum kuruluşları, uluslararası baskı grupları, lobiler, çok uluslu şirketler, özel askeri güvenlik şirketleri, terör örgütleri, denizaşırı etkiye sahip insan kaçakçılığı ve uyuşturucu ticareti yapan şebekeler dünya siyaseti üzerinde kimi zaman doğrudan kimi zaman da dolaylı olarak etki gücüne sahip unsurlar olarak görmezden gelinemeyecek ölçüde mühim etkenler olmuşlardır. Böylesi bir iklimin hâkim olduğu uluslararası sistemde varlığını sağlam şekilde sürdürmesi gereken devlet mefhumu açısından da tehlikeler tek düze kalmamıştır. Yukarıda saymış olduğumuz unsurların birçoğu devletlere ve devletlerin kurmuş olduğu müesses nizama aykırı yapılanmalardır. Hâl böyleyken devlet ve devletin güvenliğinden kastımız olan ulusal güvenliğin sağlanabilmesi için problemlerin adının koyulması ve bu problemlere karşı önlemlerin uzmanlaşılarak alınması gerekir. Kopenhag Okulu ekolünün güvenliği sektörler bazında inceliyor oluşu, bir problemin gerçekten problem olup olmadığı noktasında gayret gösterdikten sonra çözümlenmiyorsa marjinalleştirip kaynağında kurutmaya yönelik aksiyonlar almasının devlet güvenliğinin sağlanması açısından faydalı ve etkili olduğu kanaatine varmış bulunmaktayız. Tespit etmiş olduğu tehdit unsurunu belirleyip onu söz edim vasıtasıyla belirginleştirip, adeta muhasara altına alarak çevreleyen ve belirlediği yöntemler vasıtasıyla bertaraf eden bir yaklaşım olarak Kopenhag Okulu ekolünün pozitif katkılarını bu noktada müşahade etmiş olduk. Örneğin

İngiltere'nin son dönemde açıklamış olduğu "Füzyon Doktrini" kavramsal bağlamda tüm sektörel güvenlik noktalarına nüfuz etmekle birlikte kontrolü departmanlara dağıtarak kompleks bir yapıda çözme gayretindedir. Bu durumun devletin güvenliğini sağlamada pratik bir çözüm değeri yarattığı ve sorunlara hızlı müdahale edilebilmesine olanak sağladığı inancındayız. Öte yandan farklı bir bakış açısıyla benzer yöntemleri kullanarak güvenliği sağlamaya çalışan Putin dönemi Rusyasıyla karşı karşıyayız. Putin'in Rusya'nın içeride ve dışarıda maruz kalabileceğini düşünmüş olduğu güvenlik problemlerine sadece askeri tedbirler geliştirmeyip toplumsal, kültürel ve ekonomik minvalde politikalar eşliğinde müdahale ediyor olması bize Kopenhag Okulu ekolünün kullanışlılığını bir kez daha hatırlatmış olmaktadır. Rus devlet aklının baskın Realist geleneklerini Kopenhag Okulu ekolünü aksiyon safhasında kullanmış olması iki farklı yaklaşımın sentezlenerek verimli sonuçlar elde ettiğine dair bir çıkarım olarak değerlendirilebilir.

Kopenhag Okulu'nun bir analiz yöntemi olarak bizim tarafımızdan güvenliğin tesis edilebilmesi amacıyla tercih edilen kuram olmasının nedeni, olaylara yaklaşırken tek noktadan sabit ve dar bir perspektif bakış açısına sahip olmaması, güvenlik denildiğinde konuyu sadece askeri alan içerisine hapsetmiyor oluşu, derinlemesine analiz ve değerlendirme yapılabilecek detaycı bir anlayışa sahip olmasıdır. Görünenin yanısıra görünmeyen tarafların olasılığını da varsayan bu yöntem, üç boyutlu düzlemde algıların açılmasını da sağlamaktadır. İnsanın ve onun toplumsal hayattaki organizasyonel barınağı sayabileceğimiz devlet mefhumunun güvenliğinin tesis edilmesi, gıda, beslenme ve sağlık gibi hayati ihtiyaç unsurlarının tedariğinin sürdürülebilir olmasına, yani güvenliklerinin tam anlamıyla tesis edilebilmesine bağlı olduğunu idrak ettirmesi açısından Kopenhag Okulu'nun yaklaşımını çok kıymetli görmekteyiz.

Devletlerin dolayısıyla onu meydana getiren insanlığın güvenliğinin ileri ki zamanlarda daha girift bir hâl alacağını düşünmekteyiz. Örnekle açıklamak gerekirse günümüzden bir nesil öncesinin insanlarının çocukluk ve yetişkinlik dönemlerinde, sosyal hayatlarında günlük haber alacakları kaynaklar, sadece tek kanallı dönemin akşam havadisleri, radyo yayınları ile günlük gazetelerden oluşmaktaydı. Günümüzde ise hayatımız yedi gün yirmi dört saat durmaksızın erişebileceğimiz haber kaynaklarından, hayatımızı saniyelik değişimlere göre ayarlayabildiğimiz sosyal, ekonomik verilerden ve periodlarını bizim

belirleyebildiğimiz gelecek projeksiyonlardan ibarettir. Geçmişin yoksunluklarının bize kaybettirdiklerinin yanında bugünün varlıklarının hayatımıza kazandırma ihtimalleri ne kadar artmışsa da güvenliğin giderek azalan bir ihtiyaç olmasını sağlayamamış aksine gelecekteki en önemli gereksinim hâline gelmesini desteklemiştir ve desteklemeye de devam etmektedir. Gelecek yılların en önemli problemi yine güvenlik tesisi gayretleri ile devletlerin varlıklarını sürdürme mücadelesi olacaktır düşüncesindeyiz. Devlet dışı aktörlerin özellikle de yüksek katma değerli uzay teknolojisi üreticisi olan firmaların devletlerin kontrol edici mekanizmalarını, almak istedikleri aksiyonları yavaşlatıcı ve engelleyici unsurlar olarak görerek, onları bertaraf etmek ya da safdışı bırakmak isteyecekleri fikrindeyiz. İnsanlığın bir arada huzur içerisinde yaşabilmesinin her türlü ekonomik menfaatten üstün olduğunu düşünmekle birlikte toplumların menfaat ve refahını amaçlayıp bu yönde politikalar geliştiren devlet mekanizmasının olmazsa olmaz hayati önemde olduğu kanaatindeyiz.

Dünya üzerindeki çatışma sahalarında müşahade ettiğimiz üzere unutmayalım ki, insanı önceliklendirmesi ön şartıyla, eksikleri ve hataları olsa da, en kötü devlet bile devletsizlikten evlâdır.

KAYNAKÇA

Abay, E. G. (2022). Rusya Devlet Başkanı Putin, LGBT propagandasına karşı yasayı onayladı. Erişim Tarihi: 01. 29. 2023 tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-devlet-baskani-putin-lgbt-propagandasina-karsi-yasayi-onayladi/2756040 adresinden alındı

Açıkmeşe, S. A. (2011). Algı mı Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri. *Uluslararası İlişkiler, 8*(30), s. 43-73.

Akdeniz, H. (2020). Devlet Doğasının Değişimi: Güvenliğin Sınırları. TASAM Yayınları. Erişim Tarihi:12. 30. 2022 tarihinde TASAM-Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/54637/degisen_guvenlik_konsepti_ve_guvenligin_yeniden_kavramsallastirilmasi adresinden alındı

Anadolu Ajansı İnternet Sitesi.(2018). *Dünya*. Erişim Tarihi: 1. 1. 2023 tarihinde Trt Haber: https://www.trthaber.com/haber/dunya/huawei-direktoru-meng-wanzhou-kanadada-tutuklandi-396579.html adresinden alındı

Arıboğan, D. Ü. (2007). *Uluslararası İlişkiler Düşüncesi.* İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.

Armaoğlu, F. (1991). *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1990) Cilt II:1908-1990).* Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ayverdi, İ. (2008). *Kubbealtı Lugatı Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (Cilt 1). İstanbul: Kubbealtı Yayınları.

Bakan, S., ve Şahin, S. (2018). Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü ve Yeni Tehditler. *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences, 4*(2), 135-152.

Başgil, A. F. (1960). *Esas Teşkilât Hukuku.* İstanbul: Baha Matbaası.

Bayra, A. (2019). Güvenlik Devleti: Leviathan'dan Hukuk Devletine, Hukuk Devletinden Leviathan'a. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 6*(1), s. 98.

BBC New Türkçe İnternet Sitesi. (2023). *İngiltere'de tek kullanımlık plastik çatal, bıçak, tabak ve tepsiler yasaklanacak*. Erişim Tarihi: 01. 09. 2023 tarihinde BBC News Türkçe: https://www.bbc.com/turkce/articles/c517vp94lg5o adresinden alındı.

Birdişli, F. (2011, 2). Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünsel Temelleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(31), 149-169.

Birdişli, F. (2019). *Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik* (4 b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Birdişli, F., ve Gören, M. (2017, Aralık). Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi Bağlamında Türkiye-İran Arasında Göç ve Sınır Güvenliği. *İran Çalışmaları Dergisi, 1*(2), s. 11-38. Erişim Tarihi: 11. 18. 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/419411#:~:text=Bu%20teoriye%20g%C3%B6re%20d%C3%BCnya%20ortak,da%20b%C3%B6lgeler%20aras%C4%B1%20gerilimlerden%20kaynaklanacakt%C4%B1r. adresinden alındı

Braidwood, R. J. (2008). *Tarih Öncesi İnsanları.* (B. Altınok, Çev.) İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Brauch, H. G. (2008). Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü. *Uluslararası İlişkiler, 5*(18), s. 1-47.

Clastres, P. (2017). *Devlete Karşı Toplum.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

CNNTÜRK İnternet Sitesi. (2023). *İngiltere'de İnternet Güvenliği Krizi*. Erişim Tarihi: 15.01.2023 tarihinde CNN Türk.com: https://www.cnnturk.com/video/dunya/ingilterede-internet-guvenligi-krizi adresinden alındı.

Coin Archives İnternet Sitesi. (2022). Roma Dönemi Paraları Üzerinde Securitas İbareleri, Erişim Tarihi : 12 11, 2022 tarihinde coinarchives.com Web sitesi: https://www.coinarchives.com/a/results.php?results=100&search=nero+and+securitas adresinden alındı

Çağbayır, Y. (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük* (Cilt 2). İstanbul: Ötüken Yayınları.

Çapraz, H. (2020). Nikita Sergeyeviç Kruşçev (1894-1971). *Atatürk Ansiklopedisi*. Ankara, Çankaya, Türkiye. Erişim Tarihi: 01. 25. 2023 tarihinde https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/nikita-sergeyevic-kruscev-1894-1971/ adresinden alındı

Çelenk, A. A. (2021). *İdealizm (Uluslararası İlişkiler)*. (P. Saraç, Düzenleyen, ve T. B. Kurumu, Prodüktör), Erişim Tarihi:. 01 10. 2023 tarihinde Tübitak Sosyal Bilimler Ansiklopedisi: https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/idealizm_uluslararasi_iliskiler adresinden alındı

Çelik, A. C., ve Kaya, S. (2021). 1830-1865 Yılları Arası, İngiliz Dış Politikasına Dair Alternatif Bir Doktrin Önerisi:Palmerston Dönemi ve "Seçici Müdahale". *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi, 2*(1), s. 81-106. Erişim Tarihi: 16.12 2022, tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/pub/19maysbd/issue/60959/845347 adresinden alındı

DefenseNews İnternet Sitesi.(2023). İngiltere'nin Mensubu Olduğu "Beş Göz" İstihbarat Paylaşım Grubu. Erişim Tarihi : 1 20, 2023 tarihinde defensenews.com Web sitesi: https://www.defensenews.com/global/europe/2018/02/05/french-official-details-intelligence-sharing-relationship-with-five-eyes/ adresinden alındı

Doğan, D. (2019). Kopenhag Okulu'nun Güvenlikleştirme Teorisi Bağlamında Güvenlik-Medya İlişkisi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*(49), s. 171-186.

Erdoğan, S. (2020). E.H. Carr'ın "Yirmi Yıl Krizi 1919-1939" Kitabında Birinci Dünya Savaşı ve Sonrası Düzen . *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi, 5*(1), s. 11-24. Erişim

Tarihi: 01. 14. 2023 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/pub/aifd/issue/55726/701401 adresinden alındı.

Euronews İnternet Sitesi. (2022). En Büyük Ekonomiler Listesinde 21. Sıraya Düşen Türkiye G-20'den Çıkacak Mı? Erişim Tarihi: 06. 15. 2022 tarihinde https://tr.euronews.com/2022/04/29/en-buyuk-ekonomiler-listesinde-21-s-raya-dusen-turkiye-g-20-den-c-kacak m#:~:text=Sat%C4%B1n%20alma%20g%C3%BCc%C3%BC%20paritesine%20g%C3%B6re%20en%20b%C3%BCy%C3%BCk%20ekonomiler%20(GSYH%2C%202021)&text=SAPG%20GSYH%20list adresinden alındı

Göze, A. (1959). *Devletin Ülke Unsuru (Sınırları ve Devletle Olan Münasebeti).* İstanbul: Fakülteler Matbaası.

Gözler, K. (2005). *Türk Anayasa Hukuku Dersleri.* Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.

Gözler, K. (2017, Mart 31). Devlet Kelimesi Üzerine Bir Deneme. *Türkiye Günlüğü*, 5-9.

Harman, Ö. (1996). Habil ve Kabil. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 376-378.

Harris, M. (1995). *İnekler,Domuzlar,Savaşlar ve Cadılar:Kültür Bilmeceleri.* (F. Gümüş, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.

İsmayılov, E. (2013, 10 25). 21.Yüzyıl Rusya Dış Politika Doktirinleri'nde Güney Kafkasya ve Orta Asya Değerlendirmesi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 1*(1), s. 87-105. Erişim Tarihi: 25.10.2023 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/pub/marusbd/issue/289/1350 adresinden alındı

Jafarov, N. (2007). *Rusya'da Ulusal Güvenlik Anlayışının Dönüşümü (1991-2006).* Ankara: T.C.Ankara Üniversitesi Sosyal Biimler Enstitüsü.

Jean, G. (2015). *Yazı İnsanlığın Belleği.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kapani, M. (2003). *Politika Bilimine Giriş.* Ankara: Bilgi Yayınevi.

Kayatekin, B. K., Çeliker, E., Öksüz, D., Ünal, M. B., ve Seçilmiş, Ş. (2019). *İngiltere Avam Kamarasında Yasama,Denetim ve Bütçe Süreçleri.* Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Hizmetleri Başkanlığı. Erişim Tarihi: 05.12.2022 tarihinde:https://www5.tbmm.gov.tr/yayinlar/2021/Ingiltere_Parlamentosunda_Yasama_Denetim_ve_Butce_Surecleri.pdf adresinden alındı.

Kemal, L., ve Cebe, M. (2021). Prag Baharı'ndan Günümüze Rusya'nın Dış Politika Doktrinleri. *Acta Fabula*. İstanbul, Türkiye. Erişim Tarihi: 01. 20. 2023 tarihinde https://actafabula.net/?s=rusya+prag adresinden alındı

Kestelli, R. N. (2004). *Resimli Türkçe Kamus.* Ankara: Tdk Yayınları.

Keyman, E. (2021, Aralık). *Uluslararası İlişkiler*. (P. Saraç, Düzenleyen, ve T. B. Kurumu, Prodüktör) 01 04, 2023 tarihinde Tübitak Sosyal Bilimler Ansiklopedisi: https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/uluslararasi_iliskiler#:~:text=Uluslararas%C4%B1%20ili%C5%9Fkiler%20siyasi%2C%20ekonomik%2C%20k%C3%BClt%C3%BCrel,%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fan%20bir%20sosyal%20bilim%20dal%C4%B1d%C4%B1r. adresinden alındı

Kılıçbay, M. A. (2022). Önsöz. T. Hobbes içinde, *Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti* (S. Lim, Çev., s. 11). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kılınç, A. (2006, 06 18). *Türk Edebiyatında Vasiyetnameler.* Ankara: Akçağ Yayınları. Erişim Tarihi: 12.12.2022 tarihinde http://www.bilecik.gov.tr. adresinden alındı

Koç M., Tarıverdi E., (2014). *Vankulu Lugatı.* Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı: Erişim Tarihi:21.12.2022 tarihinde www.yek.gov.tr adresinden alındı.

Kurumu, T. H. (1998). *Türk Hukuk Lûgatı.* Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Mann, M. (2012). *İktidarın Tarihi* (Cilt 1). (E. Saraçoğlu, S. Torlak, O. Sevimli, ve E. Kolay, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınevi.

Memmedli, E. (2012). *Rus Dış Politikası:Temelleri, Belirleyicileri, Uygulaması (1991-2007).* Ankara: T.C.Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Memmedli, E. (2012). *Rus Dış Politikası:Temelleri, Belirleyicileri, Uygulaması (1991-2007).* Ankara: T.C.Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Miş, N. (2014). Güvenlikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenlikleştirilmesi. *Akademik İncelemeler Dergisi, 6*(2), s. 345-381. Erişim Tarihi: 01.12.2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/pub/akademikincelemeler/issue/1548/19025 adresinden alındı

N.Waltz, K. (2021). *Uluslararararası Politika Teorisi* (2 b.). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Octavian Report İnternet Sitesi. (2022). Leviathan Adlı Eserin Kapak Resmi. Erişim Tarihi : 10 11, 2022 tarihinde octavianreport.com Web sitesi: https://octavianreport.com/article/jan-werner-muller-populism-democracy-trump/ adresinden alındı

Oppenheimer, F. (1997). *Devlet.* (Y.Sabuncu, ve A.Şenel, Çev.) İstanbul: Engin Yayıncılık.

Otabatmaz, T. (2022). *Güvenlikleştirme ve Güvenlik Dışılaştırma Kavramları Çerçevesinde Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antaşması ve Viyana Belgesinin Analizi* (Yayın no. 760526) [Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi]. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

Örmeci, O. (2013, 03 11). *Siyasal Sistemler Büyük Britanya*. Erişim Tarihi:22.01. 2023 tarihinde Politika Akademisi: http://politikaakademisi.org/2013/03/11/siyasal-sistemler-buyuk-britanya/ adresinden alındı

Özkan, K. M. (2022, 05). Birleşik Krallık'ın Ulusal Güvenlik Yaklaşımı ve Terörizmle Mücadele Stratejisi. *Savunma Bilimleri Dergisi*(41), s. 120-162.

Pipeline Technology Journal İnternet Sitesi. (2023). Rusya ve Avrupa Birliği Enerji İlişkisi,Erişim Tarihi : 1 25, 2023 tarihinde pipeline-journal.net Web sitesi:

https://www.pipeline-journal.net/news/westward-gas-flow-through-yamal-europe-pipeline-eases-gas-prices-europe adresinden alındı

R.Viotti, P., ve V.Kauppi, M. (2016). *Uluslararası İlişkiler Teorisi.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic.Ltd.Şti.

Reşad, A. N.-F. (2009). *Mükemmel Osmanlı Lügati.* Ankara: TDK Yayınları.

Salcı, T. (2018, 03 28). *İngiltere'den Yeni Milli Güvenlik Yaklaşımı*. Erişim Tarihi: 23.01 2023 tarihinde Anadolu Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ingiltereden-yeni-milli-guvenlik-yaklasimi/1101239 adresinden alındı

SkyNews İnternet Sitesi. (2023). Avam Kamarası (Westminster Hall), Erişim Tarihi : 1 10, 2023 tarihinde news.sky.com Web sitesi: https://news.sky.com/story/abuse-and-sexism-female-mps-discuss-barriers-to-women-in-politics-11559632 adresinden alındı

T.C. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu - Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı. (2022). *Atatürk Ansiklopedisi.* Erişim Tarihi: 12. 28. 2022 tarihinde ataturkansiklopedisi.gov.tr Web sitesi: https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/franklin-delano-roosevelt-1882-1945/ adresinden alındı

T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Güvenlik Kurulu İnternet Sitesi. (2022). A. Milli Güvenlik Kurulu Ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Hakkında Genel Bilgi, Erişim Tarihi: 12. 5. 2022 tarihinde mgk.gov.tr Web sayfası: https://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda adresinden alındı

T.C Dışişleri Bakanlığı. (2022). *Vatikan / Ülke Künyesi*. Erişim Tarihi: 12.01.2022 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı: https://www.mfa.gov.tr/vatikan-kunyesi.tr.mfa adresinden alındı

T. C. Dışişleri Bakanlığı İnternet Sitesi. (2023). *Birleşik Krallık'ın Siyasi Görünümü*. Erişim Tarihi: 22.01.2023 Tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı: https://www.mfa.gov.tr/ingiltere-siyasi-gorunumu.tr.mfa adresinden alındı.

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2023, 01 24). *Rusya Federasyonu'nun Siyasi Görünümü*. Erişim Tarihi: 01.23. 2023 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı: https://www.mfa.gov.tr/rusya-siyasi-gorunumu.tr.mfa adresinden alındı

The Atlantic İnternet Sitesi . (2022). Milletler Cemiyeti 2. Toplantısı 1920, Erişim Tarihi: 12 28, 2022 tarihinde theatlantic.com Web sitesi: https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1918/11/the-league-of-nations/567347/ adresinden alındı.

The Disorder of Things İnternet Sitesi. (2023). İngiliz Emperyalizmini Temsil Eden Bir Karikatür, Erişim Tarihi : 1 15, 2023 tarihinde thedisorderofthings.com Web sitesi: https://thedisorderofthings.com/2017/08/14/historicizing-liberalism-and-empire-on-duncan-bells-reordering-the-world/ adresinden alındı

Timmins, B. (19, 10 2022). Lafarge: Fransız çimento şirketi IŞİD'e yardım ettiğini kabul etti. Erişim Tarihi: 1.1. 2023, tarihinde Bbc News Türkçe: https://www.bbc.com/turkce/articles/ce5g18xz107o adresinden alındı.

Türkiye İstatistik Kurumu. (TÜİK). (2021, 07 06). *Dünya Nufus Günü 2021*. Erişim Tarihi: 06. 15. 2022 tarihinde https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dunya-Nufus-Gunu-2021-37250#:~:text=Birle%C5%9Fmi%C5%9F%20Milletler%20n%C3%BCfus%20tahminlerine%20g%C3%B6re,729%20ki%C5%9Fi%20oldu%C4%9Fu%20tahmin%20edildi. adresinden alındı

Unbound İnternet Sitesi. (2022). Çivi Yazısı Örnekleri. Erişim Tarihi : 9 10, 2022 tarihinde unbound.com Web Sitesi: https://unbound.com/books/the-hidden-matrix/updates/maps-of-meaning adresinden alındı.

Uygun, O. (2021). *Devlet Teorisi* (8 b.). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Vergin, N. (2008). *Siyasetin Sosyolojisi* (6 b.). İstanbul: Doğan Kitap.

Wehmeier, S. (1993). *Oxford Wordpower Dictionary.* Oxford: Oxford University Press.

World History Encyclopedia İnternet Sitesi. (2022). Kadeş Antlaşması. Erişim Tarihi : 9 10, 2022 tarihinde worldhistory.org Web sitesi: https://www.worldhistory.org/image/10312/treaty-of-kadesh/ adresinden alındı

Yıldırım, Y. (2020). *Putin Dönemi Rus Dış Politikasında Bir Müdahalecilik Örneği Olarak Kırım'ın İlhakı.* (Yayın no. 630052) [Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi]. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

ÖZGEÇMİŞ

Uğur ÇAKIR

Eğitim

Lisans 2004-2009 Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi – Kamu Yönetimi Bölümü

Lise 1997-2001 Halit Armay Süper Lisesi

İş / İstihdam

2012- …	Hilti İnşaat Malzemeleri Tic. A.Ş.	Kıdemli Satış Danışmanı
2011-2012	Oscar Sports Center	Danışman
2002-2004	Çakır Mekanik	İş Takip Elemanı